

ISTORIA
CONSTRUCȚIEI EUROPENE

Note de curs

Cornelia Neagu

2006

C U P R I N S

I.Repere antice și medievale ale Construcției Europene

- I. 1. Civilizația greco-latină fundament al civilizației europene
- I. 2. Imperiul carolingian – etapă importantă în afirmarea tradiției europene
- I. 3.Comunitatea de civilizație în Evul Mediu
- I. 4. Societatea europeană între Renaștere și Epoca Luminilor

II. De la Revoluția Franceză la Primul Război Mondial

- II. 1. Imperiul napoleonian – încercare de unificare europeană?
- II. 2.Principiul naționalităților și constituirea statelor naționale
- II. 3. Geneza federalismului modern
- II. 4.Primul Război Mondial – considerații. Tratatul de Pace de la Versailles

III. Europa între cele două războaie mondiale

- III.1.Situația continentului la sfârșitul Primului Război Mondial
- III.2.Securitatea colectivă
- III.3.Construcția europeană între cele două războaie mondiale
- III.4.Al II-lea Război mondial, implicații continentale și mondiale

IV. ”Războiul Rece”. Europa împărțită în două

- IV.1. Urmările celui de-al doilea război mondial
- IV.2. Instaurarea regimurilor de „democrație populară”
- IV.3. Mișcarea europeană

V. Începuturile Construcției Europene

- V.1. Planul Marshall și O.E.C.E
- V.2.Blocada Berlinului și Securitatea Occidentalilor
- V.3. Consiliul Europei

VI. Demarajul Construcției Europene

- VI. 1 Planul Schuman și Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului
- VI. 2.Evoluția Comunităților. Tratatul de la Roma. Înființarea Pieței Comune și a Euratom-ului
- VI. 3.Eșecul Planului Comunității de Apărare

VII. Criza procesului Construcției Europene

- VII. 1. „Războiul Rece” la sfârșitul anilor '50
- VII. 2. Generalul Charles de Gaulle și politica Franței în Comunitatea Europeană și Tratatul Atlanticului de Nord.
- VII. 3. Criza C.E.E

VIII. Comunitățile între 1969 - 1985

VIII. 1. Haga 1969

VIII. 2. Piața Comună : criza petrolului din 1973-1974, criza monetară și Renegocierea condițiilor de aderare de către Marea Britanie

VIII. 3. Crearea *Consiliului C.E.E.* Raportul Tindemans

VIII. 4. De la *Cei Nouă la Cei Doisprezece. Proiectul Spinelli și Raportul Dooge.*

IX. De la Actul Unic la Tratatul de la Maastricht

IX. 1. Originea Actului Unic European

IX. 2. Conținutul Actului Unic European

IX. 3. Căderea *Cortinei de Fier*

X. Uniunea Europeană

X. 1 Originile Tratatului de Uniune Europeană

X. 2. Prevederile Tratatului de la Maastricht

X. 3. Instituțiile Europene

XI. Integrarea statelor din Europa Centrală și de Est în Uniunea Europeană și perspectivele Uniunii Europene

XI. 1. Extinderea Uniunii Europene

XI. 2. România și Uniunea Europeană

XI. 3. Europa – o mare putere?

Anexe

Abrevieri

Bibliografie

I. REPERE ANTICE ȘI MEDIEVALE ALE CONSTRUCȚIEI EUROPENE

I.1. *Civilizația greco-latină - fundament al civilizației europene.*

Europa de la Atlantic până la Ural și de la Capul Nordic până la insula Creta este un „mic cap de continent asiatic”. Europa a beneficiat și beneficiază de un cadru natural bogat, diversificat. Istm al Asiei străjuit de mare din trei părți, continentul european se bucură de o climă temperată cu multiple nuanțe, oceanice, mediteranean, continental, rece în nord, și muntos combinat cu cele patru. Nuanțele climatice au influențat producția de o mare varietate a continentului.

Șase mari ansambluri naturale se suprapun, datorită climei și reliefului: - un „arc nordic”, în parte muntos, rece, înconjurat de mare; - un vast plan al Europei de Nord care unește bazinul franco-englez cu câmpiile poloneze într-un spațiu mereu în schimbare, supus de-a lungul timpului invaziilor, favorabil, însă producției agricole de anvergură, civilizației orășenești și producției manufacturiere; - un „arc atlantic” scaldat de apele oceanului Atlantic, privind spre continentul American, mergând din Portugalia până în Scoția.; - un „arc mediteranean” presărat cu munți, platouri, depresiuni unde din Antichitate s-au dezvoltat culturi în strânsă legătură cu Orientul Apropiat și Nordul Africii; - o Europă alpină concentrând culturi înrudite în activitățile și manifestările lor; - o Europă continentală, de la Oder la Ural, pământ influențat, din secolul al XVII de Imperiul Rus.

Prin configurația sa geografică Europa nu a fost o fortăreață. Dimpotrivă a demonstrat deschidere către universalitate, vădind, în fapt o vocație universală. Dependentă de mărire înconjurătoare, grație și numeroaselor golfuri, peninsule, arhipelaguri societatea europeană a vădit din Antichitate aptitudini comerciale care, în timp s-au deplasat de la un țărm la altul contribuind la dezvoltarea economiei și a societății în ansamblu ei. Apartenența la zona temperată, diversitatea peisajelor și a resurselor naturale, fertilitatea terenurilor agricole, deschiderea spre lumea exterioară prin căile maritime și terestre, se adaugă ușurința comunicării în interior asigurată de rețelele hidrografice, mai ales axelor transversale reprezentate de cursuri de apă precum Sena și Loire, Dunărea și Rinul, Elba și Vistula, Volga, Niprul Utilizate, ca și marile trecători terestre (pragul Turgai între Urali și Marea Caspică, poarta Moraviei în inima Carpaților, pragurile Bourgogne și Poitou, defileele Alpilor și Pirineilor), de invadatori și comercianți aceste cursuri au favorizat amestecurile umane, contribuind la lenta omogenizare a populațiilor europene. Popoarele care au locuit spațiul european au știut să profite de aceste condiții naturale propice activității umane pentru a-și constitui civilizații originale.¹

Este unanim recunoscut faptul că în *Grecia antică* se naște *civilizația* a cărei moștenire o va primi întreaga Europă. .

¹ În lumea antică Europa nu avea individualitate. Pentru spiritualitatea greco-romană Europa era doar o expresie geografică ce desemna promontoriul occidental al blocului euroasiatic. Ideea de Europa care viza bazinul mediteranean cuprindea și vaste teritorii africane și orientale. Nici o teorie științifică nu ne arată motivele pentru care continentul nostru se numește astfel. Cuvântul Europa a apărut pentru prima dată la poetul grec Hesiod în *Theogonia* (sec. VIII î.H.) fiind încărcat de rezonanțe mitologice obscure. Grecii l-au prelucrat plecând de la feniencia de la *Ereb*(sombri), desemnând astfel o “țară a nopții” sau a apusului.

Un mit grec, foarte vechi o înfățișează pe Europa ca fiind fiica lui Agenor regele Tyrului a cărui frumusețe l-a făcut pe Zeus să o îndrăgească. Travestit în taur, acesta a răpit-o și a dus-o în insula Creta, unde Europa l-a dăruit trei fii, care aveau să devină regi sau prinți. Unul dintre ei a fost *Minos*, devenit rege al Cretei. Legenda a inspirat artiștii antichității dar și pe cei ai Renașterii. *Răpirea Europei de către zeus deghizat în taur* a reprezentat un motiv de inspirație pentru artiștii ca *Tizian, Durer, Tiepolo*.

Termenul a fost utilizat, din sec. VII î.H., doar pentru Grecia centrală, din Tessalia până la Macedonia, înainte de a fi extins spre nord odată cu cunoștințele geografice. În sec al VI î.H., Herodot trasa limitele geografice de la țărmurile septentrionale ale Mediteranei până la bazinul Dunării, în nord până la Don. Această încadrare pur geografică va rămâne pe durata întregii Antichități.

Secolele V-IV î.H. sunt considerate apogeul civilizației elenice, vârsta ei „clasică”, epocă în care a înflorit modelul instituțional și cultural propus grecilor de Atena. Cu perioada „elenistică” care începe cu Alexandru Macedon și cuceririle sale și se termină două secole mai târziu când rămășițele europene ale acestuia vor fi supuse controlului statului roman.

Adeseori s-a vorbit de un „miracol” grec pentru a explica un fenomen care se întâmplă pentru prima dată în evoluția omului și în mod exclusiv pe teritoriul vechii Elade. Este vorba, într-adevăr de un fapt cu totul neobișnuit. În timp ce în țări civilizate ca Egiptul, Mesopotamia, China, mintea omului nu reușise să se elibereze din somnolența în care o încătușase religia și mitologia, în Grecia, surprinzător și greu de explicat, se produce o schimbare de atitudine față de fenomenele lumii exterioare. De la un moment dat tradiția nu mai reușește să satisfacă noile neliniști ale omului. În locul gândirii colective, impusă de religie timp de secole, omul descoperă facultatea de a medita și de a judeca lucrurile în conformitate cu un criteriu nou, care va fi propriul său criteriu: altfel spus omul descoperă *rațiunea*. Descoperirea rațiunii a permis omului să adopte o atitudine de investigație față de lumea exterioară. Cu ajutorul speculației raționale s-a ajuns la definiții și postulate (norme) care cu timpul au constituit bazele cunoștințelor umane. Afirmția că nu există știință umană ale cărei fundamente să nu aibă la bază lucrările savanților greci nu este deloc exagerată. Matematica, astronomia, geografia, botanica, zoologia, medicina cu *Hipocrate* (și astăzi medicii, înainte de a începe să-și practice profesia lor, depun jurământul de lealitate cu versurile acestuia: *(Voiu menține arta și viața mea pure și sfinte)*) datorează începuturile Greciei Antice.

Filosofia, cuvânt care în limba greacă înseamnă *dragoste de înțelepciune* este una din marile discipline cristalizată în mod deosebit în Grecia. Înaintea lor orientalii concepuseră „cosmogonii”(sisteme explicative ale apariției lumii) care plecau de la un element primordial, care pentru ele se identificau cu o zeitate. Grecii s-au ridicat deasupra acestei explicații religioase înlocuind-o cu un demers strict rațional. *Heraclit din Efes*, „Această lume, aceeași pentru toți, n-a făurit-o nici vreunul din zei, nici vreunul din oameni. Ea a fost întotdeauna, este și va fi un foc veșnic viu, care după măsură se aprinde și după măsură se stinge”.

Filozofii, matematicienii, s-au consacrat fără excepție unui singur ideal, acela de a ameliora pe om și condițiile lui de viață. Acesta este unul din sensurile axiomei care susține că *omul este măsura tuturor lucrurilor*. Această luptă pentru ameliorarea condiției umane este, de altfel, motivul pentru care savanții evului mediu care au scos din uitare cultura elenă, i-au dat numele de *umanism*. Alături de filosofie, arte și teatru cultura Greciei merită acest calificativ.

Grecii au conceput omul după un ideal ce și-a găsit expresia perfectă în perioada elenistică. Acest ideal uman este suma rezultatelor unei educații perfecționate de-a lungul secolelor de către generații de oratori și filosofi. Filosofia vieții grecești a promovat concepția idealistă despre om, care prin educație își dezvoltă propriile facultăți fizice și intelectuale. Omul educat trebuie să fie un individ complet, capabil să îndeplinească treburile cetății.

Romanii conferă noi dimensiuni umanismului elenistic. După cucerirea Greciei (146 î.H) cultura ateniană se impune la Roma pătrunzând în întreaga societate. Nimeni nu a exprimat mai bine această realitate ca Horațiu, „Grecia învinsă și-a învins la rândul său barbarul învingător și a adus civilizația sa în necioplitul Latium”. Limba greacă devine limba preferată a aristocrației romane. În familiile patricienilor erau aduși educatori greci care îi învățau pe tinerii romani limba și literatura greacă. Umanismul grec primește noi conotații în lumea romană. Cetățeanul roman poate fi, în opinia juriștilor romani, succesiv sau simultan: judecător, om politic și militar. Republica Romană a extins *romanitatea* în jurul bazinului mediteranean și în Galia. Imperiul va da forma definitivă procesului romanizării. Romanizarea reprezintă mijlocul extinderii civilizației greco-romane în spațiul cuprins în frontierele imperiale și chiar dincolo de ele. Umanismul grec s-a impus și la Roma.

Imperiul Roman este spațiul în care și-a făcut apariția *creștinismul* care aduce o nouă filosofie. Ea este fondată pe o nouă religie care se răspândește în tot imperiul. Creștinismul aduce o viziune nouă, umanistă. El angajează omul pe o cale profund diferită de cea urmată de lumea romană. În timp ce

umanismul păgân era animat de încrederea deplină în om, punând în serviciul omului societatea, morala și educația, creștinismul vede omul numai ca o ființă în serviciul lui Dumnezeu. Proclamând dragostea pentru aproape și egalitatea oamenilor în fața lui Dumnezeu, creștinismul stabilește pacea conștiinței și demnitatea Persoanei umane în căutarea „binelui comun” și a bunăstării colective : nu ne putem salva decât salvându-i și pe ceilalți. El creează un *ideal nou*, propriu civilizației europene care va distinge europenii puțin câte puțin prin ritmul său de propagare, devenind *socul principal*, din secolul IV până în secolul XII al gândirii locuitorilor continentului nostru. Sub egida creștinismului se va opera o vastă sinteză de mai multe secole între tradiția iudeo-creștină, gândirea greacă și civilizația romană, precum și între vechile culturi celtice, germanice și slave.

Dispariția Imperiului Roman în anul 476 a provocat ruptura unității de civilizație greco-latină în trei spații. O primă ruptură a avut loc între lumea greco-latină orientală și cea latino-occidentală, realizată în timpul domniei lui *Constantin cel Mare*, care a și mutat capitala imperiului la *Bizanț* în 330. Ruptura politică din 395, (Imperiul se împarte în cele două părți : Imperiul Roman de Apus și Imperiul Roman de Răsărit), determinată în parte și de presiunea popoarelor „barbare” are explicații mai profunde. La diferența de spirit, limbă se adaugă și cea religioasă. Spiritul grec a dat o direcție diferită creștinismului orientală față de cea pe care s-a angajat creștinismul occidental. Marea Schismă religioasă din 1054 a fost „pregătită” pe parcursul „mai multor secole. Neînțelegerile asupra interpretării textelor sfinte și diferențele de ritual îi despărteau de multă vreme pe orientali de occidentali. Se adăugau importante probleme de întâietate, probleme în care Împăratul de la Bizanț care numea patriarhii, își vedea implicată autoritatea și prestigiul . Patriarhul de la Constantinopol se vroia egalul Papei. Acesta, însă, înțelegea să-și pună în evidență întâietatea în calitate de urmaș al Sfântului Petru. Din conflict în conflict , s-a ajuns la o ruptură deplină și definitivă. O schismă ireparabilă va dezbina din acest moment creștinătatea: Biserica romană de rit latin recunoștea autoritatea Papei în materie spirituală, în timp ce Biserica greacă ortodoxă rămâne în aria de acțiune a Patriarhului de la Constantinopol.

Divizarea moștenirii greco-latine s-a accentuat ca urmare a separației Europei Occidentale de Africa de Nord. Începuturile procesului sunt sesizate după anul 476, accelerându-se după cucerirea de către Islam a Africii de Nord în secolele VII-VIII. În aceste condiții se poate vorbi de o nouă divizare a civilizației greco-latine, de constituirea unui al treilea spațiu geografic influențat de această civilizație. Ca urmare a noii rupturi se desfășoară o deplasare a centrului politic și de civilizație din Europa mediteraneană către Europa Mării Nordului. Spațiul delimitat de Rin, Sena, Marea Nordului devine teritoriul în care *Carol cel Mare* (Charlemagne) plasează capitala, Aix-la Chapelle, noului *imperiu de tradiție romană*.

1.2. Imperiul Carolingian – etapă importantă în afirmarea tradiției europene.

Istoricii francezi consideră că spațiul carolingian prefigurează Europa și pune bazele *primei unificări europene*, viitoarea *Republică cristiană a secolelor XII-XIV*. *Carol cel Mare* (771- 814) stăpân și al Romei, capitala sa religioasă, al cărei protector este împreună cu Papa, rege al francilor, apare ca șef incontestabil al Creștinătății, stăpân al Occidentului. Îi lipsea doar titlul prin care să fie recunoscut moștenitor al Auguștilor. Dar la 25 decembrie 800 în basilica Sf. Petru era proclamat de popor *Împărat al Romanilor*, încoronat de Papă. Această încoronare imperială a fost pregătită de învățații din palatul de la Aix-la-Chapelle, ca o moștenire a Imperiului Roman. Un imperiu al cărui șef unic, atotputernic ales de Dumnezeu și vicar al lui Hristos avea misiunea să sprijine și să propage credința creștină. Conul de umbră în care se afla puterea imperială a Bizanțului a ușurat și impulsionat desfășurarea evenimentelor.

Domnia sa a coincis cu o adevărată renaștere a literelor și artelor căruia, istoricii, exagerând, poate, i-au dat numele de *Renaștere carolingiană*. Inițiată de marele teolog *Alcuin*, care a copiat manuscrise latine culese din Italia și Bizanț, această renaștere are ca suport cancelaria imperială, școala palatului, rețeaua marilor mănăstiri benedictine în care unii preoți sunt mari literați. Ea marchează

redescoperirea literaturii antice a cărei importanță nu poate fi subestimată pentru viitorul gândirii europene. Cu ajutorul copiilor autorilor antici s-a realizat o adevărată operă de salvare a numeroase texte antice sortite pierii. Reîntoarcerea către literatura antică va aduce în actualitate tensiunea între polul sacru al culturii europene (tradiția creștină) și polul său profan (tradiția păgână, filosofică și retorică). „Tensiunea” aceasta va genera o adevărată creativitate culturală a Europei până în secolul al XV cel puțin. Școli parohiale, episcopale și monastice au fost create pe întreg teritoriul imperiului.

Înviorarea culturii latine s-a desfășurat într-un moment în care începeau să se afirme așa numitele limbi „vulgare”: dialectele romanice mai apropiate de latină, italiană, și cele provenite din ramura germanică.

Pentru istoricii francezi limitele Europei Occidentale coincid cu cele ale Imperiului Carolingian.

Renovatio Romani Imperii a fost o realizare de scurtă durată (843)² destrămându-se în regate concurente, pentru care refacerea unității sub egidă proprie rămâne un ideal irealizabil.

Eșecul urmașilor lui Carol cel Mare dă naștere Europei Occidentale caracterizată de divizare politică dar și de o unitate a civilizației.

Divizarea politică este urmarea firească a incapacității succesorilor lui Carol cel Mare de a păstra unitatea Imperiului Carolingian. În secolele următoare ea a fost agravată de opozițiile religioase, economice, coloniale. Eforturile în plan politic, în Evul Mediu, au fost dirijate către un singur scop : unitatea politică a Europei. În realizarea acestei aspirații s-au angajat două puteri : cea a Bisericii și cea a Statului. Conflictul dintre Imperiu și Papalitate în primele veacuri ale celui de-al doilea mileniu sunt mărturie a persistenței aspirației spre unitatea lumii europene într-o formulă hegemonică, în care întâietatea puterii spirituale sau a celei laice să fie validată printr-o dominație de tip universalist. Pus în serviciul celor două forțe opuse, acest fenomen a fost cauza unor profunde ambiții în Europa care au dat naștere la confruntări îndelungate. Litigiile dintre Papă și Împărat au fost extrem de dure pentru că cele două puteri reprezentau două principii de unitate care cu greu puteau fi conciliate. Împăratul urmărea să dispună de tiara papală, în timp ce Papa își dorea și coroana imperială. Cu alte cuvinte ei își disputau conducerea ordinii politicii europene.

Confruntarea dintre pretențiile teocratice ale Papei și absolutiste ale Împăratului sunt cauza epuizării reciproce a celor doi adversari către mijlocul secolului al XIII-lea și începutul celui de-al XIV-lea. Urmarea directă a fost impunerea unei noi realități : constituirea statelor centralizate suverane, care prefigurează Europa modernă. Începând cu secolul al XII-lea unele monarhii au profitat de ameliorarea generală a continentului pentru a-și însuși prerogativele puterii supreme. Redescoperirea Dreptului roman la sfârșitul secolului al XI-lea a mers în același sens, de afirmare a transcendenței Statului în raport cu persoanele și popoarele. În 1214, de exemplu, regele Franței, *Filip al II-lea* își lua și titlul de August confirmând zicala legiștilor (răspândită din secolul XII) : *Regele este împărat în regatul său*. Domnia lui Filip cel Frumos, captivitatea la Avignon a Papei (1303), zdruncinarea mitului imperial sunt evenimente care arată cu două secole înainte cum va fi societatea europeană după Reformă și după Renaștere.

1.3. Comunitatea de civilizație în Evul Mediu

În planul civilizației în Evul Mediu, Europa a apărut ca o comunitate de civilizație, având drept numitor comun *creștinătatea*. Unitatea Europei creștine este o unitate de ordin spiritual și moral și este opera Bisericii. Ea caracterizează situația Europei de la Cruciade și până la asediul Vienei de către

² Nepoții lui Carol cel Mare, Carol și Ludovic reuniți la Strasbourg, la 18 februarie 842 se aliază împotriva fratelui lor Lothar. Ei își promit ajutor, rostind așa numitele *Jurăminte de la Strasbourg*. Ele recunosc, pentru prima dată existența a două popoare diferite în Imperiu. Lothar trebuie să accepte alianța realizată de frații săi. Tratatul de la Verdun, 843, împarte Imperiul în trei părți egale. Carol, supranumit „Pleșuvul” primește *Francia Occidentală*, domeniu al popoarelor de limbă latină, lui Ludovic (germanicul), regiunile de limbă germană situate la est de Rin, iar Lothar *Francia Media*, situată între Meusa și Rin.

turci, în 1683. Papalitatea eliberându-se de sub tutela imperială prin reforma Papei *Grigore al VII* din a doua jumătate a secolului al XI-lea, își va consolida rolul pe continent. Instrumentele de care s-a folosit Biserica au fost ordinele cavaleriești, ale ioaniților, cavalerilor de Malta, franciscanii și iezuiții.

S-a încercat restabilirea autorității bisericii, fondată pe supremația Sfântului Scaun, asupra întregii Europe. Acțiunile și ideile oamenilor Evului Mediu sunt armonizate conform unor modele comune, elaborate de Biserică. Biserica este autoarea reformelor cu conținut moral, organizează *pax cristiana*, consolidează familia prin mariajul creștin. Peste tot în Europa ea organizează școli, universități frecventate de tineri din toate colțurile continentului. Rețeaua de Universități (termenul datează din 1219) se dezvoltă începând cu cele trei centre din *Bologna* (sec. XII), *Oxford*(1214) și *Paris* (1215) și cele care se vor deschide între secolele XIII-XIV sub protecția Papei (*Bulle Parens Scientiarum*, 1231) sunt consacrate studiului trilogiei : Teologie, Dreptul Roman, Medicină. Maeștrii dispuneau de „licență” ce îi autoriza să predea, succesiv, în mai multe universități din Europa, printr-o *peregrinatio academica*, foarte dinamică. Dintre „maeștrii” pot fi amintiți *Roger Bacon* sau *Thomas d'Aquino*. Era o lume *fluidă și mobilă* în care multilingvismul și traducerea se dezvoltă până la *Renaștere*. *Erasmus* (1469- 1536) a fost prototipul cel mai desăvârșit al intelectualului umanist european, născut la Rotterdam, și-a dus viața la Cambrai, Oxford, Padova, Roma, Cambridge etc, vorbind șapte limbi. Schimburile universitare și intelectuale se vor intensifica începând cu anul 1455 (*Biblia* a fost imprimată de *Gutenberg*). Rețelele umaniste se vor prelungi într-o adevărată *Republică a literaturii* care va atinge apogeul în Secolul Luminilor.

Creștinătatea cunoaște libertăți comune pentru circulația ideilor, a oamenilor și mărfurilor. Este o epocă a călătoriilor, a studenților și artiștilor care duc peste tot comunitatea de civilizație europeană.

Ea a inspirat inițiative comune care au fost favorizate de rețeaua de drumuri *transeuropene*. În secolul al XI are loc o adevărată renaștere a comunicațiilor și a schimburilor de tot felul, în toate direcțiile de-a lungul axelor renane, danubiene, de-a lungul coastelor mediteraneene, a Oceanului Atlantic, a Mării Nordului și a Mării Baltice. Călugării și negustorii, preoți și cavaleri vor parcurge Europa alimentând și dezvoltând unitatea profundă a civilizației sale.

După *Benedictini* și *Clunisieni* călugării cistercieni contribuie la europenizarea și creștinarea țăranilor. Călugării se răspândesc de-a lungul Europei într-o rețea de 742 de abații la sfârșitul secolului al XIII-lea, întinzându-se din Portugalia la Marea Baltică și din Irlanda până în Grecia. Ei sunt călugări „botezători” dar răspândesc și elementele artei romanice și gotice, a boltei ogive, participă la „marea mișcare” de amenajare agrară din secolul XII. Sunt animatorii vieții rurale, renovatori ai vieții spirituale organizatorii ai *Reconquistei iberice*.

Idealul și starea cavaleriească au contribuit , prin valorile și codurile lor de comportament la constituirea unor puternice rețele care vor înflori odată cu Cruciadele sub forma unor ordine militare și religioase ale căror comandamente, „spitale”, locuințe și castele puternice vor acoperi întreaga Europă³. Unele ordine religioase au constituit adevărate forțe „comune de intervenție” dispunând de o legislație, finanțe proprii de unități de „miliție”.

La unitatea Europei medievale o contribuție importantă și-au adus rețelele de negustori și bancheri care au urmat marile drumuri și târguri de la Champagne până la Gand și Verona, din Winchester la Novgorod, pe rutele cu trecători spre orașele elvețiene, franceze și germane. În 1291, genovezii inaugurează drumul maritim care merge de la Mediterană până la Marea Nordului, prin Gibraltar, Lisabona până la Bruges. Asociațiile (hanse) și companiile comerciale, precum cele florentine (Peruzzi 1275-1343), numeroasele sucursale de la Londra până în Cipru și *Republica banului* construiesc, începând cu secolul al XIV-lea, grație introducerii unui nou mod de plată : „scrisoarea de schimb”, cu care bancherii fac comerț din Florența până la Londra, în Sfântul Imperiu, o unitate

3 Ordinul ospitalier și militar de la Malta (sau Ospitalierii Sfântului Ioan din Ierusalim) fondat în 1099; Ordinul Templierilor, fondat în

1119, a cărui putere va fi răvnită și distrusă de regele Filip cel Frumos în 1307 și de Papa Clement în 1311; Ordinul Teutonic, fondat în 1198

economică a continentului. Familiile *Medici*, *Fugger*, *Jacques Coeur* ... reprezintă adevărate întreprinderi de dimensiune europeană. *Hansele*, asociații de negustorii din nordul Europei, înființează numeroase agenții comerciale din Londra până la Novgorod. Lübeck va organiza prima *Adunare a orașelor hanseatice*, înființând o confederație suplă de 72 de orașe de la Riga la Anvers și de la Hamburg la Erfurt. Entități autonome ele vor activa până în secolul al XVI-lea.

Prin intermediul creștinătății Evul Mediu poate fi considerată o eră de unitate spirituală, morală și materială, comunitate care nu există însă pe plan politic.

I. 4. *Societatea europeană între Renaștere și Epoca Luminilor*

Sfârșitul secolului al XV-lea aduce o redresare economică, stimulată în Vestul continentului de stabilirea ordinii monarhice pe principii moderne. Creșterea demografică va fi însoțită de dezvoltarea producției agricole, industriale și a comerțului. Impactul descoperirilor geografice asupra Occidentului European a fost uriaș. Această „deschidere către lume” modifică centrul de greutate al continentului, inversează ierarhia puterilor politice, modifică viziunea despre lume a europenilor. Concepțiile despre lume și despre valorile lăsate moștenire de Evul Mediu sunt profund zdruncinate.

Timpurile moderne aduc un mare avânt economic. Capitalismul ocupă în cadrul statului o influență crescândă. El consolidează statul adăugând organizării politice și juridice primele elemente ale unei structuri economice comune, agravând diviziunea continentului, conflictelor politice suprapunându-li-se rivalități economice și coloniale.

Odată cu *Renașterea* Papalitatea a renunțat să-și mai exercite arbitrajul asupra Europei. Papii acestei perioade se comportă mai mult ca prinți italieni și mai puțin ca șefi ai creștinătății, participă la luptele interne din peninsula italică.

Perioada este marcată de două „rupturi” religioase. În primul rând schisma din 1054 a devenit iremediabilă după cucerirea Constantinopolului și distrugerii lui de către cruciați în 1204, și ocuparea lui de către Imperiul Otoman în 1453, fără ca Occidentul să susțină eforturile de apărare ale locuitorilor săi. Ea este și mai mult adâncită prin „declararea „ Moscovei ca fiind „a treia Romă” în secolul al XV-lea, Biserica rusă refuzând unirea cu Roma. Mai mult Ivan al III-lea și apoi Ivan al IV-lea s-au proclamat „autocrați” și „țari”. În această a treia Romă o nouă „ortodoxie” universalistă și imperială se va suprapune celei vechi.

Cu toate că Biserica din Occident și-a mărit mereu puterea nu a reușit să țină pasul cu timpul. Dimpotrivă abuzurile oamenilor biserici sunt numeroase determinând apariția opozițiilor (ereticii). *Marea Schismă* declanșată în 1378 a zguduit puțin câte puțin prestigiul Papalității și autoritatea acestuia. Pentru o perioadă Occidentul a avut *trei papi*, doi la Roma și *unul* la Avignon care se excomunicau reciproc. În acest fel au fost încurajate ereziile naționale : *Wycliffe* în Anglia⁴, *Jean Hus* în Boemia. În acel moment Biserica Occidentală nu a reușit să facă o reformă. Edițiile imprimate ale Bibliei s-au multiplicat, dând posibilitate credincioșilor să-și formeze o opinie proprie, să dea și o altă interpretare Sfintei Scripturi. Astfel s-a răspândit dorința unei „întoarceri la origini”, a unei Reforme care să aducă Biserica la „primitiva simplitate”.

Reforma lui *Luther* (1517) și a lui *Calvin* s-a răspândit cu o rapiditate fulgerătoare în Europa de Nord. Reforma a împărțit, mai întâi Germania în două părți opozante, catolici și protestanți. Diviziunea aceasta a avut nevoie de un compromis care va întări puterea Prinților după principiul *cujus regio, ejus religio*, ea permitea prinților să impună propria sa religie supușilor. La Geneva, Țările de Jos calvinismul se impune. În Anglia, Henric al VIII-lea devine și capul Bisericii, de aici încolo anglicanismul este religia de stat. Reforma a luat o formă tot mai *națională*.

Biserica Catolică a reușit să lanseze o *Cotrareformă* (1545-1563).

4 a tradus Biblia în limba engleză

Consecințele Reformei au fost imense : în primul rând ea a accentuat separarea dintre Nordul și Sudul continentului, urmând o linie care amintește puțin de vechiul *Limes* roman. Ea a opus țările latine din Sud, romanizate, creștinizate de la începuturile primului mileniu țărilor anglo- germanice din Nord, care se deosebeau mult prin atitudini și comportamente. Reforma va contribui la trecerea de la *personalismul* creștin care stabilise o simbioză între persoană și comunitatea de viață, la un *individualism* măreț care va deveni treptate un model în lumea Occidentală. Ea va participa în cele din urmă la consolidarea națiunilor a căror suverani vor diviza politic Europa prin înfruntări din ce în ce mai dese.

Divizarea religioasă devine și politică. Nu există blocuri politico-religioase catolice sau protestante. Dimpotrivă există regi catolici care se aliază cu principii protestanți, chiar cu turcii împotriva altor capete încoronate catolice. *Richelieu* pune în circulație conceptul *rațiunii de stat*, care s-a aliat cu principii protestanți, când interesele Franței au cerut-o, contra catolicilor din Imperiul Habsburgic. În această epocă – sec.XVI – noțiunea de Imperiu Creștin universal este definitiv respinsă, *Carol Quint-ul* a fost ultimul ei apărător. O nouă tipologie, dublă, de relații inter-statale ia naștere acum. Pe de o parte, de hegemonie, caracteristică marilor puteri, iar pe de altă parte, de echilibru. Formulată încă din secolul al XVI-lea, ideea *echilibrului european* va fi prețioasă pentru realizarea unui cadru de dialog între europeni. Realitatea istorică va aparține hegemoniilor succesive diferitelor „puteri” (termenul apare în secolul XVII, la *Corneille*, în *Lâna de aur* – 1660. În secolul al XVI-lea, Casa Austriei se va opune tendințelor hegemonice franceze aliindu-se cu Imperiul Otoman. Marele război de treizeci de ani (1618-1648) se va încheia cu Tratatul de la Westfalia, cosacrând superioritate Franței. În timpul domniei lui *Ludovic al XIV-lea*, (1643-1715), 46 de ani au fost marcați de războaie. Anumite mize, cum este malul stâng al Rinului, va reapare fără încetare până la Al II-lea Război Mondial. La sfârșitul secolului al XVIII-lea o a treia mare putere va veni să complice jocul : Anglia. De la sfârșitul Războiului de o Sută de Ani a înțeles că universul ei era marea. Printr-un joc „de cântar” s-a decis să neutralizeze puterile continentale care i-ar fi amenințat planul. După ce a învins *Invincibila Armada*, spaniolă , după neutralizarea Provinciilor-Unite, consacrarea ei ca mare putere mondială va fi realizată de dubla victorie asupra Franței la *Trafalgar*(1805) și la *Waterloo*(1815).

Renașterea a realizat o revoluție intelectuală și morală care are ca regulă rapiditatea difuziunii și asimilării ideilor pe continent.

Renașterea și Umanismul, trecerea Europei la timpurile moderne își pun amprenta și asupra perspectivelor și opiniilor privind modalitățile și obiectivele de realizare ale unificării. Dacă Jean Bodin – sec. XVI – susține suveranitatea absolută a statelor ce nu pot fi reunite într-o singură republică, *Niccolò Machavelli* (1469-1527) considera că existența statelor suverane , în conflict unele cu altele reprezintă sursa virtuților militare și a apartei marilor personalități, unirea lor provocând decăderea (invoca exemplul Imperiului Roman). În condițiile experiențelor dramatice determinate de războaiele religioase și de rivalitățile interstatale de la mijlocul secolului XVI și a veacului următor discuțiile asupra viitorului Europei sunt concentrate în câteva proiecte semnificative. Fără efect practic, ele rămân idei de referință pentru inițiativele ulterioare.

Reține atenția proiectul matematicianului francez *Emeric Crucé* care face propuneri monarhilor europeni privind realizarea unei păcii și a unei libertăți totale a comerțului. El subliniază caracterul inutil și evitabil al războaielor, contrapunând ideea toleranței reciproce. Mijlocul concret preconizat pentru eliminarea războaielor este arbitrajul prin intermediul unui Senat sau Adunări permanente a statelor.

În prima jumătate a sec. al XVII-lea este formulat așa numitul *Mare Proiect* adresat cardinalului *Richelieu* și atribuit regelui *Henric al IV-lea*, consemnat în memoriile ducelui *de Sully*, în mai multe versiuni. Proiectul preconiza rezolvarea problemelor continentului prin formule de tip federal. Rezolvarea problemelor litigioase urmând a reveni unui Consiliu al Europei. Proiectul excludea Rusia din comunitatea preconizată, urmărind realizarea unei organizații suprastatale.

Cel mai cunoscut proiect de realizare a păcii generale a fost elaborat de abatele *de Saint-Pierre*. *Proiect pentru o pace perpetuă*, cum se numea lucrarea sa, își propunea să elimine războiul ca mijloc de rezolvare a diferendelor, cu ajutorul unor tratate de pace, de garantare a granițelor teritoriale și comerciale care să asigure echilibrul de forțe. El susținea ca principalele state europene să înființeze un Congres sau un Senat permanent. Acest organism trebuia să garanteze statu-quo-ul teritorial existent, ce nu putea fi schimbat decât cu $\frac{3}{4}$ din voturile Congresului. Războiul urma să fie declarat doar împotriva unui stat proclamat dușman de acest organism. Statele care nu respectau hotărârile Congresului urmau să fie dezarmate.

Secolul al XVIII-lea aduce o diversificare a punctelor de vedere privind posibilitățile, modalitățile și căile înfăptuirii unității europene.

II. DE LA REVOLUȚIA FRANCEZĂ LA PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

II.1. *Imperiul napoleonian – încercare de unificare europeană?*

Condițiile care au condus la declanșarea Revoluției franceze s-au cristalizat pe parcursul sec. al XVIII-lea. Modernizarea economică a atras după sine creșterea bogăției și a ambițiilor clasei mijlocii, însă fără un câștig echivalent în planul influenței politice. Burghezia se simțea din ce în ce mai frustrată și ostilă față de *Ancien Régime*.

Curențele intelectuale apărute în secolul anterior au contribuit și ele la crearea unei stări de spirit revoluționare la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Pe parcursul epocii iluministe teoreticienii au formulat comentarii din ce în ce mai ostile la adresa Vechiului Regim. Scrierile iluministe conțineau atacuri virulente la adresa aristocrației, în ciuda atitudinilor progresiste ale unor nobili. Teoreticienii iluminiști au devenit exponenții mișcării intelectuale moderniste.

Din 1789 până în anul 1791, revoluția apare ca o concretizare, de către burghezia susținută de țărani și clasele paupere orășenești, a ideilor popularizate de filosofi și aplicate, la sfârșitul sec. al XVIII-lea de „revoluționarii din America”.

Revoluția franceză reușește să elaboreze o ideologie al cărei caracter universal îi explică succesul. *Declarația drepturilor omului și cetățeanului* din 26 august 1789 care proclama (art.3) suveranitatea națiunii și nu a monarhiei: „Principiul oricărei suveranități se întemeiază pe națiune” a avut un impact uriaș. Era o schimbare capitală. Legea nu mai însemna, ca în Vechiul Regim, ceea ce dorea regele, pentru că el nu mai era suveran.

Suprimând privilegiile, *Declarația* făcea din egalitatea în fața legii unul din principiile fundamentale ale noii societăți: „Oamenii se nasc și rămân liberi și egali în drepturi”(art.1).

Evenimentele din 1789 au avut un ecou considerabil pe continent. Căderea Bastiliei –14 iulie 1789- va fi apreciată drept începutul prăbușirii despotismului și începutul unei noi ere în evoluția omenirii. *Declarația*, tradusă în toate limbile Europei se răspândește în toate țările, chiar și acolo unde a fost interzisă(Spania). „Pelerini ai libertății” (prusacul Wilhelm von Humboldt, rusul Karamzin, italianul Alfieri) vin în Franța pentru a contribui la triumful noilor idei.

Revoluția își trădează repede idealurile.

Din 1802 – Napoleon Bonaparte pune capăt Revoluției. Războaiele purtate sub conducerea lui pentru libertatea popoarelor se transformă destul de repede, într-o tentativă de hegemonie. Nu este mai puțin adevărat că prin intermediul lor principiile revoluției sunt răspândite în întreaga Europă prin intermediul armatelor franceze ale Revoluției și Imperiului. Cu excepția Marii Britanii, Rusiei, Imperiului Otoman întreaga Europă cunoaște dominația napoleoneană. Franța imperială dotată cu un regim despotoc amintește mai mult de monarhia absolută decât de adunările revoluționare. Intrat în familia monarhilor europeni – după căsătoria cu Maria Luiza, arhiducesă de Austria, Napoleon se consideră unicul protector al prinților deveniți vasalii săi și unicul stăpân al Europei. *Eu sunt Charlemagne* afirma el.

Suveran al Europei, Napoleon urmărește să facă din Paris capitala continentului. Între 1805 – 1811 se conturează sistemul continental. Dar Imperiul napoleonian nu-și alege drept obiectiv unificarea Europei, cum încercaseră imperiile Antichității sau Evului Mediu ci doar impunerea hegemoniei în funcție de interesele cercurilor de influență din Franța. În fapt tentativele hegemonice au avut la bază dorința de transformare a continentului european în entitate politică, urmărind, într-o manieră confuză, realizarea visului imperial. Cu Napoleon, după cum s-a observat, unificarea devine aproape un fapt

împlinit. El însuși în *Memoriile din Sfânta Elena* afirmă că a urmărit să facă din Europa o entitate politică. Dacă ar fi avut posibilitatea, susținea el, Europa „s-ar fi constituit curând dintr-un singur popor și fiecare, oriunde ar fi călătorit, s-ar fi simțit permanent în patria sa”. Ambițiile lui se lovesc de rezistența Angliei și Rusiei. Campania din 1812 împotriva celei din urmă trebuia să asigure hegemonia totală a Franței pe continent și să izoleze definitiv Anglia.

În afara rezistenței celor două puteri, concepțiile naționale stimulate de Revoluția franceză vor juca un rol esențial în prăbușirea proiectului napoleonian asupra Europei.

De fapt, istoria politică a Europei de la sfârșitul sec.al XVIII și prima jumătate a secolului următor oscilează între dorința de unificare și afirmarea particularismelor naționale, între „uzanțele comune ale Europei”, care pun bazele unei identități transnaționale și specificul culturilor naționale.

II.2.Principiul naționalităților și constituirea statelor naționale

. Înfrângerea lui Napoleon ridică în fața puterilor victorioase numeroase probleme. Europa se vroia readusă la nivelul anului 1789. Un lucru în fapt irealizabil. Revoluția și Imperiul nu numai că au modificat componența Europei și a frontierelor dar au operat schimbări fundamentale ale Europei monarhice prin introducerea Codului Civil, a instituțiilor administrative și judiciare după model francez abolirea privilegiilor, a iobăgiei, dijmei, a drepturilor feudale, o mai mare toleranță religioasă. Și mai importante erau, fără îndoială, răsturnările revoluționare produse în conștiințe. Se vorbea o nouă limbă la 1815 :*libertate, egalitate, în fața legii*, deveniseră principii exprimate în mod curent. Chiar suveranii Vechiului Regim au trebuit să facă apel la ele pentru a ridica popoarele împotriva „tiranului francez”.

„Restaurația” devine obiectivul principal al Congresului de la Viena, ale cărui lucrări încep în 1814. Dar restaurarea dinastiilor legitime vor deveni, în scurt timp, pentru europeni apărătoarele tratatelor care calcă în picioare aspirațiile naționale ale popoarelor. Mai mult, pentru a-și apăra opera, Austria, Prusia și Rusia, hotărăsc să se concerteze în privința mijloacelor potrivite pentru garantarea menținerii păcii semnând Tratatul „Sfintei Alianțe”. Era alianța despoților împotriva popoarelor. Tratatul preciza principiile de bază în conformitate cu care noii stăpâni ai Europei intenționau să instaureze noua ordine internațională. Acest sistem va fi serios zdruncinat în anii ce au urmat de manifestarea aspirațiilor naționale și liberale ale popoarelor de pe continent.

Secolul al XIX-lea este dominat de „principiul naționalităților”. Numeroase națiuni, după 1815 nu erau constituite în state naționale, fie că erau înglobate într-o structură politică cuprinzând alte elemente (Imperiul Austriac) fie, națiunea era împărțită între state diferite (națiunea poloneză, cea italiană sau germană) sau erau dependente de Imperiul Otoman.

Mișcările naționale au avut ca surse principale, Revoluția franceză a cărei idee forte în politica externă era a „dreptului popoarelor de a-și hotărî singure soarta”. Principiu ce contravenea principiului Vechiului Regim care considera că popoarele care au ajuns să trăiască împreună din dorința unuia sau altuia dintre suverani trebuie să rămână integrate edificiului respectiv. A doua sursă s-a născut din respingerea dominației franceze susținând întoarcerea la tradiții. În Germania, leagăn al curentului romantic și reacționar, se elaborează o concepție complet diferită de a filosofiei iluministe. Națiunea, considerată realitate vie își are rădăcinile în trecutul comunității germanice. Folclorul, miturile moștenite din legendă, trecutul devenit sacru și idealizat vor constitui baza naționalismului german. Dar această a doua sursă nu se limitează numai la Germania. Ea va fi regăsită acolo unde burghezia nu a fost suficient de puternică să ia conducerea curentului național – Europa centrală, orientală, mediteraneană. În aceste regiuni – feudale, agrare și autoritare – trezirea conștiinței naționale are la bază trei componente principale :*istoria* – întoarcere la trecutul glorios; *limba* – sentimentul național al popoarelor europene a luat naștere de cele mai multe ori din apărarea limbii și din lupta împotriva ocupantului pentru obținerea dreptului de folosire; *religia* – atunci când puterea dominantă practică o religie diferită de a naționalității supuse (Polonia, spațiul balcanic etc.)

Proteste violente au loc între anii 1815-1830 în Spania, Italia, Rusia și Grecia demonstrând extinderea zonelor cu potențial revoluționar mult în afara granițelor Franței. Între anii de criză 1830-1848, revoluționarii liberali și naționaliști au constituit o reală amenințare în numeroase centre din inima Europei. În această epocă a revoluțiilor europene, lupta între vechi și nou atinge punctul culminant. Mișcările de protest au determinat un proces de înnoire a instituțiilor europene, în ciuda faptului că de multe ori aceste structuri se abăteau în mare măsură de la conceptele idealiştilor liberal-naționaliști. Până la sfârșitul anului 1840 această epocă a revoluției europene s-a încheiat fără ca viziunea unui stat național liberal să fi devenit o realitate pe continent. În acest climat, doar, grecii au reușit, datorită acțiunii lor susținute de Imperiul Țarist, și de opinia publică europeană dominate de filoelensim, să-și proclame independența în 1829-1830. Ei sunt singurii beneficiari ai climatului liberal european.

Asaltul contra Europei Congresului de la Viena pare să iasă victorios în 1848. Dar forțele reacționare vor găsi resurse pentru a înfrânge valul revoluționar ce a cuprins continentul din capitala Franței până în Țările Române. Europa Vechiului Regim, remodelată de Congresul de la Viena a reușit să reziste atacului.

Un pas semnificativ în direcția modernizării l-a reprezentat apariția liderilor conservatori care își însușiseră din revoltele populare un principiu important al succesului: obținerea sprijinului maselor. Guvernanții aristocrați și monarhiști au adoptat o atitudine tot mai favorabilă naționalismului. Ei apreciau că un popor animat de sentimente patriotice putea accepta nobili și regi ca lideri naționali. Cel care a reprezentat această concepție a fost președintele Republicii Franceze instaurate în urma revoluției de la 1848, devenit împărat în urma loviturii de stat din 1851, Napoleon al III-lea. După eșecul „primăverii popoarelor”(1848) prin politica sa va repune în discuție ordinea instaurată în 1848-1850, modelând configurația Europei națiunilor, care își va definitiva aspectul după 1914-1918. Profită de ocazia oferită în 1854 de a se alia cu Anglia împotriva Rusiei care atacase Imperiul Otoman (omul bolnav al Europei). Victoria franco-engleză din războiul Crimeii îi permit să inaugureze cu succes politica de campion al națiunilor prin sprijinul acordat cauzei române, al constituirii nucleului politico-statal român. (Nu se poate face abstracție de lupta românilor înșiși, de acțiunea lor conjugată în interior și exterior în direcția constituirii statului român. Congresul de la Paris(1856), a fost obligat să ia în discuție problema națională a românilor).

După 1850 se constată o apropiere tot mai mare între segmente importante ale clasei dominante și mijlocii din centrul Europei pe baza principiilor comune ale naționalismului conservator. Militanții burghezi au renunțat și ei la convingerea că revoluția populară ar reprezenta un mijloc de realizare a unității naționale, recunoscând puterea militară a statului ca modalitate de realizare practică a acestui ideal. Ei aveau să recurgă la metodele folosite de elitele conducătoare în înfrângerea rebeliunii liberale din vremea revoluției europene. Din ce în ce mai mult a fost acceptată ideea forței militare brute ca mijloc de atingere a unor scopuri. Ilustrativ în acest sens este cazul Italiei și Germaniei. Nereușind să-și realizeze unitatea țărilor lor sub guverne liberale au renunțat la liberalism în favoarea cauzei naționale. Ele își vor realiza idealul de stat național în deceniile ce au urmat anului 1850, în urma unor compromisuri, renunțând la principiile liberale, aliindu-se cu tradiționaliștii clasei dominante. Unificarea Germaniei realizată între 1864 și 1871 are la bază concepția juriștilor și filosofilor. Hegel de ex. susținea că statul și nu comunitatea cetățenilor trebuie să unifice națiunea. Bismarck reușește să unifice Germania prin forță în avantajul Prusiei prin trei războaie succesive: războiul împotriva ducatelor contra Danemarcei, războiul împotriva Austriei și războiul contra Franței, care îi permit să adune în jurul Prusiei toate statele germane. Înfrângerea Franței în 1870-1871 duce la prăbușirea Imperiului francez și nașterea celui german, proclamat la Versailles de învingători.

Problema națională pe continent era departe de a fi rezolvată. Învinsă de Prusia, Curtea de la Viena recurge la compromisul din 1867 instaurând dualismul făcând din Ungaria stat independent. Dar refuză lucrul acesta cehilor. Slavii din nord și sud, românii, italienii reprezintă de aici înainte tot atâtea forțe care tind spre dezintegrarea Monarhiei Bicefale. Imperiul și regiunile sale meridionale devin

principala zonă de tensiune din Europa de la sfârșitul sec. al XIX-lea. Popoarele din Balcani, aflate sub dominația sultanului așteaptă doar ocazia favorabilă să-și realizeze independența. Balticii, finlandezii, dar mai ales polonezii suportă cu greu dominația străină în momentul în care naționalitățile se afirmă pe continent. Statele din vest sunt și ele confruntate cu probleme ale naționalităților. Regatul Marii Britanii se confruntă cu spinoasa „chestiune irlandeză” în timp ce Spania trebuie să facă față separatismului basc și catalan. După cum uniunea realizată în 1814, între Norvegia (aliată până atunci Danemarcei) și Suedia se va dizolva în 1905, fiecare dintre cele două țări evoluând separat.

În Europa de la sfârșitul secolului al XIX-lea orgoliul național se transformă în naționalism, fiecare țară urmărind să-și afișeze superioritatea în fața celorlalte urmărind să triumfe propriile valori și interese meschine.

II.3 *Geneza federalismului modern.*

Epoca Revoluției franceze punând sub semnul întrebării dominația vechilor structuri în sfera relațiilor sociale și la nivelul sistemului internațional a generat elaborarea unor proiecte având drept obiectiv asigurarea păcii și unității Europei prin reorganizarea ei radicală. Autorii, aparținând mediului intelectual exprimau, de fapt, dorința înființării unei organizații internaționale de securitate. Prin Europa, de cele mai multe ori ei au în vedere o ideală *societate a națiunilor*. Un *Proiect de pace eternă* elaborează Immanuel Kant în 1795 (influența asupra președintelui Woodrow Wilson a fost covârșitoare) care susținea elaborarea unui pact internațional menit a elimina războiul pentru totdeauna din viața popoarelor. Ideea era realizabilă prin instituirea unui nou tip de societate, a unui „stat al națiunilor” de tip federativ. Kant încearcă pentru prima dată studierea științifică a cauzelor războiului. Contemporanul său Jeremy Bentham, redactează în 1789 –publicat însă în 1839- un *Plan al unei păci universale și eterne* prin care este introdusă o idee nouă, utilizată adesea în epoca contemporană, a presiunii opiniei publice internaționale.

Epoca napoleoniană accentuează o stare de spirit de dezamăgire, cu atât mai mult cu cât se conturează – din partea prim-consulului și apoi împăratului- atașarea necondiționată la varianta imperială a unificării europene pe calea forței și a puterii hegemonice a Franței.

În prima jumătate a sec al XIX-lea, până la revoluția de la 1848 în încercarea de „restaurare” a Europei este teoretizată ideea *echilibrului de forțe* prin care tendințele hegemonice sunt contracarate prin acțiunea comună a celorlalte state, evitarea războaielor bazându-se pe forța coercitivă a unor organizații supranaționale. Susținută de Friedrich von Gentz secretar al Congresului de la Viena și apoi consilier al cancelarului Metternich concepția va fi concretizată în sistemul Sfintei Alianțe până în jurul anului 1823 și apoi în așa numitul *concert european* al marilor puteri. Cu toate că nu a reușit să stăvilească ascensiunea naționalismului, liberalismului și democrației, va avea o anumită eficiență rezolvând până în 1914 o serie de chestiuni politice interesând întregul continent, a ferit continentul european „timp de un secol, de ravagiile unui război general „

O perspectivă nouă asupra problematicii europene aduce ascensiunea **romantismului**. Ideea dominantă ca bază spirituală a unității va fi cea creștină. De la poetul *Novalis* (Friedrich von Hardenberg) care evocă imaginea unei Europe creștine în eseul *Creștinismul sau Europa* și până la *Joseph de Maistre* ambasador al Sardiniei la Sankt Petersburg, doamna de Staël, până la von Schelling (magistrul lui Schopenhauer) este acreditată ideea că singura cale de restabilire a concordiei și unității este renașterea religioasă printr-un mare conciliu ecumenic cu participarea tuturor confesiunilor, a liber-cugetătorilor, reformatorilor, misticilor. Reconcilierea totală a popoarelor europene, prin urmare se putea realiza prin cooperarea liberă între stat și biserică.

Ascensiunea liberalismului, pe fundalul afirmării societății industriale generează abordării menite să pună în concordanță idealul Europei unite cu realitățile socio-economice. Cel mai elaborat proiect aparține lui *Henri de Saint-Simon* autor, împreună cu istoricul Augustin Thierry al unui plan de reorganizare a societății europene prin reunirea popoarelor într-un corp politic, cu păstrarea

independenței naționale. Adevărat „proiect pilot al Statelor Unite ale Europei” încorporează elemente ale liberalismului, pacifismului și socialismului utopic într-o formulă de organizare de natură federativă. Concepe o nouă Europă pe baza intereselor și angajamentelor comune ale popoarelor europene. Aceasta presupunea alegerea unui parlament general, plasat deasupra guvernelor naționale întemeiat pe interesele comune ale Europei și nu pe cele particulare ale națiunilor componente. Mai mult acest Parlament european urma să asigure comunitatea instituțiilor, intereselor, moralei și instrucțiunii publice a continentului. Spiritul proiectului a fost împărtășit de *von Goethe* care considera că un rol important în realizarea lui revine elitei intelectuale. Aceasta având menirea să cultive spiritul pacific și conciliator între popoare cu eliminarea urii naționale, expresie a unui nivel inferior de cultură.

Un idealism contradictoriu se întâlnește la mulți dintre revoluționarii care au pregătit anul 1848. *Giuseppe Mazzini*, creatorul și inspiratorul mișcării **Tinerei Europe** considera că idealul suprem îl reprezintă libertatea și frăția universală. Națiunea fiind apreciată ca o fază intermediară în organizarea popoarelor, asigurând trecerea de la egoismul fazei individualiste a comportamentului uman la faza organică a frăției generale. Idealismul mazzinian a fost dezmințit de revoluția de la 1848. Ea a consfințit, în schimb, victoria naționalismului asupra ideii „asociației libere” a națiunilor.

După 1848 adepții unității europene fac concesii doctrinare importante. Ei renunță la ideea de republică acceptând formula monarhică, dispare din limbajul lor idealul final al frăției popoarelor într-o umanitate unită prin solidaritate. Cu toate acestea proiecte de realizare a unei unități europene nu lipsesc în a II-a jumătate a sec. al XIX-lea. Caracteristica lor constând în efortul de definire și circumscriere a unor posibile soluții federaliste opuse închistării naționale într-o politică a centralizării, a confruntării de pe poziții de forță în relațiile internaționale. Proiectele elaborate merg de la cele radicale, cum ar fi cel elaborat de *Pierre-Joseph Proudhon* care preconiza eliminarea totală a statului și instaurarea a ceea ce el numea „anarhie pozitivă”, până la cel aparținând elvețianului *Johann Caspar Bluntschli* publicat în 1878 propunea extinderea la nivel continental a experienței federale elvețiene sub forma Uniunii Statelor federale. În condițiile modernizării tehnicii militare și ale acutizării conflictelor internaționale școala engleză subliniază caracterul din ce în ce mai distrugător al războaielor moderne în comparație cu teoreticienii germani după care războiul reprezenta un factor de progres. Pentru școala engleză eliminarea războiului devine o condiție indispensabilă a progresului și supraviețuirii omenirii. Mijlocul principal preconizat pentru realizarea acestui obiectiv era federalizarea continentului. După 1900 atenția școlii federaliste engleze s-a îndreptat cu predilecție spre transformarea Imperiului Britanic într-o federație a dominioanelor.

Căutarea unor soluții pentru asigurarea viitorului pașnic al Europei întâlnim și în mediul spiritual francez. Însuși Napoleon al III-lea, devine adept al unor inițiative privind liberul schimb la nivelul continentului, reducerea barierelor vamale, unificarea monetară. Dominantă devine, în cele din urmă, perspectiva hegemoniei continentale și politica granițelor naturale. Înfrângerea suferită în războiul franco-prusac din 1870-1871 determină apariția în opinia publică franceză a unui curent care căuta soluții pentru reconcilierea și reorganizarea sistemului continental.

Secolul al XIX-lea înregistrează și acțiuni concrete de aplicare a unor principii în spiritul idealurilor de pacifism și unitate europeană. Congrese ale păcii organizate de *Victor Hugo* la Bruxelles în 1848, la Paris în 1849, la Frankfurt în 1850 lansează ideea unei națiuni unice europene cu centrul la Paris. La Milano se înființează în 1878 Societatea Internațională a Păcii și Fraternității. Inițiatorii ei, *Ernesto Teodoro Moneta* și *Carlo Ramussi* primesc Premiul Nobel pentru pace. O intensă activitate a desfășurat și diplomatul francez *Paul d'Etournelles de Constant*. La **prima Conferință a Păcii de la Geneva** din 1899 prezintă proiectul unei curți permanente de arbitraj a diferendelor. Pentru prima dată este introdusă ideea obligației morale în relațiile internaționale. Din cauza opoziției înverșunate a Germaniei acest principiu nu a fost inclus în convenția finală.

Mișcarea de orientare pacifistă, federalistă se dovedește inefficientă în fața politicii de înarmare, de reîmpărțire a lumii promovată de blocurile militare constituite la sfârșitul secolului XIX.

II.4 Primul Război Mondial – considerații. Tratatul de Pace de la Versailles.

Condițiile caracteristice Europei la începutul secolului XX sporeau probabilitatea unui conflict armat. Conflictul european denumit de contemporani și istoriografia interbelică **Marele Război** a fost generat, în primul rând, de un ardent naționalism și de influența și confruntarea a două sisteme adverse de alianțe.

Naționalismul a afectat mai puternic situația din sud-estul Europei după ce în 1867 Imperiul Habsburgic a instituit dualismul austro-ungar. Schimbarea statutului Budapestei în cadrul monarhiei nu a fost urmată de acordarea unor concesiuni identice celorlalte naționalități în cadrul imperiului. În aceste condiții, slavii de sud – ale căror speranțe se concentrau în jurul Serbiei – aflați în frontierele imperiului reprezentau cea mai gravă amenințare. Ambițiile lor naționale erau încurajate de Imperiul Țarist, ceea ce amplifică pericolul declanșării unui conflict. Interesul Rusiei pentru mișcarea naționalistă a acestora era dublată de dorința ei de a-și exercita dominația asupra slavilor din Balcani, implicit asupra teritoriului din sudul Austriei. Naționalismul din Balcani a influențat în mod periculos conflictul mornit dintre cele două imperii.

La sfârșitul secolului XIX, în funcție de interesele proprii – pe continent, dar și în afara acestuia – puterile europene se angajează în *sisteme de alianțe* adverse. Înfrângerea Franței în 1870-1871, transformă Imperiul German în centru de gravitate al politicii europene (contribuia la această poziție situația sa demografică – 67 milioane locuitori în ajunul primului război mondial, dinamismul economic bazat pe o puternică industrie grea, metode comerciale moderne). Până în 1890, cancelarul Bismarck a urmărit crearea unui sistem de alianțe care să asigure supremația Germaniei și izolarea Franței pe continent. În primul rând atrage Rusia într-o alianță potrivnică Franței, *Liga celor trei împărați* – părăsită de imperiul Romanovilor în 1878. Pe de altă parte, întrucât interesele germane cereau păstrarea legăturilor cu Austria încheie, în secret, cu aceasta o *Dublă Alianță*(1879). Cele două puteri se angajau să lupte împotriva Rusiei dacă aceasta ar fi atacat Germania sau Austro-Ungaria. Prin alăturarea Italiei, în 1882, la această alianță lua naștere *primul bloc* militar european – *Tripla Alianță*. Înălăturarea „cancelarului de fier” în 1890, politica ambițioasă și lipsită de coerență a împăratului Wilhelm al II-lea, creează premisele apropierei Franței, Marii Britanii și Rusiei. Un timp rivalitățile imperialiste îi menținuseră pe britanici în conflict cu rușii și francezii. Consolidarea rapidă a Germaniei, intenția vădită a acesteia de a concura politica maritimă a Marii Britanii au dus la o apropiere de Franța cu care a încheiat în 1904 *Antanta Cordială* (pact de apărare reciprocă și nu o alianță propriu-zisă). Prin semnarea unor acorduri similare cu Rusia în 1907 lua ființă *al doilea bloc* militar, *Antanta*.

Gruparea marilor puteri în două alianțe potrivnice la începutul secolului XX, manifestarea puternică a naționalismului continental, o serie de crize internaționale (criza marocană – 1905 și 1911; criza balcanică – 1908, 1912-1913) preced declanșarea marii conflagrații.

Agravarea și repetarea crizelor internaționale creează o psihoză a războiului care contribuie la consolidarea blocurilor. Tripla Alianță se reînnoiește în 1912, în ciuda faptului că Italia devenise o aliată nesigură din cauză intereselor și ambițiilor balcanice. Tot în acest an sunt încheiate noi acorduri militare franco-ruse, un plan de cooperare militară și navală între francezi și britanici. În toamna aceluiași an Poincaré vine cu precizări importante asupra alianței cu Rusia : Franța urma să o susțină în eventualitatea unui atac german „chiar dacă războiul ar avea la origine un conflict balcanic”.

Asasinarea arhiducelui moștenitor al tronului Austro-Ungariei la Sarajevo-Bosnia, la 28 iunie 1914 a constituit prilejul declanșării primului război mondial. Viena acuză de acest act terorist pe naționalistii slavi coordonați de Serbia. Hotărâtă să înlătore pericolul slav, susținută de Germania face presiuni asupra Serbiei menite să ofere pretextul declanșării războiului. Rusia implicată prin susținerea

slavilor de sud asigură ajutor Serbiei. Într-o lună, printr-o reacție în lanț a mobilizărilor a fost declanșat Marele Război. Balcanii justificau apelativul de *butoi cu pulbere a Europei*.

În aceste condiții „opera” Congresului de la Viena din 1815 s-a prăbușit. Adept al principiului legitimității, subestimând aspirațiile popoarelor a exercitat o presiune permanentă asupra naționalităților. Triumful principiului incendiază Europa cu consecințe greu de întrevăzut în acel moment.

Pornind de la marea încrederea în capacitatea de distrugere a armelor moderne testate cu ocazia războaielor balcanice guvernării statelor implicate apreciau că războiul va fi de scurtă durată. Concepție împărtășită și de statele majore ale statelor participante. Victoria Franței pe Marna, victoriile rușilor în Galiția transformă, la sfârșitul anului 1914, războiul fulger într-un război de poziții. Din **război de poziții** se ajunge între 1915-1917 la un **război de uzură**. Pe parcursul războiului se realizează o „regrupare” a alianțelor în jurul „axei” inițiale. În cursul anului 1914 Tripla Alianță atrage de partea ei Turcia, în anul următor Bulgaria, pierzând din mai 1915 susținerea Italiei, trecută de partea Antantei. De partea celei din urmă se află România(1916), Grecia(1917). Intrarea S.U.A(1917) în calitate de Putere Asociată de partea Antantei compensează efectele negative determinate de retragerea Rusiei (implicată într-un amplu proces revoluționar).

Primăvara anului 1918 semnifică întoarcerea la marile ofensive. Puternica ofensivă germană pe frontul de vest este puternic contracarată de armatele aliate. În Balcani, bulgarii, turcii depun armele. La 3 noiembrie 1918 Viena semnează armistițiul. La 11 noiembrie Germania se recunoaște și ea înfrântă.

Tratatul de Pace. Din 12 ianuarie până pe 28 iunie 1919 are loc la Paris Conferința de Pace la care participă delegați din aproximativ treizeci de țări. La fel ca în 1815 Europa este pusă în fața „reconstrucției”. În rândurile marilor învingători opiniile în legătură cu bazele reconstrucției sunt radical diferite. În *Consiliul celor patru* (principalul organ de decizie, format din Franța, Marea Britanie, Italia și S.U.A.) se confruntă punctul de vedere al președintelui american Woodrow Wilson, venit personal să apere principiile „noi sale diplomații”, anunțate din ianuarie 1918 în cele „14 puncte” cu pragmatismul englez și preocupările pentru securitate francez. Wilson viza semnarea unei păci cât mai puțin revanșarde. Eforturile sale au limitat într-o anumită măsură spiritul vindicativ al Franței și Marii Britanii. Conferința de Pace a înlăturat de la dezbateri țările învinse, atât Germania cât și Rusia bolșevică.

Tratatul cu Germania stipula ocuparea bazinului Rinului(timp de 15 ani), reducerea armatei germane la un efectiv de 100.000 lipsită de un comandament general, cedarea coloniilor către învingători, interzicerea intrării în Liga Națiunilor. Art. 231 al Tratatului dădea o lovitură de grație statului german. Considerat răspunzător de toate distrugerile provocate de război era obligat la plata „reparațiilor”. Cu toate că delegația germană a formulat obiecții la aceste clauze Puterile Aliate au obligat-o să le accepte. Naționaliștii germani au condamnat atât tratatul umilitor cât și pe guvernării care le acceptaseră.

Austro-Ungaria ieșea dezmembrată din conflictul pe care-l provocase cu intenția de a-și păstra unitatea. Separată în cele două piese componente, ajunge în rândul statelor de „mâna a doua” puțin mai puternice comparativ cu noile state prin obținerea independenței popoarelor minoritare. Tratatul interzicea unirea Austriei cu Germania, adică realizarea *Anschluss-ului*

Slavii din provinciile de nord ale fostului Imperiu Austro-Ungar (Boemia, Moravia, Slovacia) se unesc pentru a forma Cehoslovacia. Slavii de sud realizau Iugoslavia cuprinzând în afara statelor independente Serbia, Muntenegru provinciile Croația, Bosnia, Dalmația.

În est, Polonia desființată ca stat în secolul al XVIII-lea redevine stat independent cuprinzând în frontierele sale și teritorii luate de la Austro-Ungaria (Galiția), de la Germania (Poznan) și de la Rusia. Italia anexa Tirolul austriac. României i se recunoștea unirea cu Transilvania exprimată de Adunarea de la Alba-Iulia la 1 Decembrie 1918.

La fel de dezmembrat va fi statul turc. El pierde teritoriile din Orientul Apropiat care sunt împărțite între Franța și Regatul Unit. În Europa posesiunile ei se reduc la teritoriul litoral al Constantinopolului. Strâmtoarele erau declarate neutre.

Tratatele din 1919-1920 realizau într-o mai mare măsură o Europă a națiunilor, reușind până la un punct să suprapună Statul – Națiunii.

Cu toate că principiul naționalităților primise satisfacție, hotărârile luate nu au mulțumit nici învinșii și nici pe învingători. Italia, de exemplu, se număra printre cei din urmă întrucât nu-i fuseseră satisfăcute toate pretențiile teritoriale. Unele minorități nu se puteau acomoda cu integrarea în state ce luaseră naștere prin desființarea Imperiilor centrale : cazul sudeților în Cehoslovacia, croații ostili primatului sârb în cadrul Iugoslaviei. Nemulțumirile vor alimenta politica revizionistă din ce în ce mai agresivă, după 1920.

III. EUROPA ÎNTRE CELE DOUĂ RĂZBOAIE MONDIALE

III. 1. *Situația continentului la sfârșitul Primului Război Mondial*

Războiul din 1914 –1918 a avut urmări dezastruoase asupra continentului european. Obtuzitatea gândirii politice a guvernanților, prea marea încredere în puterea distructivă a armelor a fost urmată de **pierderea locului principal** pe mapamond. **Europa înceta să mai reprezinte centrul de gravitate al planetei.** Distrugerile suferite ca urmare a conflictului au fost imense. Sacrificiile umane au fost impresionante : mai mult de 8 milioane de morți europeni, milioane de invalizi. Fără a adăuga numărul victimelor războiului civil și ale războiului de intervenție din Rusia bolșevică. La aceste pierderi se adăugau decesele civililor datorită operațiunilor militare și mortalității crescute din timpul războiului. Distrugerile materiale au fost spectaculoase. În teritoriile transformate în teatru al operațiunilor militare, nordul și estul Franței, Belgia, nord-estul Italiei, Serbia, România, Rusia, infrastructura industrială, regiuni agricole întinse, mijloacele de comunicație au avut de suferit. Deși Anglia nu a suferit acțiuni militare pe teritoriul ei, pierderile ei au fost semnificative în domeniul marinei comerciale. Toți beligeranții au înregistrat o scădere importantă a producției în ansamblul ei. Nu mai puțin gravă era situația financiară. Pentru a asigura aprovizionarea cu alimente a populației, pentru a achiziționa material de război beligeranții au recurs în timpul operațiunilor militare la folosirea rezervelor de aur. Insuficiența lor a obligat țările implicate în conflict la împrumuturi interne și apoi externe. Împrumuturile externe au fost făcute mai ales în S.U.A.. Europa va intra într-o perioadă de inflație ce se va agrava și mai mult după război întrucât la povara ce apăsa asupra bugetelor se adăuga cerințele financiare ale reconstrucției.

În ciuda faptului că marile puteri își păstrau imperiile coloniale constituite anterior, mărite chiar cu teritoriile luate de la învinși, **Europa trebuie să facă față noilor puteri** care s-au afirmat în timpul conflictului. Statele mari din afara Europei au profitat din plin de conflict. Ele și-au mărit producția industrială și agricolă, au preluat numeroase piețe de desfacere tradiționale europene. Marele beneficiare au fost : **Japonia** care a invadat piața chineză, indiană, Asia de sud-est. Ea a exportat chiar în țările beligerante material de război ; **Canada**, la rândul ei a asigurat Europei material forestier și metalurgic. Marea beneficiară a fost cu siguranță **S.U.A.** este sugestiv faptul că în intervalul 1914-1918 tonajul flotei comerciale s-a mărit de patru ori. Aceste modificări au răsturnat situația și în domeniul financiar. Și în acest domeniu americanii preiau locul deținut de europeni. Răscumpărând de la aceștia cea mai mare parte a titlurilor americane, posedând jumătate din depozitul mondial de aur, împrumutând 10 miliarde de dolari țărilor beligerante S.U.A. vor deveni principalii investitori în țările nou create, în America Latină.

Impactul primei conflagrații va fi la fel de puternic asupra **vieții politice** a continentului. Înfruntarea dintre absolutism și liberalism din secolul al XIX-lea dădu-se câștig de cauză celui din urmă. În 1919 idealurile și instituțiile democrației liberale sunt cele care par să se impună. În statele constituite prin spulberarea monarhiei bicefale regimurile politice adoptă în cele mai multe situații, regimul parlamentar francez. Adoptarea votului universal permitea participarea la viața politică a unor categorii sociale noi – țărănimea, populația urbană.

Dar încă de la jumătatea secolului al XIX-lea liberalismul este puternic criticat de teoriile socialiste. **Socialismul** (stângismul) a apărut în Europa la sfârșitul sec. al XVIII-lea, reprezentând o mișcare ce milita pentru egalitatea de avere, poziție socială și putere politică pentru toți cetățenii. Dintre teoriile socialiste elaborate, în această perioadă se va impune doctrina lui Karl Marx. În esență, susținea distrugerea societății capitaliste, preluarea puterii de către proletariat care urma să-și exercite

dictatura până la dispariția deplină a societății burgheze, momentul înfăptuirii unei „societăți fără clase sociale”. Războiul declanșat în 1914 apreciat ca manifestare a contradicțiilor capitalismului devine pentru socialiști un moment favorabil al declanșării revoluției. Dar ei făceau o mare eroare considerând că aceasta va izbucni în țara cea mai industrializată a continentului – Germania. Procesul revoluționar va fi declanșat în 1917 în arhaicul Imperiu Țarist. Menținerea stării de înapoiere în Rusia au determinat numeroase încercări de reformare a vechiului regim, la începutul secolului trecut. Ele nu numai că nu au reușit să realizeze ce și-au propus dar au slăbit considerabil Rusia țaristă. Participarea la conflictul european a agrava problemele guvernării, a secătuit resursele naționale, ruinând economia. Sub povara crizei imense statul autocrat s-a prăbușit la începutul anului 1917. Conducătorii care au preluat puterea, adepți ai statului capitalist parlamentar au fost „măturați” de la putere de „Revoluția din Octombrie” (25 octombrie 1917, st.v.). Prin victoria Marii Revoluții începea construirea primului stat socialist din lume. În ciuda intervenției puterilor europene pentru răsturnarea comuniștilor de la putere între 1918-1920 regimul „roșilor” s-a consolidat sub conducerea lui Lenin. Către sfârșitul deceniului trei al sec. XX procesul de formare a statului sovietic era încheiat.

La dreapta democrația era amenințată de mișcările autoritariste din țările învinse sau din cele nemulțumite de modul în care Conferința de Pace le-a rezolvat problemele. Sunt reluate tezele naționaliste, critica liberalismului se amplifică se subliniază lipsa de eficacitate în plan guvernamental. În țările în care tradiția democratică este redusă, unde nu există mijloace de canalizare a forțelor contestatate (cum era în Franța – Partidul Radical sau în Marea Britanie, sindicatele reformatoare și Partidul Laburist) pericolul ca aceste mișcări să acceadă la conducerea statului este foarte mare. Dacă victoria stângii în Rusia a dat speranțe forțelor militante ale clasei muncitoare în victoria comunismului (anii 1918-1920 sunt marcații de mari acțiuni ale proletariatului – Germania, Ungaria etc.) majoritatea europenilor aflați la Vest de Uniunea Sovietică erau îngrijorați de ascensiunea forțelor de stânga. Din acest motiv mulți au întâmpinat cu bucurie noul extremism de dreapta : **fascismul**. Proclamând inegalitatea ei juraseră să zdrobească stângismul pentru a pune capăt luptei de clasă. Ascensiunea fascismului se explică nu numai prin intenția declarată de a stârpi bolșevismul. „Succesul” se explică și prin nemulțumirea generată de prevederile Tratatului de Pace de la Paris în țările învinse dar și în țări învingătoare. Între acestea Italia ocupa un loc important. Respingerea pretențiilor teritoriale, șubrezenia instituțiilor parlamentare, criza economică au încurajat forțele de dreapta. Ideologia fascistă (majoritatea istoricilor neagă existența unei ideologii la aceștia) a fost repede îmbrățișată de aristocrație și de straturile inferioare ale clasei muncitoare. Fascismul atrăgea și un anumit număr de industriași. Liantul acestor segmente ale societății italiene era ura față de socialiști și comuniști. **Fascii** lui *Mussolini* (Cămășile negre) atacau greviștii, se considerau singurii îndreptățiți la apărarea ordinii în societate. Într-o societate din ce în ce mai haotică, vor întruni, la început, adeziunea largă a opiniei publice italiene. În timp scurt (în octombrie 1922 Mussolini devine prim-ministru, în ianuarie 1925 instaurează regimul autoritar) se realizează fascizarea statului italian (1926).

Germania după ce a reușit să înfrângă valul revoluționar, adoptă o Constituție cu aspect democratic (în orașul Weimar-Turingia). Republica de la Weimar trece de la bun început prin mari greutăți. Ea s-a confruntat cu ocupația Văii Ruhrului –ianuarie 1922 - , cu puciul de la berărie al lui Hitler. Cu toate aceste dificultăți datorită politicii chibzuite dirijate de Gustav Stresemann (cancelar, 1923 și ministru de externe până în 1929) a fost inaugurată o perioadă de maximă securitate și prosperitate. Prin planul Dawes –1924- s-a obținut din partea Alianților reducerea cuantumului despăgubirilor pentru următorii cinci ani. Urmările au fost benefice pentru economia Germaniei. Până în 1929 a fost instituit un climat favorabil renașterii politice economice și diplomatice a statului german.

Paralel cu eforturile consolidării Republicii, Hitler și militanții naționaliști și-au intensificat atacurile împotriva ei. Cerând anularea clauzelor „rușinoase” ale Tratatului de la Versailles nu ezită să recurgă la acte de terorism. Declanșarea crizei economice din 1929, teama de revigorarea stângii au favorizat ascensiunea nazismului. La 30 ianuarie 1933 Hitler numit cancelar, devenea, în scurt timp și

președinte al Germaniei (în august 1933 a încetat din viață președintele Hindenburg), deținând astfel toate pârghiile puterii. Instaurarea nazismului în Germania echivala cu intrarea în acțiune a politicii revanșarde, revizioniste.

Teama de comunism, victoria lui în Uniunea Sovietică, instaurarea regimurilor de extremă dreaptă în țări ca Italia și Germania au stimulat mișcările de dreapta și în alte țări. Lipsa practicii democratice au favorizat instaurarea regimurilor dictatoriale (Polonia acceptă un dictator militar, statele baltice) într-o serie de țări. Austria trece în 1934 de la democrația anilor 1920 la o dictatură de dreapta. În Ungaria, după tentativa comunistă condusă de Bela Kun s-a trecut la o guvernare extrem de autoritară. Fasciștii unguri au instituit un regim foarte asemănător cu cel al lui Hitler. La sfârșitul anilor 1930 dictaturile de dreapta au înlocuit sistemele parlamentare șubrede din Bulgaria, Albania, Grecia. Statele din Peninsula Iberică sunt și ele conduse de regimuri dictatoriale.

Cu toate că în ajunul izbucnirii celui de-al doilea război mondial trei cincimi din statele europene aveau guverne fasciste nu se poate considera că Europa era pe punctul de a adopta totalitarismul fascist. În țările Occidentului și statele Septentrionale, unde tradițiile democratice erau puternice, susținute de instituții puternice, tentativele autoritare și totalitare au eșuat.

III. 2 *Securitatea colectivă*

Tratatele din 1919-1920 au reprezentat prăbușirea sistemului echilibrului european, a concertului marilor puteri care timp de un secol a asigurat stabilitatea continentului. Noile provocări reprezentate de Revoluția Rusă și pericolul propagării extremismului de stânga, determină abordarea dintr-un unghi nou a sistemului de securitate internațională, a înlocuirii anarhiei în domeniul relațiilor interstatale cu o organizație instituțională menită să ofere garanții unei noi stabilități în urma încheierii războiului.

Termenul de Ligă sau **Societatea Națiunilor** a fost folosit în 1908 de *Leon Bourgeois* care propunea un nou sistem de organizare a relațiilor internaționale. Ideea s-a bucurat de audiență în Franța, Marea Britanie, S.U.A. unde președintele Roosevelt și Taft se vor pronunța pentru un sistem de securitate în care agresorii să primească sancțiuni economice și militare din partea comunității internaționale. Însă, președintele *Woodrow Wilson* este cel care trasează în termeni concreți, pentru prima dată, proiectul unei asemenea organizații. El propune o asociație universală a națiunilor, care, pe lângă garanțiile de securitate, să asigure prosperitatea economică generală, accesul la materiile prime, libertatea neîngrădită a circulației și siguranța navigației maritime, administrarea coloniilor prin mandate. Prevenirea războaielor urma să fie realizată prin garanții reciproce, utilizarea diplomației deschise, apelul la opinia publică. Cei refractari la aceste principii urmând a fi supuși sancțiunilor economice. Liga urma să cuprindă toate statele mari și mici.

Ideea lui Wilson a fost urmată de mai multe proiecte propuse de americani, britanici, francezi și italieni. Principiile fundamentale ale acestora aveau în vedere, în primul rând, asigurarea securității colective prin opunerea față de agresori a frontului comun al participanților. Mijloacele pentru înlăturarea acestui obiectiv difereau. În timp ce americanii se limitau la sancțiuni economice, britanicii se pronunțau pentru îmbinarea mijloacelor economice și a celor militare de constrângere, iar francezii susțineau constituirea unei armate internaționale permanente. Pentru rezolvarea conflictelor urmau să fie utilizate mijloacele juridice : arbitrajul obligatoriu, întrunirea unor conferințe ale marilor puteri în caz de criză, constituirea unei curți internaționale permanente. Garanția păcii durabile era considerată dezarmarea și instituirea unui sistem de control al armamentelor. Punctele de vedere erau diferite și în această problemă. Americanii susțineau limitarea generală a armamentelor și interzicerea fabricării particulare a armelor, britanicii se pronunțau pentru abolirea serviciului militar obligatoriu, francezii acceptând doar dezarmarea Germaniei. Liga urma să devină nu numai un mijloc de prevenire a războiului ci și un instrument al dezvoltării pașnice, al cooperării internaționale în diverse domenii.

Dezbaterile asupra proiectului Ligii Națiunilor desfășurate în februarie – martie 1920 au fost influențate de opoziția Senatului american care denunța nerecunoașterea clară a principiului Monroe⁵, de rezistența britanicilor față de prevederile garantării libertății comerțului și navigației considerate mijloace de promovare a expansiunii americane.

Evoluția evenimentelor din Rusia, pericolul extinderii bolșevismului au accelerat negocierile și imprimat spiritul de compromis necesar adoptării Statutului Ligii Națiunilor. În cele din urmă garantarea independenței și integrității teritoriale a statelor membre a fost înlocuită cu angajamentul membrilor de a nu recurge la forță în disputele reciproce. La cererea Senatului american, se stipula recunoaștere doctrinei Monroe pentru continentul american, dreptul exclusiv al statelor în afacerile lor interne, al retragerii din Liga Națiunilor când doresc. Consiliul a fost organizat ca un organ executiv și decizional, format din cinci puteri (S.U.A, Marea Britanie, Italia și Japonia) ca membrii permanenți și patru reprezentanți ai celorlalte state, ca membrii nepermanenți. S.U.A. s-au retras încă din 1920 ca urmare a neratificării Statutului de către Senat, Japonia în 1933 datorită problemei manciuriene, Italia în 1937 după sancțiunile adoptate de Ligă în problema abisiniană. A fost admisă ca membru permanent, în 1926, Germania (s-a retras în 1933) iar U.R.S.S. a fost acceptată în Societatea Națiunilor în 1934.

Încă de la constituire s-a prefigurat eșecul ei în privința securității internaționale și eliminarea pericolului de război. La aceasta a contribuit direcția luată de reglementările noului sistem de organizare. Ideile fundamentale ale concepției wilsoniene porneau de la reglementarea universalistă a păcii și războiului cu includerea tuturor statelor învingătoare sau învinse, a egalității statelor. Marile puteri europene au pus, însă, în prim plan asigurarea securității proprii, prin pedepsirea și slăbirea statelor învinse, a Germaniei în principal. În al doilea rând s-a urmărit izolarea Rusiei Sovietice, stoparea expansiunii spre vest a comunismului. Pacea izvorâtă nu a fost, astfel, rezultatul unui consens european. Nu a fost decât **o pauză**, dificilă, între două războaie de lungă durată, două manifestări eruptive ale unei crize globale.

Împărțirea continentului în state învingătoare și învinse, tendințele de hegemonie au creat intense divergențe făcând aproape imposibilă păstrarea păcii și securității. De fapt, continentul s-a divizat în trei tabere opuse : anglo - franceză interesată în menținerea Germaniei în stare de inferioritate și a Rusiei Sovietice în stare de izolare; germană – interesată în revizuirea tratatelor de pace, considerate „punice”; sovietică- interesată în distrugerea „cordonului sanitar” impus de anglo - francezi și penetrarea bolșevismului spre centrul și apusul Europei. La aceste contradicții fundamentale se adăugau cele de natură economică. Un adevărat „război rece” se desfășoară între Franța și Germania între 1919-1923. Cum Germania târăgăna plata despăgubirilor de război, guvernul francez susținut de Belgia și Italia va recurge la măsuri de forță ocupând Ruhrul în ianuarie 1923. Considerându-se în impas Germania hotărăște reluarea negocierilor în problema despăgubirilor.

Sfârșitul războiului rece franco-german nu a însemnat dispariția celorlalte motive de tensiune. Pentru a stăvili dorința Germaniei de revizuire a frontierelor occidentale și pentru a perpetua eficacitatea cordonului sanitar împotriva U.R.S.S. Franța a construit un sistem de alianțe cu țările din Europa Centrală și Orientală. Acest sistem de „alianțe de protecție” trebuia să ducă la o adevărată încercuire a Germaniei. Polonia (1921), Cehoslovacia (1924), România (1926), Iugoslavia (1927) s-au plasat sub protecția Franței. În același timp, Franța care rămânea principala putere militară a continentului, susținea „Mica Antantă” compusă din România, Cehoslovacia și Iugoslavia încheiată prin tratate bilaterale în 1920-1921 și îndreptată împotriva statelor revizioniste din zonă.

Pe fondul redresării economice se ajunge la tratative directe între Franța și Germania. În 1925 s-a organizat Conferința de la Locarno. Au participat Briand, Stresemann, Mussolini, Chamberlain și belgianul Vandervelde. Pactul semnat stabilea o garantare reciprocă a frontierelor franco – germane și germano – belgiene sub asigurarea Regatului Unit și Italiei. Acordurile de la Locarno au lăsat multe

⁵ neamestecul europeanilor în treburile continentului america, elaborată pentru a răspunde amenințărilor cu intervenția Sfintei Alianțe în America

probleme internaționale nerezolvate, însă au instituit în Europa un grad de armonie suficient de mare ca să inoculeze convingerea că se întrezărea începuturile unei perioade de pace. A urmat la propunerea Franței intrarea Germaniei în Societatea Națiunilor și admiterea ca al cincilea membru permanent al Consiliului, alături de Franța, Anglia, Italia și Japonia. Evenimentul va fi salutat la Geneva prin faimosul discurs a lui Briand „Jos cu puștile, mitralierele, tunurile! Să facem loc concilierii, arbitrajului, păcii!”

Anii 1927 – 1928, marchează în Europa punctul de vârf al securității colective concretizat prin semnarea în august 1928 a **Pactului Briand – Kellog**. Pactul propunea ca națiunile să se angajeze că nu vor recurge la război pentru a-și atinge scopurile. Toate statele care dispuneau de un potențial de război considerabil au semnat Pactul. Deși nu a avut un efect vizibil asupra relațiilor internaționale (nu a devenit parte a Statutului Societății Națiunilor) el demonstrează progresele semnificative pe calea conviețuirii pașnice înregistrat în deceniul care a urmat după Marele Război. Urmat de retragerea în iulie 1930 a trupelor franceze, belgiene și britanice din Rhenania (cu cinci ani înainte de data fixată) pacea europeană părea să fie asigurată.

III. 3 *Construcția europeană între cele două războaie mondiale*

.Răsturnările radicale produse de Primul Război Mondial în domeniul socio-economic, politic și la nivelul mentalităților au deschis o nouă etapă în domeniul construcției europene. Pentru prima dată, problema unificării Europei se transformă dintr-o idee abstractă într-o cerință a viitorului apropiat. Căutările teoretice aveau în vedere cristalizarea unei formule a unității europene acceptabile pentru statele continentului. Sfârșitul Primului Război Mondial a stimulat apariția unor mișcări și organizații nonguvernamentale, al unor inițiative politice la nivel oficial pentru a crea o stare de spirit favorabilă unificării europene în spirit federal. Ele își propuneau să exercite presiuni asupra guvernelor în vederea efectuării unor pași concreți în direcția integrării continentului pe plan economic, politic, spiritual.

În anii 1920 cea mai influentă inițiativă s-a dovedit mișcarea paneuropeană condusă de contele austriac *Richard Coudenhove-Kalergi*. Considerând conflagrația mondială o „crimă și o nebunie” a primit cu entuziasm programul wilsonian de reorganizare postbelică a lumii. Pronunțându-se pentru formula unor reforme treptate în plan social și economic într-un cadru politic liberal-democratic, respingea bolșivismul rusesc ca un atac la libertatea individuală. După ce constată eșecul soluțiilor wilsoniene, Coudenhove-Kalergi adoptă o atitudine critică la adresa realităților politice ale continentului. Apreciind că naționalismul unor state succesoare ale marilor imperii cât și tratamentul umilitor aplicat Germaniei prin tratatul de pace ca germenii ai unui nou conflict el susținea unic remediu o unificare federală a continentului în cadrele **Statelor Unite ale Europei**.

Programul mișcării paneuropene este formulat în cartea *Pan-Europa*, publicată la Viena în octombrie 1923. Apreciind că în condițiile dezvoltării economice moderne, ale globalizării transporturilor și comunicațiilor statele naționale devin un cadru strâmt și generator de conflicte, unificarea continentului ar asigura pacea și stabilitatea transformând Europa într-o importantă putere mondială cu păstrarea primatului cultural. Granițele Europei unificate, ale Pan-Europei trebuiau trasate ținându-se seamă de factorii politici și culturali. Coudenhove-Kalergi susținea că într-o primă fază, Pan-Europa urma să cuprindă doar țările continentului, exceptând Anglia ale cărei interese erau preponderent extraeuropene. În timp urma ca aceasta să fie atrasă să sprijine uniunea paneuropeană din afară, rămânându-i deschisă posibilitatea aderării. Pericolul pentru realizarea proiectului venea, în concepția sa, dinspre Rusia Sovietică din cauza sistemului său nedemocratic și a încercărilor de a exporta modelul său. Apreciind ca extrem de periculoasă consolidarea economică a colosului rusesc susținea necesitatea unui pact de garantare a securității statelor învecinate cu Rusia. Rezolvarea problemelor interne ale continentului trebuiau să fie făcute pe cale pașnică, deoarece un nou război intereuropean ar fi permis Rusiei să-și consolideze influența în Europa. Evitarea unei asemenea situații se putea infăptui prin federalizarea, arbitrajul obligatoriu și garanțiile generale de securitate acordate

tuturor statelor. În plan economic se preconiza refacerea cu forțe unite a regiunilor distruse de război, renunțarea la unele atribute ale suveranității naționale în domeniul politicii economice, realizându-se o uniune vamală continentală. Unificarea economică a continentului urma să o precedă pe cea politică. O premisă importantă a unității continentului era combaterea și diminuarea naționalismului, promovându-se prin educație ideea unității Europei în diversitatea culturilor sale naționale întretesute în cadrele culturii Europei unice. Cea mai gravă problemă politică a Europei – rivalitatea franco-germană – trebuia să fie rezolvată prin conciliere.

Pentru punerea în aplicare a acestui program, idealist în unele privințe, Coudenhove-Kalergi a lansat în 1924 un *Manifest european* cerând forțelor democratice din Europa să militeze pentru unificarea economică, politică și militară a continentului, pentru reorganizarea Ligii Națiunilor în colaborare cu Marea Britanie, Rusia Sovietică, Statele Unite ale Americii și țările din Extremul Orient, reconciliere cu Germania pentru a anula spiritul de revanșă.

Activitatea organizatorică desfășurată de Richard Coudenhove-Kalergi a permis nașterea în câțiva ani a unei mișcări paneuropene de anvergură. Reviste ca „Das neue Europa”, „Les États Unis d'Europe”, „L'Europe nouvelle” au contribuit esențial la difuzarea programului paneuropean. În 1924 primul ministru francez Edouard Herriot se pronunța favorabil ideii Statelor Unite ale Europei, în timp ce ministrul german Gustav Stresemann se declara interesat de obiectivele economice ale uniunii. Sugestiv pentru amploarea pe care o ia acțiunea este faptul că Aristide Briand, ministrul de externe al Franței acceptă președenția de onoare a Uniunii Paneuropene. În octombrie 1926 era convocat primul Congres Paneuropean la Viena la care au participat 2000 de invitați.

În deceniul trei al secolului trecut au existat și alte organizații nonguvernamentale. De exemplu, în 1924 a luat ființă **Uniunea Vamală Europeană** care își propunea uniunea vamală treptată a țărilor europene în jurul unui nucleu reprezentat de Franța, Germania, Belgia și Luxemburg. Prin realizarea de înțelegeri regionale, acorduri de cartel, cu atragerea Uniunii Sovietice, a Marii Britanii și a S.U.A era o etapă spre liberalizarea comerțului mondial sub egida Ligii Națiunilor. Asemenea tendințe apar și în cercurile de afaceri britanice, având ca principal obiectiv consolidarea relațiilor economice cu continentul. Principalii exponenți ai orientării erau industriașul *sir Alfred Mond*, liderul industriei chimice engleze, liderul sindical laburist *Ernest Bevin*. Ei militau pentru contracararea concurenței industriei americane printr-un bloc economic european care să includă și Anglia evitându-se orientarea exclusivă a acestei puteri spre propriul imperiu.

Anii 1920 aduc și primele realizări concrete în privința integrării europene. În 1926 a fost înființat cartelul internațional al oțelului între Franța, Germania, Belgia și Luxemburg, cu reglementarea producției pe bază de cote anuale, prin înființarea comitetului de studiu germano-francez pentru promovarea unității economice a continentului și contracararea concurenței americane.

Intensificarea acțiunilor în direcția realizării unității europene determină ministrul francez *Aristide Briand* la 5 septembrie 1929 să pună în mod oficial în dezbaterea Adunării Generale a Ligii Națiunilor proiectul uniunii europene. Proiectul Briand viza înfăptuirea uniunii europene prin realizarea unei legături federale care să permită discutarea în comun a tuturor problemelor de interes general continental, adoptarea de decizii și încheierea unui acord de garantarea securității. Asociația statelor europene urma să dezbată în primul rând problemele economice, legătura federală urmînd să se extindă treptat și asupra domeniului social și politic. Briand propunea adoptarea principială a ideii unificării europene și inițierea de dezbateri oficiale în vederea concretizării ei. Obiectivele economice ale uniunii erau susținute ferm de ministrul de externe german Gustav Stresemann în discursul din 9 septembrie 1929. Solicita, însă, precizarea obiectivelor politice, încât unificarea preconizată să nu limiteze suveranitatea națională a țărilor participante și să nu fie îndreptată împotriva vreunei puteri extraeuropene. În aceeași zi, la întrunirea reprezentanților celor 27 de state europene, Aristide Briand a fost solicitat să prezinte viitoarei Adunări Generale a Ligii Națiunilor un memorandum însoțit de proiectul detaliat al uniunii europene preconizate.

Memorandumul „asupra organizării unei uniuni federale europene” a fost prezentat în mai 1930 tuturor guvernelor din Europa, cu excepția Uniunii Sovietice și a Turciei⁶. El reprezenta o tentativă de soluționare realistă a gravelor probleme postbelice determinate de divizarea teritorială a continentului, de lipsa de concordanță a intereselor și de încredere între statele și popoarele acestuia. Susținătorii mișcării paneuropene au fost dezamăgiți de conținutul Memorandumului, întrucât el se limita la propunerea unui acord general de principii morale și crearea unor instituții comune. Proiectul mergea pe linia compromisului între diversele interese naționale și caracterul inevitabil supranațional, federal, al viitorului edificiu. „Europeană și federativă în obiectivul și principiile sale, prudentă și concesivă în sens confederativ, în menajarea susceptibilităților naționaliste, în planul măsurilor concrete avute în vedere pe termen scurt, inițiativa Briand reprezintă ... o tentativă curajoasă de a găsi calea realizării idealului de unitate a continentului pe baza compromisului acceptabil de către toate părțile interesate”.

Ecoul în presă anunța eșecul acestei încercări. De la opiniile de stânga necomuniste care saluta proiectul cu rezerve privind principiul menținerii suveranității naționale absolute, presa de dreapta vorbea, în schimb, de „pacifism trădător”, „iluzii incurabile”. În Germania presa de dreapta absolutiza critica proiectului ca expresie a intereselor naționale franceze. Deși în presa engleză nu lipseau voci ca ale lui W. Churchill care exprima simpatie pentru reorganizarea federativă a continentului domină opiniile care recomandau Marii Britanii abținerea de la un astfel de proiect.

Conferința Reprezentanților Statelor Europene întrunită la Geneva la 9 septembrie 1930 a adoptat propunerea Angliei referitor la constituirea în cadrul Ligii Națiunilor a unui comitet de studiu al problemei uniunii europene. Comitetul s-a întrunit în ianuarie 1931 și a avut mai multe sesiuni până în septembrie 1933 la Geneva. Din mai 1933 a fost invitată și Uniunea Sovietică. În septembrie 1931 a fost respinsă și ultima propunere a lui Briand în legătură cu înființarea unei comisii permanente a Ligii Națiunilor pentru problema unității europene. Dezamăgit, Briand și-a retras proiectul declarând limitarea disponibilităților Franței pentru o politică de înțelegere cu Germania.

Eșecul proiectului Briand spulberă iluziile soluționării pe cale concilierii a problemelor postbelice europene. În deceniul IV un important nucleu de promovare a ideii unificării federale a Europei este reprezentat de școala federalistă engleză. Aceasta a adus contribuții esențiale din punct de vedere doctrinar la dezvoltarea curentului de gândire privind destinele continentului. Soluția propusă de reprezentanții școlii engleze era limitarea suveranității prin structuri federale. În caz contrar, susțineau ideologii curentului, se va ajunge la un nou război mondial, declanșat de state ca Germania, Italia, sau Japonia care vor căuta obținerea spațiului vital în condițiile economice agravate de criza din 1929-1933.

Un rol important în promovarea soluțiilor federaliste a jucat în Anglia **Federal Union**, care a luat ființă în 1939. Ideile esențiale preconizate erau : instituirea unei adunări legislative europene bicamerale, cu o Cameră Populară și o Cameră a Statelor, organe executive răspunzătoare în fața acestuia, trecerea apărării, a politicii externe și economice în atribuția instituțiilor federale, o constituție europeană, libertatea deplină a comerțului, integrarea federației europene într-o organizație mondială cu participarea Uniunii Sovietice și S.U.A..

Declanșarea războiului interesele imediate devenind prioritare au amânat dezbaterile în jurul construcției europene. Dezbaterile în jurul acestei probleme, deși nu au putut influența decisiv hotărârile marilor puteri au reprezentat puncte de plecare utile după înfrângerea nazismului.

⁶ Memorandumul a fost influențat de dezbaterile din interiorul Ministerului de Externe francez, din Consiliul de Miniștrii, unde a suferit modificări în spiritul forțelor naționaliste de dreapta prezente în cabinetul Tardieu, rezultând un text diferit în multe privințe de principiile enunțate în septembrie 1929

III. 4. Al II-lea Război Mondial, implicații continentale și mondiale

Destinderea obținută prin promovarea securității colective era aparentă. Contradicțiile ascunse, amplificate de criza economică din 1929-1933, dintre statele totalitare și democrațiile occidentale s-au amplificat în deceniul IV al secolului XX. Este greu de afirmat că 1 septembrie 1939 a reprezentat o surpriză pentru guvernele europene. Într-un fel sau altul s-a „lucrat” direct și indirect pentru împingerea Europei, și odată cu ea a unei însemnate părți a lumii, într-un nou conflict cu mult mai devastator ca cel încheiat prin Tratatul de Pace de la Paris cu doar douăzeci de ani în urmă.

Instaurarea nazismului în Germania a însemnat reluarea politicii de revanșă, revizioniste, clar exprimate în *Mein Kampf*. Retragerea ei în octombrie 1933 de la Conferința de dezarmare era un indiciu evident că Germania se „debarasa” de Societatea Națiunilor, că din acel moment era hotărâtă să țină cont doar de interesele ei naționale. Considerându-se nepregătit pentru a se angaja într-o politică de anvergură pentru realizarea „Germaniei Mari” Hitler va desfășura o politică de învăluire, de liniștire a opiniei publice europene. În calculele sale o înțelegere cu Polonia era necesară în acel moment și servea acestui scop. Folosindu-se cu abilitate de anticomunismul exagerat și de afinitățile cu regimul dictatorial al mareșalului Pilsudski Hitler semnează un Pact de neagresiune cu Varșovia. Prin această manevră se făcea o breșă în sistemul de alianțe francez construit după 1920. „Învăluirea” folosită în cazul Poloniei va fi apreciată ca inutilă în privința Austriei. În anul imediat următor venirii în funcția de cancelar, Hitler trece la realizarea *Anschluss-ului*, interzis prin Tratatul de Pace. Opoziției clare din interiorul statului austriac se adaugă atitudinea ostilă, categorică a lui Mussolini. Acesta nu numai că susține independența Austriei dar trimite trupe la frontiera austriacă. Atitudinea fermă a Italiei l-a făcut pe Hitler să înțeleagă că pentru a stăpâni Europa era necesar să ajungă la o înțelegere cu aceasta sau să o subordoneze puterii Germaniei.

Politica Germaniei a determinat reacția Franței. Sesizând pericolul orientării Poloniei spre Germania, Franța va încerca să contrabalanseze efectul ei negativ inițiind discuții cu U.R.S.S. în 1934. Mai mult la recomandarea statului francez aceasta va fi primită în Societatea Națiunilor. Luând în considerare încercările U.R.S.S. de a ieși din izolarea diplomatică, și opoziția Italiei față de Anschluss guvernul francez preconizează realizarea unui vast program de asistență mutuală care să includă U.R.S.S., statele Europei de Est și Germania. Aceasta din urmă fiind obligată să recunoască și frontierele orientale ale statului german. Programul francez a fost refuzat atât de Berlin cât și de Varșovia. Rămăneau în vigoare doar discuțiile cu Uniunea Sovietică și consolidarea raporturilor cu țările din Mica Antantă. Cu toate că semnează un pact de asistență mutuală, în mai 1935 cu U.R.S.S., din cauza anticomunismului profund care-l caracteriza, primul ministru francez întârzie să-l supună ratificării celor două Camere. Dominat de anticomunism, *Laval* primul ministru francez, acordă o atenție nejustificat de mare Italiei fasciste. În ianuarie 1935 la Roma era semnat un acord cu Mussolini prin care se stabilea cooperarea în menținerea statu-quo-lui în Europa danubiană. Acordul, se consideră, a reprezentat o cotitură importantă în istoria relațiilor internaționale, de moment ce Italia care se situa până atunci în fruntea statelor revizioniste din Europa danubiană și Balcani, opta în acel moment, pentru recunoașterea frontierelor fixate prin Tratatul de Pace.

Anii 1935 –1936 sunt dominați de o adevărată competiție între Germania și Franța. Una face tot ce se poate să încalce prevederile Tratatului de la Versailles, cealaltă caută să stopeze acest lucru desfășurând o amplă politică diplomatică. În luna în care Franța semna acordul cu Roma, Germania restabilea suveranitatea sa asupra regiunii Sarre, iar în martie 1935 introducea serviciul militar obligatoriu. În replică reprezentanții Franței, Regatului Unit și ai Italiei și-au reafirmat în cadrul întâlnirii de la Stresa fidelitatea față de Locarno hotărând să decidă de comun acord asupra atitudinii în problema reînarmării germane și a independenței Austriei. Pactul franco – sovietic, „Frontul comun de la Stresa”, alianțele încheiate de statul francez cu statele Micii Antante păreau să inaugureze o politică comună a principalelor state europene capabile să împiedece punerea în practică a intențiilor de cucerire ale lui Hitler. Dar politica comună anunțată la Stresa va dura câteva săptămâni. Lovitura va

veni chiar din interior. Marea Britanie semnează un acord cu Germania prin care aceasta se angaja să-și limiteze flota de război. Acordul echivala cu recunoașterea acțiunilor de reînarmare ale statului german. De altfel, atitudinea Marii Britanii după Tratatul de Pace față de Germania a fost ambiguă. Retragera S.U.A. ca urmare a poziției Senatului în problemele europene, izolarea Uniunii Sovietice, făcea din Marea Britanie singura putere capabilă să se interpună între Franța și Germania. Pentru Londra echilibrul european ocupa un loc important pe agenda de lucru. Dacă acest echilibru părea amenințat de Reich până la la 1914, după 1918 englezii văd în politica franceză germanofobă și naționalistă un pericol major. De aceea, apreciind prevederile Tratatului de la Versailles ca nerealiste și excesiv de severe Anglia a insistat pe lângă Franța să accepte o reducere a datoriilor de război germane⁷.

Sesizând și mizând pe lipsa conlucrării anglo – franceze, în anul următor Hitler înregistrează un triumf și mai răsunător. Trecând peste prevederile Tratatului de la Versailles care demilitariza teritoriul german de pe Rin, în martie 1936, Hitler a ordonat trupelor sale să ocupe regiunea. Anticipând gestul lui Hitler conducătorii franco – englezi nu au obiectat prea vehement.

Succesele înregistrate au încurajat regimul nazist. Apropierea dintre fascismul italian și nazismul german s-a realizat în anul 1936. Atacul Etiopiei de către Italia sprijinită de Hitler a reprezentat premisa constituirii unui front comun al celor două state fasciste.

Raporturile dintre statele europene, după 1930, nu mai sunt dominate nici de Liga Națiunilor, nici de țările democratice. Din ce în ce mai mult cursul evenimentelor este influențat de cele două puteri fasciste. În 1936 când Franco și extrema dreaptă au făcut tentativa de a răsturna Republica din Spania, Mussolini și Hitler au oferit ajutor militar rebelilor fasciști. Susținut de ei Franco și-a asigurat victoria în 1939. Cooperarea în timpul războiului civil din Spania (față de care statele democratice s-au declarat neutre) au convins cele două puteri fasciste de forța lor reunită. Negocierile din octombrie 1936 dintre Germania și Italia au dus la o apropiere mai strânsă, numită de Mussolini **Axa Berlin – Roma**. Prin alăturarea Japoniei, la 1 noiembrie lua naștere **Pactul Anti – Comintern**, o asociere al cărui obiectiv era asigurarea dominației celor trei națiuni asupra lumii.

Constituirea Pactului Anti-Comintern se realiza pe fondul consolidării puterii dictaturilor de dreapta și al slăbiciunii statelor democratice. Această realitate și tendințele expansioniste ale Führerului au împins Europa în război.

Mein Kampf promova constituirea celui de al III-lea Reich german, care urma potrivit estimărilor lui Hitler să dureze o sută de ani. Pentru a-și înfăptui destinul poporul german trebuia să dispună de *Lebensraum* (spațiu vital) în care să se dezvolte. Un prim pas în această direcție îl reprezenta includerea Austriei, țara natală a Führerului. Încercarea eșuată din 1934 se va bucura de succes în februarie 1938. Refuzul Angliei și al Franței de a sprijini opoziția cancelarului Austriei au provocat demisia acestuia. Armata lui Hitler a pătruns în Austria și la 13 martie 1938 Austria s-a unit cu Germania. A urmat regiunea sudetă a Cehoslovaciei. În acel moment cehii aveau un tratat cu Franța care se obliga să intervină în cazul unei agresiuni din exterior. Un al doilea tratat cu U.R.S.S., prevedea ca aceasta să susțină defensiv Cehoslovacia ori de câte ori o făceau și francezii. Întrucât liderii britanici se temeau de declanșarea unui război pe care nu-l puteau susține au convins Franța să renunțe la respectarea prevederilor tratatului cu Cehoslovacia. Primul pas a fost acordarea autonomiei sudeților în septembrie 1938. Apreciind eronat că pretențiile Germaniei se limitau doar la regiunea sudetă, primul ministru britanic *Neville Chamberlain* s-a pronunțat pentru o politică conciliantă față de statul german. Opinie, de altfel împărtășită și de premierul francez *Edouard Daladier*. Când cehii au refuzat să mai facă concesii liderii Franței și Angliei au făcut-o în numele lor. La 28 septembrie 1938 *Chamberlain, Daladier, Mussolini și Hitler* în întâlnirea de la München au „oferit” zona sudetă Führerului. Nimic nu mai putea opri mașina de război nazistă. În martie 1939, contrar afirmațiilor liderilor democrați că

⁷“ Planul Young” aprobat la Haga în 1929 reglementa definitiv problema datoriilor statului german. Reduse la 38 miliarde mărci urmau să fie plătite până în 1988

acordul de la München garanta „pacea în vremurile noastre”. Germania a preluat controlul asupra întregului teritoriu ceh sub pretextul preîntâmpinării unor tulburări politice.

Ocuparea Cehoslovaciei a pus capăt politicii conciliatoriste a democrațiilor Occidentale. Polonia era următoarea etapă a politicii expansioniste germane. Anglia și Franța au încercat să asigure pacea angajându-se să-i apere pe polonezi în cazul unui atac german.

Discuțiile începute, din aprilie 1939 între democrațiile Occidentale și U.R.S.S. s-au prelungit fără a se ajunge la un acord. Tendința statelor fasciste și democratice din vestul continentului de a manifesta aceeași ostilitate față de comunism a îngreuiat cooperarea Angliei și Franței cu sovieticii. *Stalin* era conștient de sentimentele antisovietice ale liderilor occidentali și bănuia, justificat, că aceștia încercau să dirijeze atacul nazist spre U.R.S.S..Cu toate că ostilitatea Angliei și Franței a crescut față de Germania, după ocuparea Cehoslovaciei, ele nu au făcut eforturi pentru a atrage U.R.S.S. într-o alianță antinazistă.

Neîncrederea reciprocă a statelor Occidentale și a Uniunii Sovietice a facilitat semnarea unui **Pact de neagresiune** între Germania și U.R.S.S. la 23 august 1939. Valabil pe timp de zece ani, Pactul era însoțit de un Protocol secret (dezvăluit în 1946) prin care erau recunoscute drepturile U.R.S.S. asupra Finlandei, Estoniei, Letoniei, Basarabiei stabilind și împărțirea Poloniei. Ambele țări erau interesate în recuperarea teritoriilor pierdute în favoarea statului polonez la sfârșitul Primului Război Mondial. Din punctul de vedere al conducătorului sovietic o înțelegere cu Germania era mai avantajoasă. Stalin se aștepta ca mai devreme sau mai târziu Germania să atace statul sovietic, însă voia să amâne acest lucru cât mai mult posibil. Acordul înlătura ultimul obstacol în calea atacării Poloniei de către Hitler. La 1 septembrie 1939 printr-un atac fulgerător al Germaniei asupra Poloniei a fost declanșat un război care a durat șase ani.

IV. „RĂZBOIUL RECE”. EUROPA ÎMPĂRȚITĂ ÎN DOUĂ

IV. 1. *Urmările celui de-al doilea război mondial*

De la 1 septembrie 1939 până la sfârșitul anului 1941 Germania nazistă a inclus teritorii considerate germane, a ocupat o parte a Franței – jumătatea de Nord și de Vest -, a încercat să înfrângă Marea Britanie (singura fortăreață a libertății după prăbușirea Franței) prin declanșarea războiului aerian în august 1940. A fost prima înfrângere a lui Hitler întrucât războiul fulger a dat greș în cazul Angliei. Plătit scump de ambele părți războiul aerian a provocat pierderea de către naziști aproape a jumătate din cele 1291 bombardiere. Hitler a reușit să schimbe în avantajul său harta Balcanilor.

Profitând de Pactul de neagresiune cu Germania, U.R.S.S reconstituie cu aproximație frontierele Imperiului Țarist, trupele sale au înaintat în Polonia, au înfrânt rezistența Finlandei, a ocupat teritoriul dintre Prut și Nistru.

La 22 iunie 1941 Hitler trece la aplicarea planului *Barbarossa* atacând U.R.S.S.. În fața Moscovei armatele Wehrmachtului înregistrează primul eșec terestru (decembrie 1941). În cursul aceleiași luni, în urma distrugerii flotei americane de către aviația japoneză la Pearl Harbor, S.U.A. intrau în război.

De la debutul celui de-al doilea război mondial S.U.A. au acordat sprijin Marii Britanii. În martie 1941 Lend - Lease Act oficializa și extindea acest program de asistență. După invadarea U.R.S.S. în iunie 1941 englezii și sovieticii au încheiat un tratat de asistență mutuală. În anul următor, din luna noiembrie S.U.A au început să acorde ajutor și U.R.S.S. Era **începutul constituirii coaliției antifasciste**. Problema organizării lumii după înfrângerea Germaniei naziste a fost luată în discuție în luna august 1941 în timpul întrevederii (desfășurată în largul Atlanticului) dintre primul ministru englez *Churchill* și președintele S.U.A. *Franklin Roosevelt*. Cu această ocazie a fost elaborată **Carta Atlanticului** care conținea un angajament de stopare a agresorilor și de recunoaștere a dreptului fiecărei națiuni de a-și alege forma de guvernare. Spiritul Cărții Atlanticului, în ciuda asperităților apărute pe parcursul celor patru ani, a fost respectat de cele două state.

Din punct de vedere militar războiul a luat un curs favorabil Alianțelor începând din noiembrie 1942. Până în ianuarie 1943 sunt înregistrate semnificative succese, *Rommel* a abandonat Egiptul și Libia, *Eisenhower* a debarcat în Africa de Nord și *von Paulus* a capitulat la Stalingrad. În alte condiții combatanții ar fi inițiat negocieri de pace. Dar în timpul Conferințelor de la Casablanca – ianuarie, și Teheran – noiembrie 1943 aliații au stabilit să continue lupta până ce inamicul va capitula „fără condiții”. Decizia răspundea unor cerințe strategice și de moment. Pe de o parte se avea în vedere liniștirea sovieticilor, pe de altă parte se urmărea realizarea unui pact solid între aliați în așa fel încât nici unul să nu abandoneze conflictul înainte de atingerea obiectivului comun – înfrângerea Germaniei naziste și împiedicarea ei ca la sfârșitul războiului să dețină teritorii străine. În spatele capitulării fără condiții se ascundea intenția distrugerii pentru totdeauna a militarismului german, instaurarea unei noi ordini în Europa prin dezmembrarea Reichului.

Prevederea capitulării fără condiții impune câteva observații care explică, într-o anumită măsură, evoluția raporturilor internaționale ulterioare. Decizia sugera că aliații nu vroiau sau nu puteau să răspundă întrebărilor privitor la originile și responsabilitățile războiului. S-a observat, pe bună dreptate, că „nebulia lui Hitler a produs între 1943 și 1945 efectul ei cel mai dezastruos : a dat învingătorilor dreptul de a fi absolviți în fața istoriei și de a ignora țesătura de greșeli care a provocat primul și al doilea război mondial”. Hotărârea de a lupta până la capăt a avut drept consecință epuizarea fizică a Europei. Prin mutarea a trei mari fronturi de luptă pe continent – din Italia de sud spre Alpi, din

Normandia spre Franța și spre Rin, din Rusia și țările Baltice spre inima Germaniei – distrugerile au fost masive. Războiul sfârșindu-se odată cu întâlnirea aliaților pe Elba.

Ultima întâlnire a celor trei mari a avut loc la **Yalta** –în Crimeea – 7 februarie 1945. **Întâlnire** considerată **crucială** pentru evoluția ulterioară a continentului european. Cu mici excepții Yalta este apreciată ca momentul de la care începe istoria mondială a ultimilor cincizeci de ani. **Lumea Yaltei** a fost dominată de factorul ideologic. Stalin intenționa să transforme puterea militară în putere politică. Cum în momentul participării la conferință Armata Roșie deținea controlul asupra celei mai importante părți a Europei de est conducătorul sovietic a formulat o serie de pretenții. A insistat ca U.R.S.S. să mențină teritoriul luat Poloniei în 1939 aceasta urmând a fi recompensată prin anexarea unor regiuni din Germania de est. Guvernului polonez i se pretindea obediență față de U.R.S.S.. Încercările „occidentalilor” de a-l determina pe Stalin la un angajament de respectare a drepturilor și suveranității „popoarelor eliberate” vor fi refuzate clar în privința Poloniei. Stalin respingea dreptul polonezilor de a-și alege singuri conducătorii justificându-și atitudinea prin necesitatea protecției graniței de vest.

La Yalta nu a lipsit ideea împărțirii Europei în sfere de influență. În timpul întâlnirii de la Moscova din octombrie 1944 dintre Churchill și Stalin a fost improvizat un acord de delimitare a „zonelor de influență” între cele două țări în estul Europei. U.R.S.S. urmând a dispune de 90% în România, 80% în Bulgaria și Ungaria; Regatul Unit 90% în Grecia, în timp ce în Iugoslavia influența urma a fi în proporții egale. De sigur poziția lui Churchill a fost influențată de înaintarea impetuoasă a trupelor sovietice. Realist înțelegea felul în care se va folosi U.R.S.S. de victorie. Liderul englez nu putea ignora nici faptul că războiul alterase ierarhia mondială reducând importanța Marii Britanii în lume. Spera ca și Roosevelt în posibilitatea unei înțelegeri sincere cu stăpânul Kremlinului. Ținând cont de poziția S.U.A. cei trei aliați s-au angajat să asigure alegerea liberă a unor guverne democratice în țările eliberate de sub dominația nazistă.

Stalin a acceptat să semneze o **Declarație asupra Europei eliberate** în care se preciza că cele trei mari puteri recunoșteau *dreptul tuturor popoarelor de a-și alege forma de guvernământ sub care dorea să trăiască și se angajau să instituie autorități guvernamentale provizorii în care să fie prezente toate elementele democratice ale populațiilor respective și care își vor lua angajamentul să instaureze, imediat ce va fi posibil, prin alegeri libere, guverne care să reprezinte expresia voinței popoarelor.* Poziția armatei sovietice în răsăritul continentului îi permitea lui Stalin să-și încalce promisiunea în legătură cu alegerile libere.

La Yalta, Aliații au discutat situația Germaniei. S-a hotărât împărțirea ei în patru zone de ocupație. Fără să țină cont de opoziția lui Stalin, Churchill și Roosevelt au încredințat Franței o zonă asupra căreia să-și exercite controlul. Cu toate că Berlinul se afla la aproximativ 90 km în interiorul zonei de ocupație sovietică, Aliații au convenit ca fiecare din cei patru să preia o secțiune a capitalei. Aliații se angajau să ia măsuri de eradicare a nazismului și militarismului acestei națiuni. Aliații occidentali au respins propunerea sovietică de confiscare a industriei germane și împărțirea ei în mici state separate. Germania trebuia, în gândirea lui Roosevelt și Churchill să rămână mai puternică decât dorea Stalin. Respinsă a fost și cererea ca Germania să plătească despăgubiri uriașe U.R.S.S.

La încheierea discuțiilor de la Yalta, la 12 februarie cele trei puteri și-au exprimat acordul în vederea constituirii unei noi organizații mondiale ce urma să înlocuiască Liga Națiunilor. Conferința de organizare a Națiunilor Unite fiind programată pentru sfârșitul lunii aprilie 1945 urmând a se desfășura la San Francisco.

Cererile de capitulare primite din partea mai multor căpetenii naziste la 7 mai i-au determinat pe Truman (Roosevelt decedase la 12 aprilie) și Churchill să declare la **8 mai victoria Aliaților în Europa**. Perioada fascistă lua sfârșit pe continentul european. În urmă, însă, rămânea un continent în ruine.

Războiul a mai continuat în Asia. La 6 august 1945 S.U.A. au folosit bomba atomică asupra Hiroșimei⁸. Atacul a fost repetat la 9 august. O bombă atomică a fost aruncată asupra orașului

⁸ Conform angajamentelor asumate la Yalta la 8 august 1945 Stalin a declarat război statului japonez

Nagasachi. Președintele Truman va declara întregii lumi că folosirea bombei atomice a grăbit terminarea războiului și a crușat 500.000 de vieți. La atât se estimase că se vor ridica pierderile americane în cazul invadării Japoniei. S-a vorbit de inutilitatea atacurilor nucleare, dar și de faptul că Truman ordonase atacurile nucleare pentru a-i demonstra lui Stalin puterea S.U.A sau pentru a opri războiul înainte ca sovieticii să înainteze mai mult în Asia.

Până la declanșarea Războiului Rece, Aliții se vor întâlni la **Potsdam** într-o ultimă Conferință ale cărei lucrări s-au deschis la 17 iulie. În timpul acestei conferințe se vor evidenția adevărații protagoniști ai scenei mondiale. În timp ce Marea Britanie făcea un pas înapoi S.U.A. și U.R.S.S apăreau ca noii lideri mondiali.

Potsdam semnifică pentru mulți politicieni, diplomați, istorici primul act al Războiului Rece. Pozițiile celor două puteri au apărut imediat ca ireconciliabile. Luând în discuție destinul politic al țărilor ocupate de Armata Roșie – România, Bulgaria, Ungaria -, Truman a cerut „reorganizarea lor pe baze democratice, așa cum s-a convenit la Yalta”. Răspunsul rece oferit de stăpânul de la Kremlin era mai mult decât sugestiv. *un guvern care nu e fascist este democratic*. La observația că Misiunea britanică la București era de fapt „în arest la domiciliu”, Stalin a replicat „povești”. Din acel moment, practic, înțelegerile de la Yalta au funcționat în condiții precare. Devenise evident că U.R.S.S. n-ar fi renunțat niciodată la transformarea ocupației militare în supunere politică.

Potsdam a consolidat pozițiile cucerite de învingători pe teren în ultima fază a conflictului.

La începutul anului 1946 între foștii Aliții apar divergențe majore în problema germană. Germania nu a fost împărțită printr-o decizie formală ci prin modul în care Aliții au administrat politic și economic zonele ocupate. Pentru U.R.S.S. deținerea exclusivă a armei atomice de către S.U.A. apărea ca un pericol major. În concepția lui Stalin oricând americanii puteau folosi superioritatea atomică împotriva statului proletarilor. Pentru a recupera pierderile cauzate de război Uniunea Sovietică trece la demontarea sistematică a uzinelor din zona aflată sub controlul său. Spre deosebire de sovietici americanii și britanicii stopează politica de distrugere industrială a statului german. Se considera că în acest fel vor împiedica fostul Reich săracit și slăbit să încline spre comunism.

Kremlinul aprecia că statele capitaliste pregătesc o ofensivă împotriva U.R.S.S., de aceea Stalin pregătește instaurarea în zona ocupată de Armata Roșie **instaurarea regimurilor comuniste**.

Alianța Constituită în timpul războiului a luat, de fapt, sfârșit în momentul în care occidentalii și sovieticii au început să traseze pe teren cu ajutorul trupelor noua hartă politică a Europei. O alianță nenaturală determinată de cerința înfrângerii lui Hitler înceta. Nici o alianță nu putea fi posibilă între două state ca S.U.A. și U.R.S.S. care aveau concepții diametral opuse despre viața politică, economică, ordinea europeană, societatea internațională. Luau sfârșit confruntările militare dar începea ceea ce contemporanii au numit Războiul Rece.

La **5 mai 1946 W. Churchill** cu ocazia unei întâlniri cu președintele Truman rostește la Fulton **un discurs, apreciat ca marcând în mod oficial începutul Războiului Rece**. Apreciatul om politic afirma: *De la Stettin la Marea Baltică și până la Triest în Adriatică, o cortină de fier a coborât în mijlocul continentului.*

IV.2. Instaurarea regimurilor de „Democrație populară”

Extinzând „patria comunismului” prin integrarea cu forța a vechilor teritorii, Stalin acorda o atenție specială reorganizării lumii după război. **Recuperând** statele baltice și Polonia orientală, U.R.S.S. va lăsa să înțeleagă că ar dori să-și asigure securitatea, la vest, prin înființarea unei zone-tampon, a unui „cordon defensiv” atât în Europa cât și în Asia Mică și Extremul Orient. Nu poate fi neglijat faptul că, din timpul războiului dar mai ales la sfârșitul acestuia ideologia comunistă exercita o anumită atracție pentru multe societăți europene. Stimulată de sechelele Marelui Război, de urmările crizei economice din 1929-1933 mișcarea comunistă se dezvoltă de a lungul întregii perioade interbelice. În contextul violențelor și crizelor ce se intensifică în Europa după anii 1930, comunismul

apărea, unora, ca singura ideologie capabilă să se opună fascismului și nazismului. În contextul desfășurării celui de-al doilea război mondial marcat de teroare, discriminare, ură, egoism acerb, ideologia comunistă apărea ca o soluție salvatoare. Supraviețuitori ai războiului nutreau convingerea că așa cum trupele sovietice au învins armatele naziste (aparent invincibile) și ideologia comunistă putea să extermină Răul din societate. Victime ale propagandei, împletită cu ignoranța în cele mai multe cazuri, atribuiau comunismului toate virtuțile. Contribuția masivă la înfrângerea fascismului, începând cu 1941 a schimbat mult imaginea U.R.S.S.-ului. Ea nu mai este patria bolșevicilor, „cu cuțitele-n dinți”, „marile epurări” desfășurate din ordinul lui Stalin în anii 1936-1938 au fost uitate. Uitate sunt și Pactul germano-sovietic, ocuparea estului Poloniei, a Finlandei. Impresia dominantă era a unei puteri redutabile cu o armată care din Manciuria până în Boemia a doborât redutabila mașină de război nazistă. Alexander Dûbcek, lider comunist ceh, mărturisea că „până la debarcarea Alianților în Normandia în iunie 1944, nu mai văzusem înfrângeri germane decât pe frontul rusesc, mult mai întins decât cele din Italia sau Africa de Nord. În 1945, impresia ce domina asupra generației mele era acesta: spectacolul puterii sovietice strivitoare. Capacitatea de a se ridica după dezastrele inițiale și de a riposta cu forță era o dovadă evidentă și de netăgăduit”.

Acest regim, se cunoaște astăzi, pe care mulți îl credeau aliniat la democrațiile occidentale nu se dăduse în lături de la exterminări masive (ofițerii polonezi de la Katin), deportări importante: germanii de pe Volga (380.000, dintre care jumătate au murit pe drum), tătari din Crimeea (300 000) etc. De asemenea în ciuda voinței majoritare a populațiilor hotărâse mărirea teritoriilor – reprezentând 682.888 km², 22 milioane de locuitori – prin includerea teritoriilor finlandeze, poloneze, române, a celor trei state baltice, a Prusiei Orientale, Rutenia. Negociind cu Alianții, U.R.S.S. pregătea exercitarea puterii asupra anumitor țări din Europa de Est și Asia.

Instalarea regimurilor comuniste în țările din răsăritul Europei nu a fost rezultatul unui proces pașnic, democratic. Chiar în țări, precum Cehoslovacia unde comuniștii aveau o bază de masă, acest regim a fost impus cu forță.

U.R.S.S. a folosit o gamă largă de mijloace pentru a-și extinde autoritatea către centrul continentului. O propagandă abilă insistând pe valori acceptate de comunitatea internațională : patriotism, securitate internațională, toleranță religioasă, democrație erau menite să atragă opinia publică din Occident și Europa de Est. Pe de altă parte, Moscova a adăpostit, instruit și pregătit militanți comuniști străini pentru responsabilitățile de după război. Instruirea lor s-a făcut până în 1943 în cadrul Kominternului. Dizolvarea acestuia în 1943 nu a însemnat încetarea instruirii acestor „reprezentanți ai partidelor comuniste străine” care lucrau la așa numitu-l **Institut nr.205**. Puteau fi întâlniți funcționari ce vor ocupa locuri de prim rang în noile regimuri, germanul Walter Ulbricht, româncea Ana Pauker, polonezul Jacob Berman, tineri recruți. Aceștia aveau drept obiectiv să pregătească echipele comuniste ce aveau să acționeze pentru instaurarea noilor regimuri, să încurajeze promovarea politicii stabilite la Moscova. La sfârșitul anului 1941, un grup de comuniști polonezi „bine ales și pregătit politic” a fost parașutat în împrejurimile Varșoviei. Ei au pus bazele Partidului muncitoresc polonez germen al P.M.U.P. În ceea ce privește Germania mai întâi a fost creat un Comitet național Freies Deutschland și apoi au fost trimiși în aprilie 1943 zeci de comuniști germani cu misiunea de „pregătire pentru dezvoltările viitoare” în zona de ocupație sovietică. Echipe similare au fost parașutate în Bulgaria, România, Ungaria.

Pentru a-și îndeplini „scopul măreț” Stalin a acordat o atenție deosebită mișcărilor de rezistență. În Bulgaria, de exemplu, în conformitate cu directivele trimise de la Moscova prin Gheorghe Dimitrov, Partidul Comunist conducea din iulie un Front al Patriei colaborând cu agrarienii și social-democrații. Coaliție care la sosirea Armatei Roșii va declanșa insurecția preluând putere.

Un rol important în „jocul” extinderii comunismului a revenit Armatei Roșii. Într-o discuție cu Tito, conducătorul rezistenței Iugoslave, Stalin remarca : *Acest război nu seamănă cu cel din trecut: cine ocupă un teritoriu își impune propriul sistem social atât de departe cât poate avansa armata sa.* Începând din 1944 Armata Roșie înaintează vertiginos către centrul continentului. Ea nu se îndreaptă

doar către Polonia și Germania și spre Balcani și Europa centrală în scopul de a o lua înaintea anglo-americanilor. Aceștia din urmă își limitează înaintarea. De exemplu în Cehoslovacia se opresc la Plzeň evitând să participe la eliberarea orașului Praga situat la 60 de km. În Germania se opresc pe Elba, cedând în iunie 1944 sovieticilor Turingia, Saxonia și Meklenburg. Astfel Armata Roșie este prezentă în toată Europa Orientală și balcanică. Ea controlează România, Bulgaria, Ungaria, părțile orientale ale Austriei și Germaniei și stabilește ca aliat în Polonia și Cehoslovacia.

Stalin a fost încurajat de faptul că **occidentalii nu s-au opus cu adevărat** operațiunii sale de cucerire. Nici în vara anului 1940 când începuse ocuparea statelor baltice, nici la Teheran când refuzase un nou plebiscit pe motiv că aceste țări își arătaseră voința de unire cu Uniunea Sovietică.

Comportamentul sovieticilor în statele ocupate este dictatorial, totalitar. Reprezentanții Uniunii Sovietice – Vâșinschi, viceministru al afacerilor externe, trimis în România și Bulgaria, mareșalul Voroșilov și generalul Sviridon în Ungaria – intervin fără menajamente în toate domeniile mai ales în cele politice. Aceste țări sunt supuse unui proces de precomunizare. Pentru a facilita trecerea la comunism ele sunt înzestrate cu **guverne de uniune**. Din iunie 1944 în *România* se constituie un *Front democratic* (intrau Partidul Comunist, Partidul Social-Democrat, Partidul Național Țărănesc și Partidul Național Liberal) care vor forma guverne de coaliție conduse de generalii Sănătescu și Rădescu. În *Ungaria* la Szeged –noiembrie 1944 – se formează un *Front național de independență* (din reprezentanți ai micilor proprietari, național-țărăniștilor, socialiști și comuniști) din mijlocul căruia se constituie la 21 decembrie 1944 un guvern aflat sub controlul Comisiei militare conduse de mareșalul Voroșilov. În Cehoslovacia s-a constituit un *Front național* din martie 1945, (din partidele popular, socialist-național, social-democrat și comuniste cehe și slovace) stabilind la Košice un program de acțiune, formând un guvern de uniune la 5 aprilie 1945. Procesul a fost mai dificil în Polonia ca urmare a înfruntării a două mișcări de rezistență; guvernul format în iunie 1945 număra 17 miniștri din 21 proveniți din Comitetul comunist de la Lublin. Situația este similară și în Germania aflată sub ocupație sovietică, unde după formarea sau reconstituirea în pripă a mai multor partide (comunist, social-democrat, democrat-creștin și liberal) se organizează un *Front Unit*.

În anii 1944 – 1945 în țările ocupate de „armatele eliberatoare”, „frățești” partidele comuniste „naționale” au jucat rolul **calului troian**. În guvernele de uniune comuniștii dețineau sectoarele cheie **armata, justiția, internele**. Deținând aceste sectoare comuniștii acționează la comunizarea societății. Fluturând argumentul epurării antifasciste reușesc să facă acest lucru cu relativă ușurință. **Armata** a fost prima supusă acestei politici. Procedul principal consta în a face din nucleul trupelor naționale instruite în U.R.S.S. și din forțele militare ale rezistenței comuniste **nucleul noilor armate**. De exemplu, armata poloneză formată din detașamentul creat în Rusia în 1942-1943 și armata populară constituită din comuniști polonezi. La fel s-a procedat în Cehoslovacia. Această tehnică a permis organizarea după modelul Armatei Roșii a armatelor tinerele democrații, a impus politizarea prin intermediul comisarilor însărcinați cu educația soldaților. O rețea întinsă a fost organizată cu ajutorul ofițerilor și soldaților comuniști pentru îndepărtarea adversarilor (în armata ungară au avut loc 14000 excluderi) și promovarea partizanilor.

Controlând administrația, armata, sistemul judiciar în toate statele aflate sub ocupație sovietică comuniștii au declanșat un amplu proces de epurare. Datele oficiale indică în Bulgaria arestarea a 12 000 persoane din care 4 000 au fost executate. În România și Germania arestările și deportările în Uniunea Sovietică au instaurat un climat de teroare, mai ales în rândul clasei politice.

Acestor acțiuni li s-a adăugat **tactique du salami** (strategia salamului)⁹. Ea viza infiltrarea partidelor de opoziție – chiar a partidelor socialiste- cu elemente comuniste în scopul discreditării în ochii opiniei publice. Peste tot Moscova a ordonat sabotarea unificării partidelor comuniste cu cele social-democrate. La sfârșitul anului 1945 poziția comuniștilor în „spațiul sovietic” este dominant.

⁹ după mărturia lui Rákosi consta în “a tăia zi de zi, felie cu felie, reacția care se ascunde în celelalte partide politice”

În anii 1946-1948 U.R.S.S. trece la faza finală a integrării estului european în sistemul socialist. Președintele Truman adoptând politica *containment-ului*, denunța la 11 martie 1947 *faptul că de câteva luni, unui anumit număr de țări le-au fost impuse regimuri totalitare*, propunând, la 5 iunie, prin vocea generalului Marshall un ajutor financiar tuturor țărilor europene. La Kremlin planul Marshall este văzut ca o creștere a amenințării americane. Nucleară, din 1945 devenea – economică și financiară – din 5 iunie 1947. Ca reacție la Planul Marshall, Moscova pune în septembrie 1947 bazele **Biroului de informație comunistă (kominform)** grupând nouă partide comuniste (U.R.S.S., Polonia, Iugoslavia, Bulgaria, România, Ungaria, Cehoslovacia, Italia, Franța). După expresia lui Jdanov, lumea era împărțită în două tabere: tabăra „imperialistă și antidemocratică” sub conducerea S.U.A. și tabăra „antiimperialistă și democratică” condusă de U.R.S.S.

„Bazele solide” realizate în România, Bulgaria, Polonia, Germania de est, permit Uniunii Sovietice să treacă la instaurarea democrațiilor populare. În România Regele Mihai a fost silit să abdice la 30 decembrie 1947 sub amenințarea unui război civil. În aceeași zi a fost proclamată Republica Populară Română. Alegerile din martie 1948 dădeau comuniștilor 405 mandate din 414. Ungaria a devenit și ea o „democrație populară”. Singura țară din centrul Europei, Cehoslovacia, unde se mai păstra democrația – după opinia lui Churchill – „prin alegerile din mai 1948 (desfășurate într-o atmosferă de tensiune, truate) se instaura un alt regim de democrație populară sub înaltul patronaj al Moscovei. A urmat „clarificarea” situației Germaniei de Est, devenită Republică democratică în septembrie 1949. O situație diferită poate fi întâlnită în Iugoslavia și Albania. În ambele țări acapararea și chiar consolidarea puterii comuniste s-a realizat în timpul războiului. În Iugoslavia războiul civil și revoluționar s-a împletit cu cel de eliberare națională. Conducătorul mișcării de partizani, a comuniștilor sârbi, Tito, se bucura de o anumită popularitate în societate. La 11 ianuarie 1946 Adunarea Constituantă abolea monarhia Regelui Zog proclamând Republica Populară Albania.

Se poate remarca că Moscova a desfășurat o tactică abilă în acești ani. Manevrele politice au fost remarcabile prin sistematizarea, minuțiozitatea, durata desfășurării lor. Manipulările având drept obiectiv eliminarea opoziției și neutralizarea societății civile a fost însoțită de grija pentru salvarea aparențelor. Opinia publică din țările aflate în curs de integrare nu trebuia alertată. În exterior procesul trebuia să apară ca unul ce respecta acordurile internaționale, mai ales Declarația popoarelor eliberate de la Yalta. **Mijloacele legale și ilegale au fost folosite pentru instaurarea democrațiilor populare.**

IV.3. Mișcarea Europeană

Totalitarismul nazist, tendința de reorganizare și unificare a Europei prin mijloacele forței, cu încălcarea oricăror principii ale dreptului internațional, pe baza principiilor rasiale având în vedere doar interesele hegemonice ale statului german a determinat reacția de rezistență a tuturor forțelor democratice ale continentului. Pe parcursul războiului o puternică Rezistență a forțelor naționale s-a ridicat împotriva nazismului. Obiectivele programatice ale acesteia erau : înlăturarea dominației fasciste; restabilirea sistemului democratic de organizare a societății, cu respectarea și garantarea drepturilor omului; reorganizarea continentului așa fel încât să fie eliminată posibilitatea unui nou război. În privința primelor obiective exista, în general, o cvasiunitate de vederi, dar în privința soartei postbelice a continentului opiniile mergeau de la restabilirea sistemului statelor naționale independente și suverane, dezvoltarea în spiritul formulei confederative a relațiilor de colaborare economice, sociale în cadrul națiunilor independente și până la ideea unificării federale a Europei și transformarea ei într-o forță economică comparabilă cu a celor două superputeri, S.U.A. și U.R.S.S.

Distrugerile provocate de cel de - Al Doilea Război Mondial, modificarea ordinii tradiționale reactualizează și transformă ideea federalistă într-un obiectiv politic ce trebuia să găsească o soluție cât mai rapidă. Adepții federalismului din cadrul Rezistenței europene își întemeiau argumentația pe experiența perioadei interbelice, când criza determinată de contradicția dintre expansiunea mondială a economiei și limitele politicii naționale nu a putut fi rezolvată de sistemul statelor suverane.

Concepția italiană în această problemă este reprezentată de documentul cunoscut sub numele de *Manifestul de la Ventotene* elaborat de două personalități fondatoare ale mișcării federaliste pe plan european – *Altiero Spinelli* și *Ernesto Rossi*. Manifestul publicat în ianuarie 1944 sintetiza ideile principale ale școlii federaliste italiene și engleze, propunea găsirea unei noi forme de organizare a continentului, prin care să fie eliminat definitiv războiul. În concepția autorilor soluția era unificarea federală a Europei, cu limitarea suveranității statelor naționale și transferarea unei părți esențiale a atribuțiilor acestora organismelor supranaționale. Manifestul de la Ventotene insista mai mult asupra ideii de federalizare a continentului în timp ce conținutul de unitate europeană (extinderea și cuprinderea, cu Marea Britanie și Uniunea Sovietică sau nu) era lăsat în suspensie. Manifestul a jucat un rol important în constituirea Partidului Acțiunii, al cărui program condamna orice formă de imperialism, naționalism sau rasism, susținea abolirea suveranității statelor naționale și crearea federației europene. Programul prezenta limite, având ca prim obiectiv crearea unei conștiințe a Europei unite înainte de a se trece la aplicarea practică.

În Franța pe parcursul războiului se conturează trei direcții principale. Comuniștii, după ce au susținut colaborarea cu nazismul german în anii 1939 – 1941, acționează după această perioadă pentru organizarea mișcării de rezistență. La fel ca și comuniștii italieni se pronunțau pentru reconstituirea statelor suverane, respingând orice formă de unificare europeană.

Proiecte de reorganizare a continentului au fost elaborate și în cadrul Rezistenței belgiene și olandeze.

În Germania apelurile pentru o nouă ordine europeană, diferită de cea național – socialistă sunt numeroase, încă de la venirea la putere a nazismului. Un nucleu important al Rezistenței germane îl avea în frunte pe contele *Helmuth James von Moltke*. În memoriul *Puncte de plecare – Obiective – Probleme*, elaborat în aprilie 1941, sunt prezentate argumentele pentru o federație europeană, căile și mijloacele preconizate pentru atingerea acestui obiectiv.

Pentru aplicarea în practică a proiectelor elaborate numeroase persoane au acționat în cadrul Rezistenței europene în direcția concertării acțiunilor ei. Unul din liderii Rezistenței necomuniste franceze, *Henri Frenay* susținea, încă din 1942, înființarea unei instituții comune de coordonare a Rezistenței la nivel continental. Contele Moltke a reușit să stabilească relații cu conducerea mișcării de rezistență din Norvegia, Olanda, Polonia. Eforturile lui au fost dublate de activitatea lui Altiero Spinelli și Ernesto Rossi care au organizat la Geneva, în martie 1944, o întrunire a reprezentanților rezistenței din nouă state europene (Italia, Franța, Germania, Olanda, Norvegia, Danemarca, Iugoslavia, Polonia, Cehoslovacia) în vederea elaborării unor documente programatice comune. Proiectul de declarație constata : „În intervalul unei singure generații, Europa a fost epicentrul a două conflicte mondiale care, întâi de toate, au avut ca origine existența a treizeci de state suverane pe acest continent. Este important să remediem această anarhie prin crearea unei Uniuni Federale între popoarele europene”. Publicația *L'Europe Fédéraliste* urma să propage ideile federalizării continentului.

Preocupările pentru reorganizarea Europei pe principii noi se manifestă la cel mai înalt nivel în Marea Britanie. În octombrie 1942 *Winston Churchill* adresa lui *Antony Eden* un memorandum asupra **Statelor Unite ale Europei**. Tema era reluată de omul de stat britanic în timpul unei conferințe susținută la Universitatea din Zürich la 19 septembrie 1946. Precizând în fața auditoriului că : *Vreau să vorbesc astăzi despre Europa* insista asupra necesității de a *reconstitui familia europeană și de a-i oferi o structură care să-i permită să trăiască și să se dezvolte în pace, în securitate și libertate*.

Curentul de reorganizare a Europei este din ce în ce mai puternic după 1945. Opiniile difereau în ceea ce privește cadrul geografic și instituțional al construcției europene. Unii susțineau conceptul lui Churchill prezentat la Zürich după care Statele Unite ale Europei trebuie să se clădească în jurul axei franco-germane, fără Marea Britanie, pe principiul respectării suveranității fiecărui stat. Acestora li se opuneau federaliștii care se pronunțau, pentru crearea unei structuri puternice, cu un guvern european având puteri depline cu limitarea suveranității absolute a statelor membre.

Curentul reorganizării europene devine tot mai larg captând adeziunea unor medii sociale diferite. Expresie acestei realități este numărul crescând al organizațiilor pan – europene între 1945 – 1947. Un loc de frunte ocupa **Uniunea Europeană a Federaliștilor**, în care activau personalități recunoscute ca Henri Frenay, Altiero Spinelli numărând până la 100 000 de membri. Conte *Coudenhove – Kalergi*, reia ideea pentru care acționase în anii 1920 organizând **Uniunea parlamentară europeană**.

De la sfârșitul anului 1946 se contura, ca urmare a „extinderii” U.R.S.S. către centrul continentului, că reorganizarea europeană indiferent de forma pe care avea să o îmbrace se va limita doar la Vestul continentului. „Lovitura de la Praga” fixează limitele geografice ale Europei Unite. Statele intrate în aria de acțiune a Moscovei nu vor participa la acest proces. Pentru mulți linia trasată de armatele Aliate devenea un adevărat zid împotriva extinderii comunismului.

În decembrie 1947, cele mai influente mișcări europene constituie sub președinția ministrului britanic *Duncan Sandy* un, **Comitet Internațional de Coordonare pentru Europa Unită**. Acest comitet convoacă **între 7 - 10 mai 1948 la Haga**, un mare **Congres al Europei**. Congres care adună 800 de personalități aparținând țărilor din Europa Occidentală: oameni politici (200 de parlamentari, 12 foști prim miniștri) oameni de afaceri, ziariști, sindicaliști, intelectuali. Cei mai mulți participanți proveneau din Anglia și Franța. În ciuda divergențelor de opinii dintre unioniști (britanici, în primul rând) și federaliști (un număr mare de adepții erau în rândul italienilor, francezilor, olandezilor și belgienilor) Congresul de la Haga se pronunța asupra necesității ca statele să-și unească o parte din drepturile suverane pentru a-și coordona și dezvolta resursele. „Nici una dintre țările noastre nu poate pretinde, ea singură, apărarea serioasă a independenței sale. Nici una dintre țările noastre nu poate rezolva singură problemele pe care le ridică economia modernă. În lipsa unei uniuni liber consimțite, anarhia noastră de acum ne va expune mâine unei uniuni forțate, fie prin intervenția unui imperiu din exterior, fie prin uzurparea unui partid din interior” se spunea în **Mesajul către europeni** din 10 mai . Congresul considera necesară constituirea unei Adunări parlamentare aleasă prin sufragiu universal. Până la realizarea practică a acestei adunări, Congresul hotăra înființarea unei mișcări europene cu misiunea de a coordona activitatea celor existente. Ea urma să fie reprezentată pe lângă guverne.

Era un succes important al mișcării europene, deoarece o inițiativă cu caracter privat determina crearea unei organizații internaționale de drept public. Va fi necesar doar un an pentru a impune într-o convenție internațională principiile expuse de **Rezoluția politică** a Congresului de la Haga.

V. ÎNCEPUTURILE CONSTRUCȚIEI EUROPENE

V.1. Planul Marshall și O.E.C.E

Relațiile dintre S.U.A. și U.R.S.S. se înăspresc tot mai mult pe parcursul anului 1947. „Războiul Rece”¹⁰ se organizează după principiul definit de Raymond Aron *război improbabil, pace imposibilă*.

Războiul civil din Grecia, presiunile guvernului sovietic asupra Turciei pentru o bază în Dardanele și pentru obținerea de teritorii la frontiera caucaziană obligă Marea Britanie la o luare de poziție. Cum aceasta nu se găsea în situația de a se opune expansiunii sovietice în Balcani și în Turcia, a reușit să convingă S.U.A. să adopte o atitudine față de situația creată. Președintele Truman considera că democrațiile occidentale după conflictul îndelungat cu Hitler, Mussolini și Japonia nu mai trebuie să cedeze în fața unei noi amenințări. Adâncirea divergențelor cu fostul „aliat” din răsăritul Europei cerea plasarea S.U.A. „în fața lumii libere”. Britanicii convinși și ei că europenii nu sunt în măsură să se opună sovieticilor îl încurajează pe președintele Truman în adoptarea unei poziții.

La 12 martie 1947 Truman se adresa Congresului S.U.A. Solicitând alocarea sumei de 400 de milioane dolari pentru Grecia și Turcia a spus : *Consider că politica Statelor Unite trebuie să fie aceea de a susține popoarele libere când rezistă în fața unor minorități înarmate și unor presiuni externe care încearcă să le supună*. Discursul a fost perceput ca o mare cotitură în politica americană. **New York Times** scria că Doctrina Truman nu era mai puțin importantă decât Doctrina Monroe din 1821, când Statele Unite închiseseră porțile continentului american. **Prin Doctrina Truman, Statele Unite avansau pentru prima dată în istoria lor în afara frontierelor lor**. Decizia de a asista Grecia și Turcia a fost rezultatul unei analize profunde întreprinse de guvernul american. Se adăuga convingerea că distrugerile războiului, colapsul economiei, șomajul și sărăcia vor oferi comunismului și Uniunii Sovietice ocazia de a submina și cuceri societățile europene. În același an 1947 revista **Foreign Affairs** publica un articol sub pseudonimul X, intitulat *Containment*. Autorul, G. Kennan fusese diplomat la Moscova. Bun cunoscător al limbii ruse, apreciind corect obiectivele imperialismului sovietic concluziona că „elementul principal al întregii politici americane trebuie să fie o îndiguire pe termen lung, răbdătoare dar fermă și urmărind cu atenție tendințele expansioniste ale Rusiei, în vederea punerii în opoziție față de ruși a unei contraforțe inalterabile în orice punct în care își vor arăta semnele voinței de a încălca interesele unei lumi pașnice”. Kennan era convins că tradiționalul sentiment de nesiguranță al rușilor și logica puterii sovietice vor determina U.R.S.S să-și urmeze politica de expansiune. El mai considera că S.U.A. ar trebui să stabilească relații speciale cu Marea Britanie și Canada, să-și orienteze o bună parte a politicii externe spre Pacific. Întrevedea în viitor un raport triumfiular între blocul puterilor anglo-saxone, al democrațiilor continentale și acela al statelor „socialiste”. Devenit responsabil în Departamentul de Stat a susținut că cel mai bun mod de a „limita” Uniunea Sovietică era acela de a întări unitatea economică și politică a statelor occidentale de pe continentul european.

Aceste considerații, lansarea Doctrinei Truman au fost completate de ceea ce în istoriografia ultimilor șaiszeci de ani este cunoscut sub numele de **Planul Marshall**.

La 5 iunie 1947, generalul Marshall care dirija diplomația americană, pronunța un discurs la Harvard, arătându-se îngrijorat de situația economică europeană. *Războiul a lăsat în urma sa atâtea ruine încât nevoile Europei sunt acum mai mari decât capacitatea sa de a plăti. Este necesar să luăm*

¹⁰ Expresia a fost folosită pentru prima dată de un consilier al lui Roosevelt, B Baruch în 1947. Mulți plasează începutul lui de la discursul lui Churchill la Fulton. În sens strict Războiul Rece caracterizează perioada 1947 - 1962, de la refuzul planului Marshall de statele din aria de acțiune sovietică până la criza din Cuba.

în considerare un ajutor suplimentar, cu riscul expunerii la o dislocare economică, socială și politică...”. S.U.A puneau, totuși, o condiție pentru această ofertă : statele Europei urmau să participe la o instituție însărcinată cu gestiunea colectivă a ajutorului și cu elaborarea unui program de reconstrucție europeană. Nu ar fi nici corect, nici util ca guvernul S.U.A. să procedeze la stabilirea unilaterală a unui program destinat repunerii pe picioare a economiei europene. Aceasta este treaba europenilor.

În reuniunile pregătitoare generalul Marshall a susținut că ar trebui invitați și sovieticii să participe pentru a nu fi acuzați de împărțirea Europei. Se spera ca ei să nu accepte pentru că urma să li se ceară să prezinte toate informațiile asupra situației lor economice și financiare. Acest lucru s-a și realizat. Stalin refuza participarea la Planul Marshall ceea ce a fost o gravă eroare diplomatică. Refuzul lui avea la bază teama de a nu vedea S.U.A. lărgindu-și sfera economică și politică în Europa. A existat, totuși, din partea Uniunii Sovietice acceptarea de a negocia. La invitația guvernului francez și britanic reprezentantul Uniunii Sovietice, Molotov s-a întâlnit cu Bidault și Bevin la Paris între 27 iunie și 2 iulie. După eșecul acestei întâlniri se desfășoară, tot în capitala Franței, **Conferința de Cooperare Economică Europeană**, între 27 iunie – 2 iulie. 16 state au acceptat oferta S.U.A.¹¹ Raportul celor Șaisprezece semnat la 22 septembrie evalua totalul necesarului pe care S.U.A trebuia să-l ia în calcul la 22 miliarde de dolari pentru ani 1948 – 1951. Președintele american Truman va întâmpina unele dificultăți pentru a-și apropia majoritatea opiniei americane la un program de ajutorare care reprezenta 15% din buget și 3% din venitul național.

Planul Marshall a stârnit reacții diverse. Au fost voci care acuzau S.U.A. de urmărirea intereselor proprii în Europa. De exemplu, în Marea Britanie unde antiamericanismul era prezent în acești ani se făceau aprecieri de genul că: ”aproape fiecare zi aducea Marii Britanii o nouă dovadă a slăbiciunii sale și a dependenței sale de S.U.A. Este o pilulă amară pentru o țară obișnuită să aibă controlul deplin al destinului său național”. Primirea generală a ajutorului Marshall a fost totuși, foarte pozitivă, entuziastă în multe state participante.

Planul Marshall aducea celor 16 state care l-au acceptat aproape 13 miliarde dolari repartizați pe principiul priorității și în număr descrescător între Regatul Unit, Franța, Germania de Vest și Italia. În fapt, ajutorul S.U.A. nu era acordat fiecărui stat în mod bilateral. Între condițiile puse de Washington în afară de reducerea barierelor vamale, se solicita elaborarea unui plan comun de redresare și înființarea unor instituții economice care să repartizeze și să gestioneze ajutoarele.

Ca urmare a impulsului dat prin Planul Marshall, la 16 aprilie 1948 este semnată convenția prin care lua naștere **Organizația Europeană de Cooperare Economică**. Șaisprezece state deveneau părți ale convenției : Austria, Belgia, Danemarca, Franța, Grecia, Islanda, Irlanda, Italia, Luxemburg, Norvegia, Olanda, Portugalia, Regatul Unit, Suedia, Elveția și Turcia. Celor șaisprezece li s-a alăturat în anul următor cei trei comandanți șefi ai zonelor occidentale de ocupație ale Germaniei.

O.E.C.E a jucat un rol important în : a) repartitia ajutorului american de aproximativ de 13 miliarde de dolari, o parte sub formă de materiale sau produse și 15% împrumuturi conform cu cerințele țărilor semnatare ; b) dezvoltarea schimburilor comerciale prin limitarea contingențelor și amenajarea mijloacelor și modalităților de plată.

Întrucât la sfârșitul războiului monedele europene nu erau convertibile între ele, pentru a face față cerințelor s-au semnat, în octombrie 1948 și septembrie 1949 acorduri de plăți și compensări. În 1950 prin Acordul din 16 septembrie 1950 a luat ființă Uniunea Europeană a Plăților. A fost adoptat un sistem girat de Banca pentru Reglementări Internaționale.

O.E.C.E a desfășurat activitatea în diverse domenii : utilizarea și mobilizarea forței de muncă, difuzarea procedurilor tehnice, formarea profesională, dezvoltarea regiunilor prin Agentia Europeană de Productivitate (1953), aprovizionarea cu energie prin Comitetul Energiei (fondat în 1956).

¹¹ Spania nu a fost invitată.

O.E.C.E. și-a propus realizarea unificării europene. Țările s-au angajat, în 1948 să elaboreze un program anual comun 1948-1949 și apoi un program pe patru ani, 1949-1953. Dar Europa Occidentală nu era încă pregătită pentru înfăptuirea uniunii economice. Opozițiile naționale erau puternice.

În decembrie 1960, printr-o nouă convenție, lua naștere **Organizația de Cooperare și Dezvoltare Economică** intrată în vigoare în septembrie 1961. Împreună cu cele 18 state din O.E.C.E se angajau pe același făgaș S.U.A., Canada, Japonia (aprilie 1964), Finlanda (ianuarie 1969), Australia (iunie 1971), Noua Zeelandă (mai 1973). Statele semnatare se puneau de acord pentru a înfăptui „expansiunea, considerată posibilă, a economiei și slujbelor și progresul nivelului de viață în țările membre, pentru a contribui la dezvoltarea comerțului mondial pe o bază nediscriminatorie și multilaterală”.

V. 2. Blocada Berlinului și Securitatea Occidentalilor

După înfrângerea Germaniei hitleriste, în condițiile înaintării Uniunii Sovietice spre centrul Europei, în statele din Vest continua să persiste teama față de refacerea potențialului ei militar. Deși în 1945 ea a pierdut un sfert din teritoriile recunoscute a fi germane prin Tratatul de la Versailles din 1919 și Aliații o conduceau prin Comisii de Control compuse din comandanți – șefi, american, sovietic, britanic și francez cu sediul la Berlin militarismul tradițional german nu a încetat să reprezinte o amenințare. Punctul de vedere american de a se reveni la o administrație centralizată a teritoriului german a întâmpinat opoziția fermă a francezilor. Lor le era teamă că o dată reunificată, Germania își va reface puterea militară. Amintirile din 1871, 1914, 1940 erau puternice mai ales că statul francez era singurul stat (care avea o zonă de ocupație în fosta Germanie) care avea frontieră comună cu acesta.

La 4 martie 1947, *Georges Bidault* ministrul afacerilor externe francez, semna cu omologul său englez, *Ernest Bevin* la **Dunkerque**, un **Tratat** al cărui scop, după cum se preciza în preambul, era „să împiedece Germania să devină din nou o amenințare pentru pace”. Germania era menționată în toate cele trei articole principale. Sperând în obținerea unui sistem de garanție din partea S.U.A., Franța și Marea Britanie invită statele Beneluxului¹² la discuții în vederea încheierii unei alianțe. Contactele între aceste state s-au înmulțit la sfârșitul anului 1947 și la începutul celui următor. Alături de miniștri de externe francez și englez, a desfășurat o activitate susținută *Paul – Henri Spaak*.

„Lovitura de la Praga”, interpretată în Europa Occidentală ca semn al amenințării directe a U.R.S.S împotriva securității lor, a accelerat semnarea unui tratat lărgit. Negocierile care erau în curs de desfășurare de mai multe săptămâni între Lodra, Paris și națiunile Beneluxului au fost accelerate primind accente noi. Uniunea Occidentală pe care o pregăteau urma să fie militară, dar și economică, socială culturală. **Tratatul de la Bruxelles** semnat la 17 martie 1948, menționa și Germania doar într-una din cele opt declarații pe care le conținea preambulul. Statele semnatare se declarau hotărâte „să întreprindă măsurile pe care le consideră necesare în cazul reluării unei politici de agresiune din partea Germaniei”. Tratatul era deschis și altor state, precizându-se că semnatarii vor putea „să hotărască de comun acord, să invite orice alte state să adere la prezentul tratat”. Caracterul militar al tratatului este sugerat de organizarea instanțelor militare pe timp de pace și de instalarea la Fontainebleau a unui stat major interaliat.

Tratatul de la Bruxelles a precedat Tratatul Atlanticului de Nord. Fără a susține o legătură directă între evenimente, Tratatul de la Bruxelles este urmat de înrăutățirea situației Berlinului, de instituirea Blocadei sovietice asupra capitalei Germaniei. La 31 martie 1948, mareșalul Vladimir Sokolovschi, comandantul șef al forțelor sovietice în Germania, hotărăște să controleze din punct de vedere militar

¹² Guvernele în exil ale Belgiei, Olandei și Luxemburgului au redactat la Londra un proiect de Uniune economică prevăzută să fie aplicat după Eliberare. Acest text a stat la originea Beneluxului 1947.

toate legăturile între zonele occidentale din Berlin și Germania Orientală. În fapt, Stalin urmărea să impună o schimbare a politicii americane în Germania blocând toate căile terestre din vestul Berlinului. Întrucât orașul rămânea izolat la 160 km în interiorul zonei sovietice măsura Moscovei îngreuna controlul Alianților Occidentali asupra sectoarelor acestora în Berlin. Moscova urmărea nu numai o schimbare a politicii americane în zonă, ci și să-i oblige pe occidentali să părăsească orașul. În acest fel, fosta capitală a celui de-al treilea Reich rămânea sub tutela sovietică. Realizarea practică a planului ar fi reprezentat o importantă victorie a U.R.S.S.

Puterile Occidentale au adoptat o atitudine abilă față de acțiunea „aliatului” din Est. Nici nu au cedat dar nici nu au declanșat un atac aerian. Dar au decis transportul pe calea aerului a alimentelor, combustibililor, a altor provizii necesare celor 2.000.000 de locuitori. Masive transporturi s-au efectuat pe parcursul anului 1948. Sovieticii urmăreau avioanele cu lumini orbitoare dar nu au deschis focul. Președintele Truman lăsase să se înțeleagă că orice tentativă de atac sovietic ar fi dus la declanșarea unui nou război. Mai mult, la bazele britanice au fost trimise avioane B-29 dotate cu bombe atomice care urmărea evoluția crizei de la Berlin.

Blocada Berlinului a încetat la 12 mai 1949. Ea a avut două consecințe semnificative : a) Germania de Vest a înțeles că Berlinul a fost salvat datorită intervenției americane. Conștientă că doar S.U.A. pot garanta securitatea orașului în fața Moscovei, **Germania a fost aliniată pe termen nelimitat la diplomația americană**; b) Berlinul devine emblema luptei pentru libertate în fața Uniunii Sovietice. Ea a permis reabilitarea politică a germanilor față de democrațiile occidentale. Reunificarea orașului era irealizabilă pe termen lung.

Tensiunile determinate de Blocada Berlinului determină o implicare mai amplă a S.U.A. în problemele vest-europene. Marea Britanie considera pactul militar încheiat la Bruxelles la 17 martie 1948 „util, dar insuficient”. Deja în momentul semnării Georges Bidault cerea generalului Marshall să ia în considerare un sistem de apărare comună cuprinzând pe cei cinci, S.U.A. și alte state europene. Inițiativa reprezintă originea Pactului Atlantic. La 3 aprilie, miniștrii apărării celor cinci state se întâlnesc pentru a elabora un plan de apărare comună a Europei Occidentale susținut, eventual, de o garanție americană. Deoarece guvernul S.U.A. nu avea dreptul să încheie alianțe în timp de pace în afara continentului american, la 11 iunie 1948 a fost votată „rezoluția Vandenberg” prin care Senatul înlătura acest obstacol.

Din luna octombrie 1948 până în martie 1949, perioadă în care podul aerian salvează Berlinul de Vest, se desfășoară fără întreruperi, neocieri, între cei Cinci, Canada și S.U.A.

La 4 aprilie 1949, la Washington, miniștrii Afacerilor Străine reprezentând Belgia, Canada, Danemarca, Franța, Islanda, Italia, Luxemburgul, Olanda, Norvegia, Portugalia, Regatul Unit și S.U.A. **semnează Tratatul Atlanticului de Nord**¹³. Tratatul genera înființarea unor structuri permanente (art. 9) care vor forma Organizația Tratatului Atlanticului de Nord. Intrarea în alianță a unui nou membru era supusă dreptului de veto al primilor semnatori (art. 10). Scopul oficial al N.A.T.O. era de a organiza apărarea comună a Occidentului european. El reprezenta un angajament american mai complet. Pentru prima dată în istoria sa, S.U.A. au semnat în timp de pace un pact militar prin care se angaja să intervină automat cu propriile forțe în apărarea unui aliat atacat. Prin această semnătură, S.U.A. puneau capăt la două secole de izolaționism, reprezentând o schimbare de traiectorie în politica externă americană.

La câteva ore după semnarea Tratatului Atlanticului de Nord, președintele Truman a organizat o reuniune cu miniștrii de externe a țărilor membre trasând principalele linii ale „unei bătălii anticomuniste care trebuia să implice politica internă și Weltanschauung-ul aliaților”. A dat de înțeles

¹³Grecia și Turcia, invitate în septembrie 1951 să adere la alianță, au aderat oficial la 18 februarie 1952. Germania aderă la Alianța Atlantică la 9 mai 1955, iar Spania în 1981. La 21 noiembrie 2002, la summit-ul de la Praga, a fost invitată și țara noastră să intre în Alianța Atlanticului de Nord, alături de alte șase state est europene.

că era necesară reînarmarea Germaniei, a sugerat vechilor puteri imperiale că se impunea schimbarea atitudinii în colonii până la acordarea independenței. Sugestia din urmă era făcută din perspectiva utilizării de U.R.S.S a exploatării coloniale în campaniile ei de propagandă.

Semnarea Pactului Atlanticului, Blocada Berlinului au contribuit la oficializarea împărțirii Germaniei. La 23 mai 1949, Aliații Occidentali au creat Republica Federală a Germaniei (Germania Occidentală). La rândul său, Uniunea Sovietică a înființat Republica Democrată Germană la 7 octombrie 1949. Europa era împărțită în „lagăre”.

Controlul Europei de Est de către Moscova a însemnat pierderea independenței statelor din zonă. Stalin a permis menținerea forțelor armate ale acestor state numai ca părți componente ale unei structuri militare mai largi, comandată de el. conducerea sovietică a creat oficial un sistem de alianță, denumit **Organizația Tratatului de la Varșovia** (Pactul de la Varșovia) semnat în 1955. Prezentat ca o ripostă la adeziunea germană la Pactul Atlanticului de Nord, el prevedea ca în caz de agresiune armată împotriva unei țări membre, asistența aliaților să fie automată ¹⁴.

V. 3. Consiliul Europei

La 28 octombrie 1948, Comitetul Internațional care organizase Congresul de la Haga a înființat **Mișcarea Europeană**, organizație permanentă destinată progresului unificării Europei. Președinți de onoare ai acesteia au devenit francezul Leon Blum, Winston Churchill, italianul De Gasperi și belgianul Spaak, care îi garantau caracterul internațional și nepartizan.

Crearea **Uniunii Occidentale** și a **Organizației Europene de Cooperare Economică** în cursul anului 1948 nu răspundea obiectivelor afirmate la Congresul de la Haga. Lipsa componenta parlamentară, o adunare formată din reprezentanții parlamentelor naționale care să constituie „o tribună pentru schimbul de idei și pentru exprimarea unei opinii europene...referitor la problemele de actualitate”.

În aceste circumstanțe, în iulie 1948 ministrul de externe al Franței, Bidault, prezenta cu ocazia unei reuniuni a Consiliului Consultativ al Tratatului de la Bruxelles prima propunere oficială la nivel guvernamental referitoare la crearea unui parlament european. Propunerea a fost primită cu o anumită rețineră. Dar la 26 octombrie 1948, Consiliul de la Bruxelles decide constituirea unui *Comitet pentru studiul și dezvoltarea unității europene* alcătuit din reprezentanții celor cinci state membre ale Uniunii Occidentale. Reunit la Paris, în octombrie 1948, sub președinția lui Edouard Herriot, Comitetul a fost sesizat de o propunere franco-belgiană care a solicitat crearea unei Adunări Parlamentare Europene. Delegația britanică a prezentat o contra-propunere preconizând un Consiliu European competent în problemele de interes comun, exceptând atât apărarea militară cât și problemele economice care reveneau O.E.C.E. Ea a mai propus ca pe lângă Comitetul Miniștrilor să ființeze și o Adunare compusă din delegați ai guvernelor. Fidelă concepției sale privind crearea unei structuri interguvernamentale de tip clasic, Marea Britanie refuza Adunării orice putere decizională proprie, practic orice caracter parlamentar. Britanicii doreau o organizație foarte apropiată de modelul tradițional de cooperare interguvernamentală, o organizație strict dependentă de guverne de vreme ce membrii săi ar fi aleși și mandatați de executive. Potrivit tezei franco-belgiene, dimpotivă, noile instituții trebuiau să aibă caracter parlamentar veritabil și să i se acorde o competență extinsă.

În final, cu ocazia reuniunii Consiliului Consultativ al Tratatului de la Bruxelles, din 27 și 28 ianuarie 1949, moderându-și poziția, Marea Britanie se declară de acord cu principiul creării unei Adunări Parlamentare, având un rol consultativ. Cei cinci miniștrii de externe au ajuns la un consens privind înființarea unui Consiliu al Europei compus dintr-un Comitet Ministerial, care lucra cu ușile închise, și un Corp consultativ, ale cărui reuniuni erau publice. S-a decis convocarea unei conferințe a

¹⁴ Nu a fost folosit niciodată în caz de agresiune armată, vocația sa militară s-a limitat la rolul de „poliție internă” în tabăra sovietică - Budapesta (1956), Praga (1968).

ambasadorilor pentru a pune la punct atribuțiile și organizarea acestei noi instituții invitând noi state : Danemarca, Irlanda, Italia, Norvegia și Suedia să participe la negocieri. Această Conferință trebuia să elaboreze statutul Consiliului Europei.

La o lună de la semnarea Tratatului Atlanticului de Nord cei zece miniștri de externe ai statelor interesate se reuneau la Londra, în palatul St. James pentru examinarea concluziilor ambasadorilor și pentru a soluționa ultimele dificultăți.

La 5 mai 1949 Statutul Consiliului Europei a fost semnat. În comunicatul oficial dat publicității se arăta : „...Caracteristica esențială a Statutului... este crearea unui Comitet al Miniștrilor și a unei Adunări Consultative al căror ansamblu constituie Consiliul Europei. Comitetul Miniștrilor va avea ca atribuții dezvoltarea cooperării între guverne, iar Adunarea Consultativă, exprimând aspirațiile popoarelor din Europa, va furniza guvernelor posibilitatea de a rămâne în permanent contact cu opinia publică europeană”. Cele zece țări fondatoare au fost : Franța, Marea Britanie, Danemarca, Irlanda, Italia, Belgia, Olanda, Luxemburg, Norvegia și Suedia.

Statutul a intrat în vigoare la 3 august 1949, primele sesiuni ale Comitetului Miniștrilor și ale Adunării Consultative având loc, după această dată la Strasbourg. Capitala alsaciană a fost desemnată ca sediu al Consiliului Europei, decizia adoptată semnificând dorința europenilor de a se dedica edificării unei Europe a păcii, înțelegerii și cooperării.

Competența recunoscută **Consiliului Europei**¹⁵ se manifestă în domeniile : economic, social, cultural, științific, juridic, administrativ. Organizația de la Strasbourg nu a fost admisă să participe la rezolvarea problemelor de politică externă. Explicit excluse sunt „chestiunile relative la apărarea națională” voinței statelor neutre de a nu participa la o organizație cu caracter militar adăugându-i-se dorința celor „angajați” de a evita orice încălcare privind competențele alianțelor la care aderă. Consiliul Europei a abordat, totuși, probleme de „apărare națională” : în 1950, Adunarea Consultativă recomandă crearea imediată a unei armate europene. Comitetul de Miniștri îi reamintea incompetența în domeniu. Adunarea replica cerând abrogarea articolului 1 . Cu toate că refuză din nou, comitetul de Miniștri sugerează, în 1951, reluarea dezbaterilor consacrate urmării „păcii bazate pe justiție și cooperare internațională”, termeni figurând în preambulul statutului. De atunci, adunarea își recunoaște dreptul de a-și exprima opinia despre aspectele politice ale problemelor militare; ea nu elimină din competențele sale decât problemele de tehnică militară pură. A fost obstrucționată și în privința acțiunilor economice prin recunoașterea O.E.C.E. Eficiența acțiunilor sale este limitată. Structura este duală, rezultat al unui compromis. Instituțiile sale sunt : *Adunarea Consultativă* - asigură reprezentare ponderată, pentru a respecta egalitatea între țări; delegați nominali erau înregistrați în ordine alfabetică, pentru a favoriza grupurile transnaționale și adoptă rezoluții cu majoritatea de două treimi. *Comitetul de Miniștri* examinează textele votate de *Adunare*; prin votul său poate să contribuie la realizarea unanimității sau să-și exercite dreptul de veto. Nu are puterea de a pune în aplicare rezoluțiile adoptate.

Consiliul Europei a consacrat un domeniu care îi este recunoscut ca o prioritate – *drepturile omului*. *Convenția europeană a Drepturilor omului* a fost aprobată în ședința din 4 noiembrie 1950. *Convenția* enumeră drepturile individului și libertățile cetățenești.

În 1955, a fost adoptat drapelul Europei, reprezentând cercul celor 12 stele aurii pe fond albastru. Prin dispoziția lor, cele 12 stele simbolizează unitatea popoarelor Europei. Numărul lor este invariabil, cifra 12 fiind simbolul perfecțiunii și plenitudinii. Din mai 1986, drapelul european a devenit și emblema Uniunii europene. În 1972, Comitetul Miniștrilor a adoptat imnul european, un aranjament orchestral al preludiului Oda bucuriei din Simfonia a IX-a de Beethoven.

Organizația a rămas de-a lungul primelor sale patru decenii o instituție vest-europeană. La sfârșitul acestei faze de existență, Consiliul Europei a atins cifra de 23 de membri. O importantă

¹⁵ Nu trebuie confundat cu *Consiliul European* înființat la 10 decembrie 1974 la Paris și care este o instituție a Comunităților europene.

schimbare s-a produs la sfârșitul războiului rece. După 1989, Consiliul Europei a reprezentat prima structură de primire a țărilor Europei Centrale și de Est¹⁶.

Rolul Consiliului Europei a fost întărit cu ocazia *Conferinței la vârf de la Viena*, în octombrie 1993. Șefii de stat și de guvern au recunoscut importanța pentru securitatea și stabilitatea Europei a unei adevărate uniuni progresive a tuturor statelor la valorile democrației, drepturilor omului și preeminența dreptului. Deciziile adoptate în cadrul conferinței au permis Consiliului Europei să joace un rol proeminent în desfășurarea amplelor transformări pozitive ce au urmat conferinței, inclusiv în ceea ce privește protecția minorităților. Consiliul a susținut activ procesele tranziției democratice și a pus la punct un mecanism complex și eficient de urmărire a modului în care statele membre își respectă angajamentele asumate.

Conceptul *securității democratice* lansat pentru prima dată în terminologia internațională de Summit-ul de la Viena se numără printre contribuțiile teoretice și politice remarcabile ale Consiliului Europei. Organizația a fost angajată să contribuie la formarea în Europa a unui vast spațiu de securitate democratică. La începutul mileniului al III-lea, a devenit din ce în ce mai evident faptul că securitatea comună nu poate fi redusă numai la componenta sa militară, cu garanțiile sale de apărare și mecanismele sale de menținere sau restabilire a păcii, și la componenta sa economică, vizând de cele mai multe ori disparitățile excesive și angajarea pe calea colaborării și integrării. Ea comportă și o dimensiune politică – aceea a securității democratice – constând în faptul că toate statele membre se angajează, atât în ordinea lor internă cât și în relațiile lor internaționale, să pună în aplicare principiile democrației pluraliste, primatul dreptului, respectării drepturilor omului și ale națiunilor.

Conceptul securității democratice și-a găsit o expresie fecundă în cadrul procesului Pactului de Stabilitate propus de Uniunea Europeană statelor Europei Centrale și de Est la care Consiliul Europei și-a dat concursul său.

Rațiunea de a exista a Consiliului Europei, *cooperarea interguvernamentală*, poate fi realizată prin crearea între statele membre a unei uniuni mai strânse, bazate pe valori fundamentale comune. Ea pune în legătură guvernele statelor membre prin intermediul ministerelor lor specializate, care sunt reprezentate de experți în circa 200 de comisii, comitete și subcomitete câte are Organizația.

Cooperarea interguvernamentală se realizează la trei niveluri: a) în cadrul *Programului interguvernamental de activitate*, care acoperă probleme precum : democrația pluralistă și drepturile omului, media și comunicațiile, democrația locală și cooperarea transfrontalieră, cooperarea juridică și statul de drept, drepturile sociale, problemele societății, sănătății, mediului și amenajării teritoriului, educației, culturii și patrimoniului, sportului și tineretului; b) în cadrul *programelor de cooperare și de asistență* elaborate pentru a sprijini țările Europei Centrale și de Est; c) sub forma unor acțiuni de cooperare mai restrânsă, privind subiecte specifice, la nivelul unor *acorduri parțiale* cu participarea unui număr limitat de state, fie că sunt membre sau nemembre ale Organizației. Voința de a acționa împreună poate îmbrăca și alte forme. Acesta este, în special, cazul *Programului măsurilor de încredere* care oferă un sprijin moral și financiar inițiativelor provenind din zona societății civile și vizând promovarea relațiilor și cooperării între comunitățile majoritare și minoritare.

Dimensiunea parlamentară a Organizației își găsește reflectarea în activitatea Adunării, instanță deliberativă alcătuită din delegații celor 41 de parlamente naționale ale statelor membre.

Deliberările Adunării Parlamentare au un rol important în definirea și orientarea activităților guvernamentale.

Activitatea **Consiliului Europei** a devenit în ultimii ani *normativă*. Au fost elaborate mai mult de 150 de *Convenții* propuse spre ratificare țărilor membre.

¹⁶ Republica Federală Germană a aderat în 1951; Austria în 1956; Ungaria aderă în noiembrie 1990, România devine membră în 1995; Moldova și Federația Rusă în 1996. Cu admiterea Georgiei, în martie 1999, a Armeniei și Azerbaidjanului în 2001, numărul membrilor a ajuns la 44.

Evenimentele care au avut loc în Europa Centrală și de Est după 1989 conferă Adunării o misiune unică : aceea de a contribui la integrarea acestor țări în familia democrațiilor europene și de a promova o veritabilă cooperare parlamentară între toate statele Europei.

VI. DEMARAJUL CONSTRUCȚIEI EUROPENE. NAȘTEREA COMUNITĂȚILOR

VI. 1. *Planul Schuman și Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului*

Înființarea Consiliului Europei reprezintă o dată de referință în evoluția relațiilor intereuropene după cel de-al doilea război mondial. Această structură a contribuit la formarea unui centru european, a mentalităților, „a elitelor continentului nostru”. Dar puterile sale erau limitate. Limite determinate de evidentele reticențe ale statelor suverane dornice de particularism.

Constituirea Consiliului Europei a încurajat acțiunile adepților construcției europene, de integrare economică, politică și militară într-un ansamblu transnațional.

Printre adepții unificării se numărau câteva dintre cele mai reprezentative personalități politice ale timpului : *Robert Schuman* și *Jean Monnet* (Franța), *Konrad Adenauer* (Republica Federală Germană), *Alcide de Gasperi* (Italia), *Paul Henri Spaak* (Belgia), *Winston Churchill* (Marea Britanie). Cu toată susținerea proiectul integrării progresa foarte încet..

Ideea concretizării procesului de integrare europeană aparține francezului *Jean Monnet*, președinte al Comitetului francez al planificării din 1946. El este promotorul unei Europe a cărbunelui și a oțelului administrată de un organism internațional. Condamnat pentru politica sa, Monnet va fi acuzat de „tehnocrație”, de complicitate cu industriașii și bancherii europeni. Acuzații nefondate. Elaborându-și proiectul, Monnet avea în vedere apropierea popoarelor de pe continent care urma să constituie suportul viitoarelor „State Unite ale Europei”. Conștient de imensele greutăți ale acțiunii, scria : *Europa, nu se va transforma dintr-o dată într-o construcție unitară; acest lucru se va face prin realizări concrete, creându-se mai întâi o solidaritate reală.*

În concepția lui Monnet, primul pas trebuia făcut prin asocierea Franței și Germaniei în cadrul unui proiect comun care să ofere economiilor lor posibilitatea unor avantaje și profituri reciproce. Germania dispunea de mari zăcăminte de cocs, de care Franța avea nevoie în cantități importante pentru aprovizionarea industriei metalurgice, ea putând furniza, în schimb, partenerului mari cantități de minereu de fier. Ideea era de a asocia aceste bogății și necesități într-o întreprindere care, ulterior, putea fi extinsă și la alte state europene interesate. Aceasta ar fi reprezentat o primă etapă a unei comunități largi, specializată.

Inspiratorul, cum a fost denumit *Jean Monnet* de generalul *Charles de Gaulle* a prezentat planul său ministrului de externe al Franței, *Robert Schuman*, el însuși un european convins. De comun acord, cei doi au făcut mari eforturi pentru crearea unei forme de unificare economică prin intermediul căreia sperau să rezolve și probleme economice, dar și să facă imposibilă izbucnirea unui nou război între Franța și Germania.

La 9 mai 1950 în salonul Orologiului din Quai d'Orsay, ministrul afacerilor de externe *Robert Schuman* prezintă oferta publică a statului francez către Germania de a pune în comun producția de cărbune și de oțel. Comunicatul ministrului obținuse aprobarea Consiliului de Miniștri, dar a reprezentat o surpriză pentru opinia publică.

Înființarea unui centru al industriei grele în Europa Occidentală fusese sugerată și de cancelarul Germaniei, *Konrad Adenauer*, la 1 ianuarie 1949. Interesat în ridicarea controlului unilateral asupra Ruhrului exercitat, de la terminarea războiului de către aliați, propunea înlocuirea lui cu o *asociație de drept internațional pe bază cooperativă*. În asociație – Germania urma să intre cu feroasele din Ruhr, Franța cu minereul din Lorena, Franța, Germania, Saar, Luxemburg, Belgia, cu industria lor grea.

Ideea fusese enunțată și de deputatul laburist *Frederic Lee*, în fața Adunării Consultative a Consiliului Europei. De altfel, Adunarea Comitetului de Miniștri o inclusese între recomandările sale.

Planul Schuman prin inventarea sistemului comunitar, devine revoluționar în domeniul relațiilor internaționale. Combină soluția tehnică a lui Adenauer cu un proiect politic vast. Pentru Schuman conta realizarea „primelor fundamente concrete ale unei federații europene indispensabile menținerii păcii”. Instituțiile erau doar schițate. Conducerea urma să fie încredințată unei Înalte Autorități noi, ale cărei decizii vor lega Franța, Germania și țările care vor adera la ea. Se preconiza o Înalță Autoritate compusă din membrii independenți ai guvernelor naționale și ale cărei decizii, executorii în diferitele state membre, vor putea fi obiect al recursurilor jurisdicționale (contraponderea unei adunări parlamentare comune va fi precizată în tratat).

Supranaționalitatea reprezintă punctul de plecare al unei construcții mai vaste, instituind, pe fondul „solidarităților concrete”, *primele baze ale unei federații europene indispensabile apărării păcii.* Declarația Schuman este considerată *act fondator al unității europene*, deoarece propune o autoritate *superioară statelor.*

Oferta era făcută guvernului german, dar Comunitatea era deschisă și celorlalte state din Europa. Primirea Planului Schuman în Europa a fost în general, favorabilă. Adeziunea germană fusese obținută, Italia lui Alcide de Gasperi era deja câștigată pentru ideea europeană; statele Beneluxului s-au asociat acestei inițiative. Potrivnici, siderurgiștii englezi apreciau că nu au nevoie să facă schimb de materii prime cu continentul. U.R.S.S. și statele satelite, ca și Partidele comuniste occidentale, condamnau această politică considerată inspirată de activitatea „monopolurilor americane” și de „cei vinovați” de război”. S.U.A. fac o bună primire planului, sprijinul american acordat „europenilor” este total.

O conferință internațională, reunind șase state, s-a deschis la Paris la 20 iunie 1950. După zece luni de discuții, pe 19 martie 1951 este parafat un proiect de convenție elaborat de experți, tratatul instituind **Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului**, semnat la 18 aprilie 1951 de Franța, R.F.G., Italia, Belgia, Țările de Jos, și Luxemburg. Se instituia o Piață comună a cărbunelui și oțelului care implica suprimarea drepturilor de vamă și a restricțiilor cantitative cu privire la libera circulație a produselor, interzicerea măsurilor discriminatorii și a subvențiilor sau ajutorului acordat de stat. Piața era dominată de principiul liberei concurențe, însă Comunitatea controla aprovizionarea ritmică și fixarea prețurilor la cel mai scăzut nivel. Piața urma să fie realizată progresiv în două perioade : pregătitoare și de tranziție pentru a permite industriilor naționale să se adapteze.

Cele mai mari întârzieri în ratificarea Tratatului vor veni, greu de crezut, din partea Franței. Ansamblul ratificărilor odată obținut, asigură tratatului intrarea în vigoare la 25 iulie 1952. După încheierea perioadei pregătitoare – timp în care au fost create și instituțiile -, Piața Comună va fi deschisă pe 10 februarie 1953 pentru cărbune, minereu și fier vechi și pe 1 mai 1953 pentru oțel.

Tratatul de la Paris a stabilit și instituțiile C.E.C.O : *Consiliul, Parlamentul și Curtea.* O dificultate a reprezentat-o relația dintre Înalta Autoritate și guvernele țărilor membre. Statele Beneluxului doreau menținerea unui rol important al guvernelor naționale. Reprezentanții Franței și Germaniei subliniau natura politică a Înaltei Autorități. Instituția, în concepția celor două state, urma să rămână independentă de guvernele țărilor membre. Punctele de vedere au fost conciliate prin crearea *Consiliului de Miniștri* care a impus împărțirea conceptuală a muncii Comunității Cărbunelui și Oțelului în două segmente: aspecte care țineau de responsabilitatea Înaltei Autorități și aspecte care intrau în atributele guvernelor naționale, condiția principală fiind ca părțile să acționeze împreună.

Inovațiile instituționale din cadrul C.E.C.O. – *Adunarea Parlamentară și Curtea de Justiție* nu au ridicat probleme majore. În timp, prima instituție a devenit *Parlamentul European* iar *Curtea de Justiție* un factor important al **Uniunii Europene.**

Înființarea C.E.C.O. a avut un rol important în evoluția relațiilor vest-europene. Acceptând egalitatea cu Germania, Franța își va îmbunătăți situația economică într-un ritm alert¹⁷. Planul Schuman a reprezentat o oportunitate pentru Germania. El permitea statului reintrarea în Comunitatea Europeană. Nu este lipsit de importanță faptul că el a diminuat presiunea americană asupra Europei Occidentale ca urmare a noilor raporturi franco-germane. A contribuit la accelerarea aplicării Planului Marshall.

În cazul C.E.C.O., după cum s-a observat, federalismul și supranaționalitatea nu ridicau obiecții pentru că erau aplicate într-un domeniu îngust, foarte important de altfel – producția cărbunelui și oțelului.

Tratatul semnat la 18 aprilie 1951 la Paris, de Cei Șase, a deschis calea *veritabilei uniuni europene*, a unui *veritabil spirit european*. Succesul politicii C.E.C.O. este sugerat de faptul că în 1972 Cele Șase state semnatare ale Tratatului de la Paris furnizau 9% din cărbunele mondial și 17% din oțel. În 1954, a fost semnat un *acord de asociere* între Marea Britanie și C.E.C.O. și un *acord tarifar* în 1957.

Comunitatea Economică a Cărbunelui și Oțelului a reprezentat un punct de plecare pentru organizarea **Pieței Comune** și a **Euratomului**.

VI.2. Evoluția Comunităților. Tratatul de la Roma.

Înființarea Pieței Comune și Euratomului

Constituirea C.E.C.O. a reprezentat un pas important în construcția europeană.

Pe parcursul anului 1955, ideea europeană este relansată. Un curent pornește din mediile tehnocrate pentru care extinderea competențelor comunitare la transporturi și energie ar fi reprezentat un pas înainte. Printre susținătorii curentului se număra Jean Monnet și apropiații săi. Curentul acorda un rol exagerat energiei atomice și utilizării ei în scopuri pașnice. A face din atom forța motrice a relansării europene este o idee care se impune tot mai mult.

Al doilea curent avea în vedere elaborarea unui proiect de Piață Comună generală. În cadrul lui, un rol important ocupa ministrul economiei vest-germane, *Ludwig Ehrard* care dorea înlăturarea piedicilor din calea schimburilor interne, belgianul *Paul Henri Spaak*, partizan al unei integrări economice globale într-o suprastructură supranațională cu numeroși adepții olandezi. Între reprezentanții celor două curente au avut loc numeroase întruniri în vederea realizării unei apropieri a punctelor de vedere.

Proiectele de unificare europeană sunt relansate de statele din Benelux¹⁸.

La 20 mai 1955 a fost elaborat *Memorandum-ul* țărilor Benelux, care aprecia că integrarea economică o precede pe cea politică și că economicul reprezintă fundamentul construcției europene. Reprezentanții Beneluxului propuneau organizarea unei Conferințe în scopul obținerii unui tratat care să permită colaborarea în vederea realizării *Pieței Comune*, politica energetică, infrastructura transporturilor, dezvoltarea și folosirea pașnică a energiei atomice. Organizarea unei asemenea Conferințe se impunea în acel moment. Cercurile europene erau divizate în dilema continuării sau nu a experimentului C.E.C.O.

În calitate de președinte al Înaltei Autorități a C.E.C.O., Jean Monnet a reușit să impună miniștrilor de externe ai Celor Șase reluarea construcției europene incluzând atât proiectele sectoriale cât și programul mai îndrăzneț al Beneluxului și a Germaniei.

¹⁷ În acel moment Franța era creditoare a țărilor din O.E.C.E cu 50 milioane dolari și se dezvolta datorită efectelor programului condus de J. Monnet.

¹⁸ La 11 decembrie 1952 guvernul olandez sugera integrarea vamală între Cei Șase, în domeniul agricol.

Conferința și-a desfășurat lucrările la *Messina* între 1 și 2 iunie 1955. Conferința adoptă o rezoluție care exprima dorința comună a statelor reprezentate „de a trece la o nouă etapă”. Participanții au căzut de comun acord să constituie un *Comitet* format din reprezentanți guvernamentali sub președinția lui Paul-Henri Spaak. Sarcina Comitetului consta în elaborarea unui raport care să schițeze în linii mari ceea ce va însemna Comunitatea Economică Europeană și Euratomul. Comitetul și-a început lucrările la 9 iulie 1955 la castelul Val - Duchesse, aproape de Bruxelles. A fost organizat pe patru comisii având ca obiect problemele energiei tradiționale, ale energiei nucleare, transporturilor și lucrărilor publice, ale Pieței Comune. Pe parcursul dezbaterilor s-a evidențiat interesul unanim pentru Piața Comună generală. Rămânea în discuție dosarul energiei atomice.

La 23 aprilie 1956, *Comitetul Spaak* preda celor șase miniștri un Raport detaliat vizând crearea unei Comunități Economice Europene și a unei Comunități Europene a Energiei Atomice. Raportul a fost aprobat de Conferința de la Veneția din 29-30 mai 1956.

Dezbaterile pe marginea Raportului se vor desfășura în forurile naționale din mai 1956 până în martie 1957, perioadă în care vor fi puse la punct proiectele de convenție. Franța insistă pentru includerea activității agricole și a problemelor pe care le pune în viitoarea Piață comună. Ea lua în considerare și asocierea teritoriilor de peste mare, comunizarea susținerii lor financiare. Germania acorda o atenție deosebită mecanismelor comunității atomice, fiind ostilă stabilirii unui oficiu de cumpărare unic și exclusiv de materii fisionabile care să concentreze întreaga aprovizionare a țărilor membre.

Jean Monnet s-a ocupat de pregătirea opiniei publice și parlamentare pentru ratificarea tratatelor. Susținut de 34 de lideri politici și sindicali din Cele Șase state formează „comitetul de Acțiune pentru Statele Unite ale Europei”.

Înlăturarea ultimelor obstacole s-a făcut în cadrul Conferinței de la Paris din 16-19 februarie 1957 care a reunit experți, miniștri de externe, șefi de guvern. Tratatul va fi concretizat prin Tratatul de la Roma.

Tratatul de la Roma semnat la 25 martie 1957 reprezintă încheierea etapelor premergătoare integrării, marcând începutul consolidării acestuia într-un triunghi comunitar C.E.E.; C.E.C.O. și E.U.R.A.T.O.M. cu trei etape succesive : *Uniunea vamală, Uniunea Economică și Uniunea politică.*

Tratatul de la Roma instituind **Comunitatea Economică Europeană** înființa **Piața Comună** între cele șase state contractante pentru a promova *o dezvoltare armonioasă a activităților economice în ansamblul Comunității; o expansiune continuă și echilibrată, o stabilitate sporită, o ridicare accelerată a nivelului de viață și relații mai strânse între statele pe care le reunește. Piața Comună* presupunea înfăptuirea **uniunii vamale**, comportând atât eliminarea drepturilor vamale cât și a restricțiilor cantitative între statele membre, instituirea unui tarif vamal comun¹⁹, realizarea unei uniuni vamale. Dezarmarea vamală, suprimarea restricțiilor cantitative, stabilirea unui tarif exterior comun se opera progresiv, de-a lungul unei perioade de tranziție de doisprezece ani divizată în trei etape.

Piața Comună însemna și abolirea barierelor liberei circulații a persoanelor, a serviciilor, a capitalurilor între state membre (cu excepția celor având un caracter social). Dincolo de uniunea vamală, Piața Comună făcea posibilă elaborarea unor politici comune, prima dintre ele privea agricultura²⁰. Articolul 2 al Tratatului stabilea obiectivul general al Pieței Comune; acela al apropiierii progresive a politicilor economice ale statelor membre. *Comunitatea* avea misiunea de a promova dezvoltarea armonioasă a activităților economice; expansiunea economică, creșterea nivelului de viață, relații strânse între state membre.

¹⁹ Realizat în iulie 1968.

²⁰Principiile directoare vor fi enunțate după Conferința Agricolă de la Stresa din 3-12 iulie 1958.

Statele membre transferă Comunității puterea de a negocia și asuma tratate cu organizații internaționale și țări în probleme care sunt de competența acestuia. Tratatul conținea prevederi legate de relațiile speciale ale Comunității cu domeniile și coloniile statelor membre²¹.

În cadrul aceleiași festivități de la Roma a fost semnat și cel de-al doilea tratat prin care lua ființă **Comunitatea Europeană a Energiei Atomice** (E.U.R.A.T.O.M). Natura tratatului era diferită. Ne mai fiind vorba de a pune în comun activitățile economice existente, ci de a participa la formarea și dezvoltarea unei industrii nucleare europene. Sarcinile care decurgeau erau multiple : dezvoltarea cercetărilor și difuzarea cunoștințelor tehnice, asumarea unei funcții de reglementare în aprovizionarea statelor membre cu mineruri și combustibili nucleari, stimularea investiției de capital în industria nucleară și a realizării instalațiilor necesare acestei industrii.

Euratomul nu s-a ridicat la nivelul preconizat. Domeniul energiei nucleare „nu a urmat drumul industriilor grele ale cărbunelui și oțelului de integrator economic natural al Europei”. Programele separate desfășurate în Germania și Franța dovedeau că în acest domeniu modelul național precumpănea.

Cele două tratate se întâlneau în dispozițiile care defineau instituțiile comunitare. Ele au fost ratificate în scurt timp de Cele Șase State între septembrie și decembrie 1957 intrând în vigoare pe 1 ianuarie 1958.

*

Procesul înființării Comunităților nu a fost lipsit de dificultăți. Se poate observa că Marea Britanie nu a participat la semnarea nici unui tratat. Cu toate că ea a contribuit prin discursurile unor personalități politice la sublinierea importanței declanșării și înfăptuirii acestui proces. În 1948 secretarul britanic pentru Afaceri Externe, *Ernest Bevin* spunea în Camera Comunelor că „națiunile libere ale Europei de Vest trebuie să se unească acum...Eu cred că a sosit timpul pentru o consolidare a Europei de Vest.” Afirmatia îl determina pe Paul-Henri Spaak să aprecieze că Bevin a fost cel care „a dat mișcării europene impulsul inițial”. Pe de altă parte S.U.A. și Marea Britanie au gândit – cel puțin în faza inițială – o limitare a procesului construcției europene la partea continentală a Europei. Secretarul de Stat american, *Acheson* într-o notă trimisă în octombrie 1949 ambasadorilor S.U.A în Europa atrăgea atenția că progresul „cătregre integrare se află în mâinile francezilor...Chiar în cadrul relațiilor cât se poate de strânse ale Statelor Unite și Marii Britanii cu continentul, Franța și numai Franța poate lua conducerea -*leadership*- decisivă pentru integrarea Germaniei Occidentale în Europa Occidentală”. Un punct de vedere apropiat exprima, interesant, în *Memorii* – publicat pentru prima dată în 1948 - *Winston Churchill* „Mie mi s-a părut un obiectiv suprem încheierea discordiei militare dintre Franța și Germania. Dacă am putea să realizăm o puternică interdependență din punct de vedere economic, social și moral între Gal și Teuton, astfel încât să poată fi prevenită posibilitatea izbucnirii unor noi conflicte, și dacă s-ar putea elimina antagonismele în scopul unei prosperități reciproce, Europa ar renaște”.

Invitat să participe la negocierile de la Val-Duchesse, guvernul de la Londra s-a retras la scurt timp de la începutul lor. Un prim motiv al gestului Marii Britanii era determinat de imposibilitatea aderării la o piață europeană ale cărei frontiere vamale ar fi separat Regatul Unit de Commonwealth. Uniunii vamale Londra opunea formula unei zone de liber schimb prin care statele membre să coboare barierele lor vamale interne, conservând însă tariful lor național către celelalte țări. Aparent mai simplu, sistemul liberului schimb era foarte complex : serviciile vamale interne trebuiau să se asigure că produsele importate au ca origine industria unuia dintre parteneri, în caz contrar, trebuia să se plătească diferențe între tariful național și cel perceput la intrarea în zonă. Erau și alte neajunsuri. Englezii se îndoiau și de eficacitatea relansării europene când s-au autoexclus de la discuții.

²¹ Din 1963 Comunitatea încheie cu fostele colonii franceze și belgiene acordul de la *Yaounde* care permite statelor africane și malgaze să și introducă mărfurile cu scutire de taxe.

Pe de altă parte, diferite state vest-europene neincluse în grupul celor șase încep să se considere amenințate de noul organism european în plin proces de formare. Se pune problema, dacă Piața Comună nu va afecta interesele comerciale a statelor care nu erau membre. Aceasta determină o nouă negociere pe o bază multilaterală între Cei Șase ai C.E.E. cu alți membri ai Organizației Europene de Cooperare Economică. Cei Șase fac front comun împotriva revendicărilor celorlalți membri ai O.E.C.E. Atitudinea lor nu a rămas fără răspuns. La 1 ianuarie 1959, experții a șapte state rămase în afara Tratatului de la Roma – Marea Britanie, Suedia, Danemarca, Elveția, Austria și Portugalia – încep studierea unui plan suedez de dezarmare vamală progresivă. Convenția acestor state institua *Asociația Europeană de Liber Schimb* semnată la Stockholm pe 3 ianuarie 1960 și care intra în vigoare pe 3 mai 1961. Scopul Asociației era urmărirea cu cât mai multă exactitate a ritmului liberalizării schimburilor adoptate de Cei Șase. Interesul economic al Asociației se va dovedi limitat și datorită risipirii geografice a statelor membre cât și caracterului disparat al economiilor în cauză. Încercarea de presiune asupra Celor Șase se dovedește o iluzie. Era evident că O.E.C.E nu mai putea arbitra pozițiile divergente existente în interiorul ei care opunea pe reprezentanții *Micii Europe* și pe cei ai A.E.L.S. În 1960 O.E.C.E se transformă în **Organizația de Cooperare și Dezvoltare Economică** (O.C.D.E), organizație care nu se mai limitează la țările europene ci include ansamblul statelor industrializate cu economie de piață într-o structură suplă ce acționează de comun acord. Eșecul înregistrat, între altele, determină Regatul Unit să-și depună candidatura pentru intrarea în Piața Comună, la 9 august 1961.

VI.3. Eșecul Planului Comunității de Apărare

Construcția europeană a cunoscut și neîmpliniri. La stagnarea procesului a contribuit criza provocată de eșecul Comunității Europene de Apărare.

În septembrie 1950 Consiliul Atlantic, reunit la New York într-o atmosferă încordată determinată de ostilitățile din Coreea²² ia în discuție, posibilitatea contribuției militare a Germaniei Federale la apărarea Occidentală. Până atunci amplasarea unui dispozitiv atlantic fusese prezentată ca având, între alte avantaje și excluderea Germaniei de la reînarmare. Interesul pentru dotarea Germaniei de Vest cu armată era determinată și de faptul că din 1949 blocul de est deținea bomba atomică.

Criza coreeană pune Senatul american în situația de a cere mobilizarea forțelor europene la 26 iunie. În acest context Adunarea de la Strasbourg votează o rezoluție a lui Winston Churchill favorabilă alcătuirii imediate a unei armate europene unificate. Ideea fusese susținută de politicianul britanic și în Camera Comunelor în urmă cu un an. Într-un discurs rostit la 16 martie 1949 cerea crearea unui contingent german în cadrul unei armate europene. Guvernul laburist nu și-a însușit proiectul.

La 11 septembrie 1950 se deschidea la New York reuniunea miniștrilor Afacerilor străine ai celor „Trei Mari” ai Alianței Atlantice. În cadrul acestei întruniri secretarul de stat american solicită în termeni energici o hotărâre concretă în problema înarmării Germaniei Federale. Punctul de vedere american este susținut de ministrul englez. Robert Schuman invocând atitudinea opiniei publice, temându-se de a vedea Pentagonul acordând prioritate Germaniei, manifestă o atitudine de refuz. Dar la reuniunea N.A.T.O, lărgită, se formează o unanimitate împotriva Franței. Delegația franceză cedează, după ce ministrul Apărării naționale a Olandei lansează ideea unor unități germane la un nivel inferior aceluia al unui regiment. La 16 septembrie Consiliul N.A.T.O. anunța : „Consiliul a fost de acord că Germania trebuie să fie pusă în situația de a contribui la organizarea apărării Europei Occidentale”.

²² După 1945, Coreea ocupată din 1910 de către Japonia încearcă să și obțină independența. S.U.A. și U.S. o ocupă de o parte și de alta a paralelei 38, o simplă linie de demarcație. Situația era comparabilă cu cea din Germania. La 25 iunie 1950, două corpuri de armată nord coreene trec paralela 38 invadând Sudul.

*Planul Pleven*²³ oferea o soluție la situația creată. El propunea constituirea unei armate formată din 100.000 de oameni, conținând în același corpuri batalioane naționale printre care și germane plasată sub un comandament supranațional. Această armată ar fi „atașată instituțiilor politice ale Europei unite”. Ea urma să fie plasată sub comanda unui ministru european al Apărării, numit de guvernele naționale, asistat de un Consiliu de Miniștri responsabili în fața unei Adunări europene. Finanțarea urma să fie făcută de la un buget comun. Jean Monnet aprecia Planul Pleven ca o continuare a integrării europene pe o cale nouă.

Ideea constituirii unei asemenea armate este privită cu reticență de guverne în timp ce opinia publică se manifestă nefavorabil. Mulți vedeau planul ca o măsură care favoriza reînarmarea Germaniei. În Franța planul prin unele prevederi, șoca. De exemplu aplicarea lui însemna desființarea marilor școli naționale militare. Mai mult opinia publică franceză gândea că planul conceput ca un mijloc de a controla o Germanie „de care ne temem” favoriza de fapt un control al Germaniei. Nici cercuri tradiționale considerate ca „europene” nu agreeau extinderea tehnicii federaliste la domeniul militar. Chiar și în Germania domnea confuzia. Mișcarea pacifistă condusă de pastorul *Niemö Uer* se opunea oricărei reînarmări. Șeful opoziției social-democratice revendică pentru Germania federală egalitatea drepturilor și o apărare puternică pe Elba.

Consiliul Atlantic ia în considerare proiectul francez admițând principiul a două negocieri simultane. Una reunea la castelul Petersburg din apropierea Bonnului pe comisarii celor trei puteri occidentale de ocupație și pe reprezentanții guvernului Germaniei Federale pentru a defini termenii participării militare germane la Alianța atlantică și fixarea garanțiilor ce urmau a fi cerute Germaniei. A doua se întrunea la Paris, în vederea stabilirii principiilor care vor coordona constituirea unei armate europene. Vor accepta să ia parte la conferință doar Italia, Belgia, Luxemburg și Germania federală. Marea Britanie, Olanda, Danemarca și Norvegia aveau doar observatori. La fel S.U.A. și Canada.

Experții, constituiți în Comitet executiv la Paris, din 22 februarie 1951, sunt însărcinați să reexamineze organizarea tehnică a viitoarei armate europene. Era important să se garanteze guvernului de la Bonn că regimul care îi va fi aplicat nu va fi excesiv de discriminatoriu.

Prin Tratatul Comunității Europene de Apărare (C.E.A.) semnat la Paris pe 25 mai 1952, integrarea forțelor militare nu mai era realizată decât la nivel de divizie – ceea ce lăsa liberă personalitatea diferitelor participări naționale.

Discutarea C.E.A a pus în discuție și aspecte politice ale Europei Unite. Șeful guvernului italian, Alcide de Gasperi a determinat introducerea în tratatul instituind C.E.A. a articolului 38 prin care Adunarea Parlamentară Europeană, însărcinată cu controlul preconizatei armate comune, va trebui să prezinte propuneri vizând atât alegerea sa prin vot universal dar și stabilirea unei structuri federale sau confederate caqre va asigura coordonarea comunităților create sau care urmau să fie înființate. Intenția era suficient de evidentă : realizarea Europei militare ca o etapă în înfăptuirea Europei politice. Se merge până la convocarea unei adunări *ad-hoc*, compusă din membrii Adunării C.E.C.A. cu misiunea să pregătească în termeni de șase luni, un proiect de tratat *instituind o comunitate politică europeană*. Adunarea *ad-hoc*, prezidată de Paul-Henri Spaak, depune reprezentanților guvernelor un proiect de convenție. Proiectul era de evidentă inspirație federalistă. Guvernele naționale manifestă puternice rețineri. Ele văd în lucrările Adunării „o improvizație funestă”. Se cerea elaborarea unui nou proiect. Pe parcursul anilor 1953 și 1954 se desfășoară mai multe reuniuni ale miniștrilor de externe ale statelor implicate la Roma, la Paris, la Baden Baden. Dar ostilitatea franceză se manifestă cu mai multă vigoare.

Din 1952 până în 1954, guvernele franceze sunt paralizate de disputa în jurul C.E.A. Noul Președinte al Consiliului statului francez, *Pierre Mendès France*²⁴, la 19 august 1954 la Bruxelles

²³ Numele președintelui Consiliului francez.

²⁴ Unul dintre oamenii de mare valoare a celei de a IV-a Republici.

propune celor cinci parteneri diferite forme de organizare de natură să atenueze caracterul supranațional al C.E.A.. Dar patru dintre statele care participă la Conferință au ratificat tratatul. Italia unde majoritatea era pentru ratificare aștepta votul deputaților francezi. Pentru ca Planul Plevin să intre în vigoare totul depindea de atitudinea Franței. După o îndârjită înfruntare mediatică între adepții Comunității Europene a Apărării, Adunarea Națională va vota respingerea tratatului la 30 august 1954.

După respingerea tratatului C.E.A. rămânea găsirea unor formule tehnice care să permită reconstituirea armatei germane și asocierea ei la ansamblul occidental. Marea Britanie prin premierul Anthony Eden își asumă o adevărată misiune de conciliere. El se gândește să reînvie Organizația Tratatului de la Bruxelles în care să fie atrase Italia și Germania Federală. Astfel se putea asigura un anumit control european asupra viitoarei armate germane dar și participarea Marii Britanii la dispozitivul militar vest-european.

În urma Conferințelor de la Londra 28 septembrie - 3 octombrie 1954 și de la Paris, 20-22 octombrie 1954 prin acordurile semnate în capitala Franței pe 23 octombrie 1954 lua sfârșit regimul de ocupație în Germania Federală, era modificat Tratatul de la Bruxelles prin crearea **Uniunii Europei Occidentale** și includerea Germaniei Federale și Italiei.

VII. CRIZA PROCESULUI DE CONSTRUCȚIE EUROPEANĂ

VII.1 „Războiul Rece” la sfârșitul anilor '50

Occidentul cunoaște la mijlocul anilor 1950 o creștere economică apreciabilă. În unele cazuri se poate vorbi de o dezvoltare spectaculoasă, de un adevărat salt în domeniul economic. Între aceste state se află Republica Federală Germană. Ea a beneficiat de ajutorul masiv al S.U.A., s-a bucurat de consens social de o monedă puternică și venituri importante în C.E.E. datorită controlului axei renane. Este urmată de Italia. Deși a suferit pierderi importante datorită înfrângerii în război, și era lipsită de resurse energetice și materii prime, cu o inflație galopantă a realizat un adevărat „miracol” economic. Lipsurile amintite aveau să fie suplinite de abundența mâinii de lucru, de ajutorul statului oferit prin intermediul unui vast sector public reorganizat după război. În câțiva ani Italia își va crea o bază proprie energetică și siderurgie modernă, orientându-se către activități care necesitau o mare investiție intelectuală – automobile, mecanică fină, etc. În 1957 Italia își echilibra balanța de plăți. Pentru Franța sugestiv este ritmul de dezvoltare cunoscut de industrie 9-10% anual, din 1954.

Industria reprezintă sectorul principal, forța motrice a dezvoltării țărilor Occidentale. După 1948 domeniul inovațiilor cunoaște un ritm alert, un program mai rapid decât în S.U.A.. Ritmul de dezvoltare a fost impus de cerințele sectoarelor orientate spre larg consum – produse agro-alimentare, electro - casnice, automobile (Germania de Vest, Italia, Marea Britanie, Franța, Țările de Jos). Acestea au impulsivat industria energetică, construcția de mașini, siderurgia..

Dezvoltarea economică a Europei de Vest s-a desfășurat într-un climat tensionat al raporturilor Est-Vest. Moartea lui Stalin în 1953 nu a schimbat prea mult aspectul acestor raporturi. Hrușciiov, succesorul lui Stalin, încercând să extindă influența sovietică în lumea a treia, nu va renunța la nimic din ceea ce acesta a cucerit pentru Uniunea Sovietică. Retragerea trupelor sovietice din Finlanda și Austria în 1955 nu însemna că Uniunea Sovietică își schimbă prea mult politica față de Vest. Aderarea Germaniei Federale la Tratatul Atlanticului de Nord este urmată de constituirea *Tratatului de la Varșovia*.

Din 1958 „stăpânul” de la Kremlin se angajează în acțiuni de forță. Apreciind că o situație internațională stabilă ar „destabiliza” lagărul socialist, Hrușciiov se hotărăște să acționeze pe două fronturi, al „coexistenței pașnice” și al „războiului rece de manevră”²⁵. Se decide să pună în discuție problema Berlinului unde frontiera între cele două blocuri nu era pe deplin marcată. În 1958, la zece ani de la prima blocadă a fostei capitale germane, Uniunea Sovietică avansează o propunere pentru soluționarea problemei : transformarea celor trei sectoare occidentale într-un oraș liber, neutru, cu guvern propriu și care să-și autogestioneze economia. „Orașul liber” urma să fie demilitarizat. El trebuia să se angajeze că va împiedica orice activitate subversivă împotriva Republicii Democratice Germane sau al oricărui stat. Transformarea Berlinului în „unitate politică autonomă” era prezentată ca o concesie în raport cu soluția „cea mai corectă”, adică absorbirea Berlinului de Vest de către Germania de Răsărit

U.R.S.S a alternat propunerile cu amenințările, declarând că în lipsa unui acord va semna un tratat de pace separat cu Germania de Est și va pune capăt regimului cvadripartit al fostei capitale germane. Hrușciiov sublinia că trupele sovietice „nu se află în Germania pentru a juca popice”. O Conferință a miniștrilor de externe al celor patru state de ocupație se va desfășura la Geneva, în mai 1959. Dar ea nu oferă nici o soluție problemei germane. Nici întâlnirea lui Hrușciiov cu președintele S.U.A., Eisenhower, la Camp David, în vara aceluiași an nu dă o rezolvare crizei berlineze.

²⁵ Raymond Aron.

Conferința de la Paris la nivel înalt din mai 1960 în scopul de a găsi o soluție definitivă problemei germane eșuează datorită unui incident minor²⁶. O nouă rundă, din nou la cel mai înalt nivel – Hrușciov – *Kennedy* – se desfășoară la Viena în mai 1961. Cu acest prilej Hrușciov nu ezită să adopte o atitudine amenințătoare. Puțin impresionat de poziția liderului comunist, revenit în țară *Kennedy* trimite întăriri în Republica Federală Germană, pune aviația strategică în stare de alertă permanentă, cere aliaților să fie pregătiți (o atenție specială arată generalului de *Gaulle* care începuse să se îndepărteze de Washington și N.A.T.O).

Războiul declarațiilor și al notelor verbale a continuat până la jumătatea lunii august a anului 1961. În noaptea de 12-13 august 1961 autoritățile est-germane au ridicat de-a lungul zonei care separa zona sovietică de restul orașului un gard de sârmă ghimpată, și apoi un zid pe care au fost amplasate posturi de observație.

S-a constatat că nici o contramăsură nu a fost pregătită de Occidentali. Berlinezii s-au revoltat, ziarele publicau articole în care acuzau că „Occidentul nu face nimic”. Primarul Berlinului, socialul democrat *Willy Brandt* îi scria lui *Kennedy* „inacțiunea și simpla defensivă pot provoca o criză de încredere în puterile Occidentale”.

La 17 august guvernele Franței, Marii Britanii și Germanii Federale trimit o notă de protest identică guvernului sovietic. Analiza este categorică, apreciindu-se că „este vorba de o violare flagrantă deosebit de gravă a statutului cvadripartit al Berlinului”. Dar nici o măsură de replică nu a fost luată. Se va ajunge, la sfârșitul lunii octombrie la o stare tensionată când americanii și sovieticii au ocupat poziții în fața punctului de pe *Friedrichstrasse*.

Criza Berlinului, urmată de criza din Cuba puneau și mai mult în evidență că relațiile internaționale erau dirijate de cei *doi mari* de la Casa Albă și Kremlin. În spatele discursurilor amabile – mai rar -, fulminante și amenințătoare – de cele mai multe ori - se afla conștiința clară a forței lor bazată pe deținerea forței nucleare care le permitea să se distrugă reciproc. Posedând o asemenea forță de distrugere erau, însă, convinși că trebuiau să se înțeleagă în zonele unde aveau frontieră comună. În aceste puncte *fierbinți* era necesară stabilirea unor înțelegeri prin care era mai bine să se pună de comun acord. Atitudinea S.U.A. și a aliaților lor în timpul evenimentelor din Ungaria (1956) limitată la reacții verbale, dar și mare prudență, confirmă că Occidentul nu voia sau nu putea să pună în discuție dominația Uniunii Sovietice asupra țărilor cucerite.

Crizele Est-Vest din anii 1960, de la aceea a Berlinului la invadarea Cehoslovaciei au netezit calea spre marile negocieri asupra controlului armamentelor și spre conferința paneuropeană de la Helsinki.

Pe acest fundal se manifestă politica de *frondă* a generalului de *Gaulle*, devenit Președinte al Franței în 1958.

VII. 2. Generalul Charles de Gaulle și politica Franței în Comunitatea Europeană și Tratatul Atlanticului de Nord

Schimbarea regimului politic în Franța în 1958 prin alegerea la președinție a generalului *Charles de Gaulle* a zdruncinat fundamental procesul Construcției Europene. Fondatorul celei de-a V-a Republici va încerca să impună partenerilor occidentali propria concepție despre alianța și construcția europeană. Conducătorii Republicii a V-a contestau cu vehemență: superioritatea construcțiilor supranaționale asupra cooperării interstatale tradiționale orientarea diplomatică a Europei Occidentale către S.U.A., ancorată prea mult în ansamblul atlantic.

²⁶ Avioanele de vânătoare sovietice au doborât un avion spion U2, american. U.R.S.S. pretinde scuze din partea S.U.A. Președintele american refuză.

Reglementarea problemelor decolonizării²⁷ permite generalului *de Gaulle* să acorde prioritate afirmării independenței naționale. *Prioritatea priorităților*, pentru Președintele Franței, în politica externă, o reprezenta reluarea poziției de mare putere pierdută după al doilea război mondial. Inițiativele generalului de Gaulle, mai ales în perioada 1962-1968 fac ca tot ce se întâmplă în Europa Occidentală, de la relațiile acestuia cu cele două superputeri și până la evoluția construcției europene să aibă drept punct de plecare Franța sau să depindă de atitudinea diplomației franceze.

Într-o **primă etapă**, intenția declarată a generalului de Gaulle privește raporturile cu S.U.A.. *Declarația* sa de investitură din 1 iunie 1958 denunțând degradarea statului vorbea de „poziția noastră internațională atacată în cadrul alianțelor noastre”. Din punctul de vedere al celui care condusesese *Franța liberă* în timpul celui de-al doilea război, angajamentele asumate de statul francez în 1949 nu mai corespundeau situației existente în Europa și în lume la sfârșitul anilor '50.

Memorandumul adresat de generalul *de Gaulle*, președintelui S.U.A. *Eisenhower* și prim-ministrului englez *MacMillan* în 17 septembrie 1958 „constitua o luare de poziție” față de situația existentă în organizația atlantică. *Memorandumul* dezvăluia una din năzuințele Franței: să ajungă la o deplină egalitate în rang cu Marea Britanie și chiar cu S.U.A. Prezentând ideea din perspectiva îmbunătățirii securității N.A.T.O., *Memorandumul* arăta că Franța consideră necesar „ca la scara politicii și strategiei mondiale să fie instituită o organizație care să cuprindă: Statele Unite, Marea Britanie și Franța”. *Memorandumul* conținea o propunere fundamentală, aceea de a „crea o organizație tripartită, abilitată să ia decizii de comun acord în problemele care interesează globul”. Cererea franceză urmărea constituirea unui directorat în trei al Occidentului căruia să i se încredințeze redactarea și executarea planurilor strategice ale alianței, mai ales a acelor privind folosirea armelor atomice pretutindeni în lume. Revendicarea Franței părea exagerată, în momentul în care ea nu era o putere atomică și contribuția la forțele contravenționale ale alianței erau inferioare celei a Germaniei de Vest. Ea stârnește neîncrederea celorlalte guverne europene.

Președintele S.U.A., *Eisenhower* răspunde printr-un refuz la 20 octombrie 1955, mai ales că nu vroia să lase impresia, celorlalți participanți că deciziile esențiale ar putea fi luate fără participarea lor. Prevala, însă, faptul că experții Departamentului de Stat și Pentagonului nu vroiau să fie „controlați” în eventualitatea folosirii bombei atomice.

Pe fondul problemei algeriene, guvernul francez diminuează legăturile cu N.A.T.O. Un prim gest – mai mult politic decât militar – revine asupra promisiunii de a pune, în timp, de război, la dispoziția comandamentului atlantic, unele unități ale forțelor navale în Mediterana, anunță politica franceză în raporturile cu N.A.T.O. Au urmat decizii și refuzuri care au condus la retragerea Franței din N.A.T.O..

Pe de altă parte, după 1958 Franța își concentrează eforturile pentru a deveni *o forță de șoc*, capabilă să rivalizeze de la egal la egal cu cele două superputeri și să descurajeze orice inamic. Prima bombă atomică, de producție franceză explodează în Sahara (la Reggane), în februarie 1960, urmată de alte trei reușite până în aprilie 1961.

²⁷ Între 1950-1960 se desfășoară într-un ritm rapid decolonizarea celei mai mari părți a Africii. Zonă în care erau implicate Marea Britanie, Belgia și Franța: Marea Britanie face un transfer progresiv al puterii către elitele indigene din teritoriile aflate în posesia sa: Își obțin independența *Gold Coast* devenită *Ghana*, *Gambia* (1958), *Nigeria* (1960), *Tanzania* (foste *Tanganika* și *Zanzibar*), *Zambia* și *Sierra Leone* (1961), *Uganda* (1962), *Kenya* (1963). Dificultăți a întâmpinat în *Rhodesia* unde minoritatea albă refuză să renunțe la privilegiu. Este provocată o criză care se rezolvă în 1980. Belgia la rândul ei se confruntă cu tulburări provocate de opozițiile între etniile rivale și curentele politice pro-occidentale și pro-sovietice. Criza se rezolvă în 1962 prin intervenția forțelor O.N.U. Franța se va confrunta cu o gravă problemă în zona Maghrebului, după ce *Marocul* și *Tunisia* și-au obținut independența în martie și respectiv în iunie 1956. În schimb *Algeria* și-a dobândit independența după un lung război (1954-1962). Criza internă provocată de războiul din Algeria a contribuit la revenirea generalului *de Gaulle* la președinția Franței.

Luând în considerare forța autonomă de distrugere apărută în iulie 1962 președintele *Kennedy* propune aliaților europeni *țelul măreț*, sugerat parțial de Jean Monnet, care presupunea o reformulare completă a raporturilor dintre S.U.A și Europa Occidentală. *Leader ship-ul* Washingtonului va fi înlocuit cu *partener ship-ul* atlantic susținut de doi piloni egali, : americanii urmau să păstreze monopolul forței nucleare la care vor fi asociate Marea Britanie și tânăra „forță de șoc” franceză. Către sfârșitul anului 1962 „țelul măreț” primea o formă mai concretă prin proiectul *forței multinaționale*. Nave de război cu echipaje binaționale urmau să fie echipate cu arme nucleare puse la dispoziție de americani. Pentru aplicarea proiectului era necesar acordul ambilor parteneri. Renunțând la producerea rachetelor Skybolt care trebuiau să servească la propulsarea armelor atomice engleze, S.U.A propunea să pună la dispoziția statelor europene rachete Polaris cu condiția ca acestea să fie incluse în N.A.T.O. iar activitatea lor să depindă de decizia președintelui.

La 14 ianuarie 1963 de Gaulle respinge hotărârea. Din acest moment principiile gaulliste zdruncină structurile Atlanticului de Nord stabilite în perioada Războiului Rece. Franța continuă programul de înarmare nucleară și după retragerea din N.A.T.O..Retragere anunțată în Conferința de presă din 21 februarie 1966 organizată de generalul de Gaulle. Pe 7 martie, o notă franceză afirma inutilitatea oricăror negocieri asupra condițiilor retragerii. Ea rămânea membră a Alianței Atlantice – cu titlu *de ultimă precauție*, după cum se exprima de Gaulle în *Memorii* – dar nu mai accepta să mențină integrarea forțelor sale militare într-o structură supranațională și nici prezența pe teritoriul său a unor baze sau trupe americane. Reacția diverselor guverne a fost dură. Hotărârea Franței ridica numeroase probleme atât S.U.A. cât și aliaților europeni ai Franței. În două probleme esențiale se va ajunge la un *modus vivendi* : survolarea teritoriului francez de către aparatele de război ale aliaților (autorizația era dată pe o durată de 30 de zile și nu pentru un an ca până atunci) și staționarea trupelor forțelor franceze în Germania.

În plan diplomatic generalul de Gaulle a urmărit să redea Franței *vocația mondială*. Apreciind că împărțirea Europei în blocuri era rezultatul înțelegerilor de la Yalta dintre cele două mari puteri, de Gaulle folosește o formulă care va șoca, *Europa de la Atlantic până la Urali*. Era un mod de a refuza statutul impus europenilor *de cei doi stăpâni ai lumii*. Întreprinde numeroase călătorii în diferite zone ale globului. Încearcă să se apropie de Europa de Est vizitând Uniunea Sovietică în vara anului 1966. Politica adoptată față de statele socialiste va fi, însă, profund zguduită de evenimentele din Cehoslovacia din 1968.

O coordonată, la fel de importantă, a politicii generalului de Gaulle este reprezentată de atitudinea față de supranaționalitate. Susținând o *Europă de state*, care să funcționeze prin cooperare și să ia decizii prin unanimitate, a intrat foarte repede în contradicție cu punctul de vedere federalist exprimat de Jean Monnet. După investirea la Președinția statului francez, în repetate rânduri generalul de Gaulle își exprimă opoziția față de Europa integrată, supranațională. La 5 septembrie 1960 învinuia „anumite organisme, mai mult sau mai puțin extranaționale, care au valoarea lor tehnică, dar nu au și nu pot avea autoritate și, prin urmare, eficacitate politică”. De aceea în Europa, spunea el, doar statele puteau fi „singurele entități care au dreptul să ordone și puterea de a fi ascultate”. Mergând pe aceeași linie, la 15 mai 1962 sublinia într-o nouă conferință de presă, că pentru el Europa integrată reprezintă „un spațiu hibrid, incapabil să aibă o politică și sortit să se pună în slujba cuiva”. Aprecierile sale au determinat ruptura cu „partidul european”. Considerațiile făcute la 9 septembrie 1965 a fost interpretat de mulți ca discursul funebru al Pieței Comune. Diferitele componente ale Europei comunitare erau considerate „o figurație de executiv”, „o figurație de legislativ”, un „areopag tehnocratic, apatrid și iresponsabil”.

Atitudinea sa a determinat replica susținătorilor construcției europene. Confruntarea între două viziuni despre organizarea constituțională a Europei lămurește succesiunea de eșecuri și de crize a Europei comunitare.

La 5 septembrie 1960, generalul lansează propriul său plan pentru Europa. Pentru a trece la aplicarea lui, de Gaulle a convocat, la Paris (10 februarie 1961) pe șefii de stat și miniștri de externe ai

Germanie, Italiei, Belgiei, Olandei și Luxemburgului. În urma întâlnirii un comunicat declara intenția de a pune bazele unei uniuni care să se dezvolte progresiv. *Cei șase* au hotărât înființarea unei *Comisii* formate din reprezentanți ai guvernelor care să prezinte propuneri concrete pentru o nouă întâlnire la cel mai înalt nivel. Comisia era condusă de ambasadorul Franței în Danemarca, *Christian Fouchet*.

Conferința *Celor Șase* de la *Bad Godesberger*, de lângă *Bonn*, din 18 iulie 1961 s-a finalizat cu o *Declarație* prin care șefii de state și de guvern luau decizia de a lua în considerare dorința „de a forma o uniune politică în *tratatele* care au instituit Comunitățile europene”. Se propunea ca la intervale regulate de timp să se desfășoare reuniuni care aveau ca obiectiv confruntarea de păreri, concertarea „politicilor lor în *favorizarea uniunii politice a Europei*, cooperarea activă între miniștri afacerilor externe”, cooperarea urmând a depăși cadrul politic, extinzându-se la domenii ca învățământ, cultură și cercetare.

Declarația de la Bad Godesberger a fost bine primită de mediile politice. În octombrie 1962, *Christian Fouchet* prezenta Comisiei interguvernamentale de studii un proiect de tratat pentru o uniune a statelor. *Planul Fouchet* punea accentul pe adoptarea politicii externe și de apărare comune. A fost puternic criticat în Adunarea Parlamentară Europeană²⁸. El stabilea o revizuire generală a Tratatului asupra Uniunii de State, după trei ani de la intrarea în vigoare, în scopul elaborării unei politici externe unificate în vederea constituirii unei „organizații care să centralizeze, în sânul Uniunii, Comunitățile Europene” existente. Dar, o asemenea centralizare fusese stabilită în 1953 în planul Comunității Politice Europene în paralel cu al Comunității Europene de Apărare. Mai mult Comunitatea politică proiectată atunci avea un caracter federal și supranațional. A plasa sub controlul unui organ de simplă cooperare interstatală Comunitățile reprezenta o amenințare la adresa structurilor integrate.

În februarie 1962 *Fouchet* a prezentat un nou proiect, conținând prevederi în plus legate de posibilitatea *Uniunii de a consolida* colaborarea dintre membrii. Noul proiect a determinat o reacție puternică din partea guvernelor belgian și olandez. Miniștrii de externe s-au reunit la Paris la 17 aprilie 1962. Punctele controversate au fost luate în discuție: respectarea concurenței economice; respectarea competenței N.A.T.O.; depășirea stadiului de congrese inter-guvernamentale prin votul majoritar în Consiliu, regruparea *Comunităților* și Uniunii într-un cadru organic, respectând *Tratatele de la Paris* și de la *Roma*. *Henri Spaak* și olandezul *Luns*, principalii adversari ai *Planului Fouchet*, au cerut amânarea discuțiilor până ce Marea Britanie va adera la C.E.E. În sprijinul cererii lor invocau discursul lui *Edward Heath* din 10 aprilie 1962 prin care Marea Britanie cerea participarea la discuțiile asupra Uniunii politice.

Nemulțumit de eșecul planului, în conferința de presă din 15 mai 1962, *Charles de Gaulle*, afirmă că, „nu există și nu poate exista o altă Europă posibilă decât cea a statelor naționale” renunțând definitiv la proiect. Atitudinea sa a provocat retragerea din guvern a miniștrilor adepți ai integrării. În Adunarea Națională, 293 deputați au semnat *un manifest al europenilor*. *Jean Monnet* în *Comitetul de Acțiune pentru Statele Unite ale Europei* (pe care îl conducea) a continuat să susțină metoda comunitară împotriva cooperării interguvernamentale, deoarece aceasta genera „spirit de superioritate și dominație”.

Poziția hotărâtă a generalului de *Gaulle*, în problema comunitară, este întărită de respingerea cererii de admitere a Marii Britanii la Piața Comună. Guvernul britanic prezentase cererea de admitere pe 2 august 1961. În măsura în care devine mai evident acordul dintre Washington și Londra în legătură cu armamentul nuclear și „forța multinațională”, generalul este tot mai sceptic față de convertirea europeană a englezilor. În întâlnirea cu Președintele Franței, premierul britanic *Harold MacMillan*, din 15 decembrie 1962, insistă inutil asupra sentimentelor comunitare ale britanicilor. Neînduplecat, convins că britanicii nu sunt decât „calul troian” al americanilor în Comunitatea și „groparul” Europei celor șase, de *Gaulle* face publică – 14 ianuarie 1963 – hotărârea de a se opune

²⁸ Reprezentanții olandezi l-au apreciat ca un program eterogen, hibrid și ca un simulacru de supranaționalitate.

candidaturii engleze. *Poziția generalului de Gaulle a amânat intrarea britanicilor în Piața Comună cu un deceniu.*

În septembrie 1964, *Paul-Henri Spaak* relansa ideea *Uniunii politice*. Italienii, la rândul lor propuneau la 28 noiembrie același an un *plan de unificare politică europeană* care avea în vedere organizarea de întâlniri regulate ale șefilor de guvern. Franța privește cu reticență propunerile respingându-le.

*

Politica generalului de Gaulle nu a avut urmări deosebite asupra Alianței Atlantice. În schimb atitudinea față de Construcția Europeană a ținut în loc dezvoltarea acesteia. Crizele provocate, însă, nu au spulberat eforturile depuse în direcția integrării. Putem considera că, în ciuda stagnării înregistrate, a unui recul, s-a dovedit că integrarea europeană intrase pe un drum ireversibil.

VII. 3. *Criza C.E.E.*

Atitudinea Franței în problema comunitară a provocat o gravă criză Pieței Comune. Din vara anului 1965 sunt reluate discuțiile vizând natura și rolul instituțiilor comunitare.

Criza a fost determinată de instituirea Pieței Comune Agricole. Cum în centrul atenției se afla politica agricolă comunitară *Consiliul de Miniștrii al C.E.E* a cerut *Comisiei* să-i prezinte propuneri privind modalitatea de finanțare a politicii agricole comune din anii 1966-1970. Regulilor de finanțare, Franța le acorda o atenție deosebită. Acordul Celor Șase urma să concretizeze preferințele comunitare, să faciliteze exporturile necesare pentru asigurarea echilibrului piețelor. *Comisia*, la inițiativa președintelui *Walter Hallstein* va lua o inițiativă îndrăzneată având caracter politic. Fără a informa guvernele naționale, *Hallstein* prezintă în fața Parlamentului European planul său de reglementare a problemelor agricole. Din acesta reieșea că, pe primul loc trebuia să se situeze, grija Comunităților asupra consecințelor financiare ale politicii agricole comune: intervenții destinate să regularizeze piețele, subvenționarea prețurilor etc.. Până la acea dată cheltuielile comune erau asigurate de contribuția diferitelor state, după un sistem de repartitie fixată de comun acord. Această modificare necesita noi resurse, care puteau fi obținute din taxe vamale pe importurile provenite din diferitele țări și care urmau a fi vărsate direct în casierile comunitare. Inițiativa aducea Comunității importante resurse prin care bugetul C.E.E. ar fi căpătat aspectul unui veritabil buget federal. Cum aceste resurse urmau să se cifreze în jurul sumei de un miliard dolari anual, *Walter Hallstein* sublinia necesitatea consolidării atribuțiilor Parlamentului European, care urma să participe la procedura bugetară. Propunerea provoacă discuții vii asupra competențelor Parlamentului European. *Joseph Luns*, șeful diplomației olandeze, atenționează *Consiliul de Miniștri* asupra atitudinii guvernului său: Haga nu va accepta să confere resurse proprii C.E.E. fără ca acestea să fie plasate sub controlul Parlamentului European. Discuțiile contradictorii arată dezacordul Celor Șase miniștrii asupra finanțării politicii agricole. Franța poartă, în mare măsură, vina acestor dezacorduri.

Refuzul francez se explică prin faptul că odată cu încheierea celei de a treia faze a perioadei de tranziție a Pieței Comune la 1 ianuarie 1966, regula de decizie majoritară va avea o aplicare aproape generală în cadrul *Consiliului de Miniștri*, în locul *principiului unanimității, expresia cea mai sigură a intangibilității suveranității naționale*. Parisul se teme de această trecere provocând o nouă criză (30 iunie 1965). Începând din iulie 1965, reprezentantul Franței a părăsit sediul de la Bruxelles al C.E.E. Guvernul francez nu mai participa la organismele însărcinate cu rezolvarea treburilor curente ale Comunității. Franța se angaja într-o veritabilă contraofensivă împotriva C.E.E și a spiritului de supranaționalitate. Inaugurând **politica scaunului gol** era la un pas de a părăsi Comunitatea, ceea ce ar fi fost catastrofal pentru ea. Există pericolul ca ceilalți parteneri să continue activitatea fără ea, aducând în loc Marea Britanie. În acest climat, de Gaulle susținut de diplomația belgiană și germană, a căutat o soluție de compromis. Delegația franceză prezenta miniștrilor Afacerilor Externe la 17 ianuarie 1966, la reuniunea de la Luxemburg, reexaminarea procedurii de vot, oferind o soluție

provizorie crizei. *Declarația* comună din 29 ianuarie 1966 privind procedura de vot era departe de a elimina neînțelegerile. Compromisul realizat a permis Franței să-și reia locul în Consiliul C.E.E. obținând în schimb menținerea regulii unanimității atunci când *interese foarte importante erau în joc*.

Piața Comună își reia, efectiv, activitatea în mai 1966, când este adoptat un regulament financiar agricol provizoriu, valabil până în 1970. Se realiza astfel uniunea vamală agricolă și industrială până la 1 iunie 1968.

Între anii 1965 și 1970 se înregistrează eforturi în scopul întăririi structurilor comunitare. Scopul care trebuia atins – unificarea organelor de acțiune, supranaționale și interguvernamentale, ale celor trei comunități – intra în logica construcției europene. Cele trei comunități au fost create separat din rațiuni istorice și de prudență politică, obiectivul final reprezentându-l fuzionarea celor trei tratate. A fost necesară depășirea mai multor obstacole, înainte de a se ajunge la semnarea unui tratat care să realizeze unificarea executivelor la 8 aprilie 1965 la Bruxelles. Unul dintre acestea avea în vedere puterea viitoarei Comisii executive unificate. Întrebarea principală era dacă ele vor fi aliniate la cele ale Înaltei Autorități a C.E.C.A (în spiritul tratatelor era executivul cel mai independent de state) sau la cele ale comisiilor Pieței Comune sau Euroatom-ului. Dezbaterile erau pur teoretice. Practica de până atunci arătase că cel mai important dintre executivul comunitare era *Comisia Pieței Comune*. Ridicarea acestei probleme arăta că existau, încă, numeroase reticente politice și naționale. Printre acestea se număra aceea a numărului comisariatelor. Olanda dorea să aibă doi reprezentanți în viitoarea comisie unică. Se puneau și problema sediului instituțiilor. Luxemburgul nu dorea să renunțe la poziția de capitală a C.E.C.A

Semnarea și ratificarea *Tratatului de la Bruxelles* ridică o nouă problemă în legătură cu numirea membrilor Comisiei unice. Guvernele Germaniei Federale și Olandei susțineau candidatura profesorului *Hallstein* la președinția Executivului unificat. Guvernul francez, preconiza instituirea unei rotații la președinție. Propunerea franceză ar fi permis îndepărtarea unui punct important al Europei supranaționale. Un nou compromis se realizează. Se încredința profesorului Hallstein un mandat de șase luni. Cum această perioadă nu ar fi permis instalarea unei administrații unice președintele Comisiei îl va declina. *Tratatul de la Bruxelles* intra, cu o întârziere de 18 luni, în vigoare la 1 iulie 1967.

Criza se manifestă și în funcționarea comunităților specializate : C.E.C.A. și Euratom. Comunitatea Cărbunelui și Oțelului a cunoscut o lungă perioadă de stagnare. Înființată într-o perioadă confruntată cu penuria de cărbune mecanismele sale nu erau adaptate la criza dublă de supraproducție rezultată din scăderea importanței cărbunelui ca sursă de energie și datorită progresului tehnic care a îmbunătățit ritmul producției siderurgice. De aceea elaborarea unei politici comune a energiei cu C.E.E., pentru petrol, și cu Euratom pentru energia nucleară se va dovedi foarte dificilă. Opozițiile naționale au fost puternice în statele producătoare de cărbune, ele urmărind menținerea unei activități mulțumitoare în acest sector. La sfârșitul lunii februarie 1965, Înalta Autoritate își prezenta testamentul politic. C.E.C.A. a prefațat o eventuală planificare industrială.

Comunitatea Europeană a Energiei Atomice începuse să orienteze și uneori chiar să dirijeze activitatea statelor membre. Activitatea ei avea să fie considerată la Paris drept periculos de supranațională. La președinția ei avea să fie adus un adversar al supranaționalității care va lua măsuri de natură să-i limiteze orice manifestare în această direcție. Prin urmare Euratom-ul și-a limitat activitățile la executarea programelor numite „complementare” care, uneori nu privea decât anumite state membre. În numele principiului *justei restituiri* statele membre se considerau îndreptățite să primească sub formă de comenzi, echivalentul contribuției sale la bugetul comun. Comunitatea nu a reușit să pună la punct planul plurianual de cercetări, stabilit pentru 1 ianuarie 1964. Din acest motiv Parlamentul European, în 25 ianuarie 1969, renunță „la un efort de cercetare științifică”, ce ar conduce la încetarea activității Euroatom-ului. Criza a fost agravată de ceea ce mass media a numit „războiul filierelor” (filierile fiind un tip de reactor). Franța urmărea ca Euratom-ul să se pronunțe în favoarea centralelor atomice de tip francez, în timp ce partenerii săi erau interesați și de reactoarele de putere și

de instalațiile americane. Guvernul francez acuza Comunitatea Atomică că lucrează în avantajul industriilor de peste Atlantic. Era nu numai manifestarea disputei privind supranaționalitatea ci și a orientării internaționale a ansamblului european.

VIII. COMUNITĂȚILE ÎNTRE ANII 1969 ȘI 1985

VIII.1. *Haga 1969*

Evenimentele din 1968 dau o grea lovitură politicii europene gaulliste. Invazia Cehoslovaciei de trupele „aliat”, modifica conturul Europei, enunțat de generalul de Gaulle , „de la Atlantic la Urali”. Diplomația gaullistă va fi sever amendată de scăderea credibilității generalului. După etapa „consolidării naționale”, spre final, strategia lui de Gaulle va fi marcată de constrângeri diverse.

Al doilea veto francez la candidatura britanică în C.E.E. nu numai că a contribuit la o înrăutățire a relațiilor cu partenerii, dar a avut efect negativ asupra Franței. Către sfârșitul deceniului VII al secolului trecut intențiile Marii Britanii față de Piața Comună se modifică, devenind tot mai favorabile. Acordul privind eliminarea principiului majorității a facilitat realegerea lui *Harold Wilson* ca prim-ministru al Marii Britanii. Dator diplomației comunitare, primul ministru depune candidatura oficială a Marii Britanii pentru intrarea în Piața Comună, în mai 1967, înainte de întâlnirea de la Roma ocazionată de sărbătorirea a zece ani de la tratatul de înființare a C.E.E. Comisia C.E.E s-a pronunțat în favoarea deschiderii negocierilor și a întăririi structurilor comunitare, paralel cu lărgirea acesteia. De Gaulle a obiectat și față de această nouă încercare a Marii Britanii de a intra în C.E.E. El avea să explice *veto-ul de catifea* al Franței ca fiind determinat de slăbirea economiei engleze prezicând că intrarea Marii Britanii în Comunitate ar fi afectat instituțiile comunitare și ar fi transformat-o într-o zonă de liber schimb. În discuțiile desfășurate la *Bruxelles*, Franța și-a menținut poziția – negocierile puteau începe doar după ce Marea Britanie avea să-și relanseze economia. Partenerii Franței, mai ales cei din *Benelux* au reacționat cu violență la acest nou veto. Poziția lor era determinată de teama de o hegemonie franco-germană într-o Europă interguvernamentală și, de aceea, considerau prezența britanică ca o garanție de substituție la Europa federală. Veto-ul a adâncit prăpastia dintre Franța și partenerii săi. Aceștia vor constitui în cadrul N.A.T.O un *Eurogrup* la care Franța refuză să participe. Ei vor utiliza cadrul *Uniunii Europene Occidentale* pentru a continua consultările cu Marea Britanie asupra Comunității. Franța se împotrivesc procedurii abținându-se să participe. Reuniunile Consiliului U.E.O. se desfășoară în absența Franței.

În cadrul unei întâlniri cu ambasadorul englez *Cristopher Soames*, 4 februarie 1969, generalul de Gaulle dezvoltă din nou concepția sa despre Europa comunitară. El oferă soluția înlocuirii sistemului comunitar printr-o mare zonă de liber-schimb cu aranjamente agricole și un *directorat* format din Franța, Germania, Italia și Marea Britanie. Graba lui *Harold Wilson* de a face cunoscut conținutul dialogului dintre președintele francez și *Soames* celor Cinci, îl irită pe de Gaulle. El va contesta unele dintre propunerile făcute ambasadorului britanic. În ciuda dezmințirii Parisului, scandalul a fost considerabil. În acel moment se părea că de Gaulle era pe punctul de a sacrifica sistemul comunitar. În primăvara anului 1969 pierderea Referendumului îl determină pe generalul de Gaulle să demisioneze. Alegerile prezidențiale au fost câștigate de fostul prim-ministru al generalului, *Georges Pompidou* care l-a devansat pe europenistul *Alain Poher*.

Noul președinte al Franței în politica externă urmărea ca statul francez să acționeze ca o putere mijlocie, vocația mondială franceză estompându-se, legăturile cu statele comunitare devin mai strânse. Dezvoltarea economică a țării, intrarea în jocul concurențial internațional devin obiectele principale ale diplomației sale. Va renunța la politica predecesorului său în problema aderării Marii Britanii. La 10 iulie 1969, *Georges Pompidou* afirma că *nu avem nici o obiecție de principiu la o posibilă aderare a Marii Britanii*. Opțiunea lui *Pompidou* pentru o apropiere de Marea Britanie se produce, însă și de teama unei alianțe de culise între noul cancelar *Willy Brandt* și cabinetul englez. De aceea prezența

Marii Britanii în C.E.E. apăsarea noului președinte francez ca o garanție importantă față de greutatea crescândă a Germaniei.

Ideea unei *conferințe la vârf* a șefilor de stat sau de guvern al statelor comunitare a fost lansată de G. Pompidou în timpul campaniei de alegeri. Reluată după alegerea sa ca președinte, Pompidou vine și cu precizări privitor la spiritul din care va aborda construcția europeană. În primul rând propunea finalizarea acțiunii comunitare în termenele prevăzute, fără prelungirea etapei de tranziție care se încheia la sfârșitul aceluia an. Pe al doilea plan situa aprofundarea vieții comunitare, folosind noi politici comunitare²⁹. Se pronunța pentru lărgirea Comunităților, a necesității realizării acestui lucru, după o pregătire serioasă a Celor Șase. *Finalizarea, aprofundarea, lărgirea* devine lozincă diplomației franceze în lunile următoare.

Conferința la vârf s-a desfășurat la Haga între 1-2 decembrie 1969. În discursul său G. Pompidou reia tripticul său dar rămâne la nivelul generalităților. Caracterul tolerant al prezentării sale făcea posibilă orice soluție, chiar și amânarea lărgirii pe timp lung. *Times* aprecia discursul ca *deplorabil*.

Willy Brandt, noul cancelar german va însuflă întâlnirea. Evidențiază *cele patru rațiuni ale lărgirii* : a) o amânare a lărgirii ar fi de natură să paralizeze viața comunitară; b) o Comunitate lărgită ar fi mai puternică să-și mențină poziția în fața gigantilor economici și tehnologici și să-și asume responsabilitățile mondiale; c) lărgirea era cu atât mai necesară în momentul în care se încerca o apropiere de Est; d) teama unor state de ponderea economiei Germaniei federale în Comunitate, le determina să fie favorabile lărgirii³⁰.

În Marea Britanie alegerile generale din iunie 1970 aduc la putere pe conservatorul *Edward Heath*. Conservatorii vor facilita mult reluarea negocierilor întreprinse de laburistul Harold Wilson.

Negocierile pentru intrarea Marii Britanii în Piața Comună au durat 19 luni, din iunie 1970 până în ianuarie 1972. Dificultățile negocierilor sunt mult mai reduse decât în 1961-1963. Ele s-au desfășurat pe marginea contribuției Marii Britanii la bugetul comunitar, rolul lirei sterline ca monedă de rezervă și legăturile economice preferențiale cu *Commonweltul*. Marea Britanie dorea să facă abstracție de prevederile Tratatului de la Roma, care stipula ca în cazul unor importuri externe să se plătească la bugetul comunitar un anumit procentaj. Aceasta ar fi prejudiciat interesele economice ale Marii Britanii. Problema va da naștere la un lung contencios între Marea Britanie și partenerii săi. Guvernul britanic se va dovedi dispus să accepte toate clauzele C.E.E., singurele „favoruri” solicitate fiind cele care vizau producția de lactate din Noua Zeelandă, zahărul din Caraibe și regimul pescuitului. Rezultatul negocierilor de aderare s-a concretizat în *Cartea Albă* publicată în iulie 1971. Negocierile cu Irlanda, Danemarca, Norvegia începute în septembrie 1970 vizau probleme proprii fiecărei dintre cele trei state candidate. Ele vor fi influențate de soluțiile adoptate pentru Marea Britanie. Politica agricolă, de exemplu, comună corespunde intereselor Danemarcei și Irlandei, state în care agricultura era un sector cu mare pondere, dar greu ajustabilă Norvegiei. Tariful industrial comun putea da naștere unor probleme delicate între candidați. Norvegia mare producătoare de aluminiu se împotriva cererii britanice a unei derogări pentru o preferință comunitară pentru aluminiul canadian. Dreptul de stabilire al cetățenilor, regimul pescuitului erau alte probleme sensibile pe care le ridica lărgirea Pieței Comune.

Tratatul de adeziune la Piața Comună a fost semnat la Bruxelles – 22 ianuarie 1972 – atât de Marea Britanie, cât și de Danemarca, Irlanda și Norvegia. La 1 ianuarie 1973 vor adera în mod concret doar Marea Britanie, Danemarca și Irlanda de Nord³¹. Norvegia care a făcut cerere de intrare

²⁹ La 10 iulie 1969 indica domeniile în care Comunitatea putea realiza progrese importante : energetic, transporturi, dreptul societăților, politica financiară și monetară.

³⁰ Aluzie la poziția Franței în timpul lui de Gaulle.

³¹ În Irlanda și Danemarca s-au desfășurat referendumuri pentru aderarea la C.E.E. În Irlanda 83% din populație s-a pronunțat favorabil în timp ce în Danemarca a fost de 63,3%.

odată cu celelalte țări a pierdut „prima lărgire” întrucât locuitorii s-au pronunțat împotrivă. Ea a încheiat un acord de liber schimb cu *Comunitatea lărgită* în mai 1973.

Mica Europă de la începutul anilor 1950 a devenit o comunitate de nouă membri, populată de 256 milioane locuitori, cu o producție anuală de 700 milioane dolari, reprezentând unul din cei mai importanți parteneri în comerțul mondial. În noua formulă, Piața Comună va elabora programe care viza integrarea.

VIII.2. Piața Comună: criza petrolului din 1973 – 1974, criza monetară și renegocierea condițiilor de aderare de către Marea Britanie

După lărgirea sa Piața Comună va fi confruntată cu o puternică criză. De această dată criza se datora nu opoziției sau atitudinii Franței ci ea rezulta din factori noi, exteriori comunității : criza petrolului, criza monetară, criza economică și opoziția Marii Britanii și a Danemarcei la integrarea economică și politică europeană. Primele două vor afecta cel mai mult activitatea C.E.E.

Criza petrolului a izbucnit în toamna anului 1973, prin declanșarea celui de-al patrulea război arabo - israelian³², mai ales după ce israelienii reușesc să străpungă apărarea egipteană și să treacă Canalul de Suez. În acel moment lumea arabă se coalizează împotriva statului izraelian apelând la „arma” puternică a petrolului. Libia mizând pe unitatea lumii arabe exportatoare de petrol pentru a determina Occidentul să ia poziție în favoarea Egiptului propune ridicarea prețului petrolului. Guvernele arabe din zona Golfului Piersic, întrunite la Kuwait – City, la 16 octombrie 1973, anunță ridicarea prețului petrolului cu 70%. Mai mult producătorii decideau să-și reducă lunar livrările de petrol cu 5%, până la evacuarea completă de către statul evreu a teritoriilor arabe ocupate. În luna decembrie șase state producătoare de petrol întrunite la Teheran discută mărirea prețului de două ori. Din septembrie 1973 până în septembrie anul următor prețul petrolului crește de patru ori.

Șocul petrolier afectează puternic statele Pieței Comune. Șefii de guverne ai acestor state întruniți în decembrie 1973 fac declarații belicoase la adresa statelor din *Organizația Statelor Producătoare de Petrol* (O.P.E.C.).S. U.A. vor adopta o poziție fermă față de conflictul arabo-izraelian. Președintele *Nixon* decide convocarea unei conferințe a principalelor state industrializate pentru a crea un front comun al consumatorilor, un grup de acțiune al energiei. Președintele american secondat de secretarul de stat *Henry Kissinger* era adeptul unei *Realpolitik*³³. Embargoul petrolier este apreciat de *Nixon* ca o șansă de a regrupa lumea occidentală sub conducerea S.U.A. El întâmpină refuzul hotărât al ministrului de externe francez *Michel Jobert* care preconizează o conferință: Europa - Țările arabe. Din nou Franța adoptă o atitudine de frondă în Comunitatea europeană. Ea refuză să mai vorbească de cooperare politică în cadrul Consiliului de miniștri reuniți la Bruxelles, dar solicită o reuniune la Copenhaga. Președintele *Pompidou* și ministrul său de externe urmăreau să păstreze avantajul ce decurgea din relațiile privilegiate cu țările arabe, adoptând o situație de desolidarizare față de partenerii lor.

Decesul lui *Georges Pompidou*, provoacă schimbarea echipei. *Valéry Giscard d'Estaing* devine noul președinte în timp ce *Michel Jobert* părăsește *Quai d'Orsay*. Schimbări importante au loc și la *Bonn* unde *Willy Brandt* a trebuit să demisioneze, deoarece unul din cei mai apropiați colaboratori ai săi, s-a dezvăluit a fi fost spion al R.D.G.. Noii deținători ai puterii sunt considerați mai „atlantici” decât predecesorii lor, și vor favoriza o apropiere a punctelor de vedere american și european.

În problema Orientului Mijlociu se va ajunge la o cooperare politică între Cei nouă, exprimând puncte de vedere comune. Cei nouă s-au manifestat în mai multe rânduri, în special în cursul *summit - ului* de la *Veneția*, din iunie 1980, în favoarea dreptului palestinienilor la o patrie și pentru evacuarea

³² Supranumit *Războiul Kipur*.

³³ Ambii manifestau antipatie față de construcția europeană.

Israelului din Cisiordania și din Gaza. La O.N.U , unde Comunitatea beneficia din 1974 de statutul de observator, voturile celor nouă, apoi celor douăsprezece state s-au manifestat pentru soluții comune.

Criza monetară. Inflația americană și acumularea de dolari în afara S.U.A. a creat o amenințare pentru stabilitatea monetară a lumii occidentale, în timp ce stabilitatea parităților monedelor țărilor membre ale C.E.E a facilitat dezvoltarea schimburilor și punerea în practică a pieței comune agricole.

În martie 1970, un Comitet de înalți funcționari este însărcinat să stabilească un raport asupra uniunii economice și monetare. Concluziile Raportului, deus în octombrie, au fost reluate de Comisia C.E.E. În primăvara anului 1971 un acord este pus la punct prevăzând punerea în practică progresivă a Uniunii economice și monetare. El cuprindea o trasare a marjelor de fluctuație a monedelor europene între ele, fără să se adopte un mecanism de constrângere. Modestul plan monetar va determina declanșarea unei crize monetare ce va exploda în vara anului 1971, determinând suprimarea convertibilității monedelor europene în raport cu dolarul și stabilirea unei taxe de 10% pe importurile din S.U.A. În urma Conferinței de la Washington din decembrie 1971, care a antrenat o devalorizare a dolarului au fost făcute eforturi susținute pentru relansarea uniunii monetare. Ele se vor încheia în 1972, martie, prin limitarea variațiilor între devizele europene.

În ciuda tuturor dificultăților Reuniunea de la Paris din octombrie 1972 a indicat obiectivele Uniunii economice și monetare.

Renegocierea condițiilor de aderare de către Marea Britanie. Revenirea laburiștilor sub conducerea lui *Harold Wilson* avea drept obiectiv al politicii europene *renegocierea* condițiilor de aderare realizate de conservatori promițând englezilor posibilitatea exprimării asupra menținerii Marii Britanii în C.E.E. La 1 aprilie 1974 la Luxemburg britanicii înaintează cererea lor în *șase puncte* : schimburi în politica agricolă; o revizuire a proiectelor de uniune economică și monetară; o clarificare a proiectelor uniunii europene pentru a se apăra drepturile Parlamentului britanic în materie de politică regională și industrială; o politică comercială și de ajutor al dezvoltării care să fie conformă cu interesele tuturor statelor din Commonwealth și cu toate țările mai puțin dezvoltate; excluderea uniformității în chestiuni de TVA. Punctul cel mai delicat a fost rezolvat în timpul *summit-ului* de la *Dublin* din 10-11 martie 1975 printr-un compromis care introducea un „mecanism corector” care permitea Marii Britanii, eventual și altor state ce s-ar fi aflat într-o situație similară să obțină timp de șapte ani rambursarea parțială a contribuției lor la bugetul comunitar.

Sigur de succesul său, *Harold Wilson* a organizat un referendum în iunie 1975 pentru consultarea poporului englez asupra menținerii sau nu în Comunitate. O puternică majoritate, peste 67% s-au pronunțat în favoarea menținerii în C.E.E., în ciuda reticențelor laburiștilor. Patru ani mai târziu, când în fruntea conservatorilor se afla *Margaret Thatcher* sunt repuse în discuție acordurile anterioare. Cu această repunere în discuție lua sfârșit faza tranzitorie a Marii Britanii în C.E.E. Motivele *Doamnei de fier* erau juste, avându-se în vedere situația creată. Deși Marea Britanie contribuise cu 20% la veniturile comunitare nu primise pentru cheltuială decât 10%, iar venitul pe cap de locuitor era mai mic decât media comunitară, fiind la nivelul Italiei. Neînțelegerile în această problemă a influențat viața comunitară pe parcursul mai multor ani. Reuniunea de la Fontainebleau a Consiliului European din 1984 printr-un acord definitiv permitea Marii Britanii să obțină o compensație, reprezentând două treimi din diferența între ceea ce ea vărsa la bugetul comunitar și ceea ce primea.

VIII.3. Crearea Consiliului C.E.E. Raportul Tindemans

Concomitent cu eforturile de renegociere a condițiilor de adeziune ale Marii Britanii, la inițiativa președintelui Franței, *Valery Giscard d'Estaing*, se discută posibilitatea înfăptuirii Uniunii Europene.

Cu ocazia reuniunii de la Copenhaga, din decembrie 1973, s-a hotărât ca șefii statelor membre să se reunească cât mai des, fiecare stat având responsabilitatea de a convoca o reuniune la nivel înalt cât acesta se afla, timp de șase luni, la conducerea uniunii. La reuniunea de la Paris din 9-10 decembrie 1974, s-a propus reunirea șefilor de state de cel puțin de trei ori pe an, pentru a lua în discuție chestiuni

care depășeau competențele C.E.E. La această reuniune s-au luat două decizii instituționale importante. Una avea în vedere crearea *Consiliului C.E.E.* iar cea de a doua alegeri directe pentru *Parlamentul European*. Apărea o instituție nouă care urma să se reunească o dată pe an la Bruxelles și de două ori pe an în capitala țărilor care exercită președinția semestrială a *Consiliului C.E.E.*

La aceeași întrunire s-a decis alegerea unui *Parlament European* prin sufragiu universal direct, al cărui principiu fusese înscris în Tratatul de la Roma, dar care nu a putut intra în funcțiune din cauza atitudinii Franței gaulliste. Reuniunea stabilea pentru Parlamentul European atribuții sporite. Avea dreptul de a respinge bugetul și de a vedea dreptul său de inițiativă sporit și la domeniul cheltuielilor ne-obligatorii, cele care nu rezultau dintr-o reglementare comunitară. Dar el nu primea nimic în materie legislativă.

În cadrul reuniunii de la Bruxelles a *Consiliului C.E.E.*, din 15 iulie 1975 se va ajunge la un acord referitor la compoziția *Adunării Consiliului C.E.E.* rezultată în urma alegerilor europene. Aceste alegeri trebuiau să fie o juxtapunere a alegerilor naționale. Primele alegeri pentru Parlamentul European se vor desfășura în iunie 1979.

Raportul Tindemans. În cursul anului 1974 sunt reluate discuțiile în legătură cu realizarea unei uniuni politice, de a transforma ansamblul relațiilor dintre statele membre C.E.E. într-o Uniune Europeană. *Cei nouă* șefi de stat și de guvern reuniți la Paris în decembrie 1974, încredințau primului ministru belgian, *Leo Tindemans*, redactarea unui raport de sinteză care să definească conceptul de *Uniune Europeană*. Premierul belgian a procedat la o vastă consultare a mediilor politice, economice și științifice, sociologice din țările membre, pentru a asigura un consens cât mai larg al marilor orientări ale Uniunii Europene.

Pe 25 decembrie 1975 premierul belgian prezintă propriul său *Raport*. Raportul constata că opiniile exprimate de interlocutorii săi insistau asupra importanței identității europene, concept care devine tot mai mult element comun în discursul european. Pe de altă parte, Raportul prevedea aprofundarea integrării economice sub forma unei *uniunii economice și monetare*. Se preconiza crearea unei zone monetare caracterizată prin paritatea fixă a monedelor intraeuropene, cu o fluctuație comună în raport cu monedele exterioare zonei, ca și crearea unei balanțe de plăți comune. *Fondul European de Cooperare* era destinat să devină *Bancă Mondială* la nivel european.

Raportul lua în considerare necesitatea elaborării unei politici externe comune în acele domenii în care statele comunitare aveau aceleași obiective. Punctul de vedere exprimat era determinat de cerința S.U.A. ca în raporturile din cadrul Atlanticului de Nord să aibă un singur interlocutor european. Raportorul face o apreciere curajoasă pe marginea acestei probleme afirmând din punctul său de vedere „partenerii americani și europeni trebuie să discute de pe picior de egalitate”.

Raportul Tindemans prin propunerile avansate reprezintă o *cotitură* în construcția Uniunii europene. El impune distincția care trebuia să fie făcută între reuniunile ministeriale, ce se ocupau de cooperarea politică și cele care se ocupă de celelalte subiecte stabilite prin tratate. Apare ideea unui *centru unic de decizie*. Existența unui asemenea centru presupunea ca instituțiile Uniunii să aibă vocația de a discuta toate problemele care vor atinge interesele Europei și care sunt de competența Uniunii. Mecanismele de cooperare europeană trebuia să se dezvolte într-un cadru instituțional unic. În cadrul centrului de decizie unică erau stabilite diferite proceduri. În domeniul relațiilor externe procedurile comunitare vor trebui să fie utilizate în afara marjei tratatelor comunitare. Apoi, în anumite domenii, angajamentul trebuie să fie realizat printr-o politică comună. Aceasta presupunea că deciziile comune aveau să fie adoptate de Consiliul european, tendințele minoritare subordonându-se majorității. Domeniile erau 1) noua ordine economică mondială; 2) raporturile între Europa și S.U.A.; 3) securitatea; 4) crizele care apar în mediul geografic imediat al Europei.

În cadrul centrului de decizie unică se dezvoltau metode comunitare și metode de cooperare. Preocupat de eficacitatea aparatului instituțional, raportul recomanda utilizarea *tehnicii delegării*, care permitea, buna funcționare a mecanismului de luare a deciziilor și de facilitare a negocierilor. Este

reafirmată decizia reuniunii de la Paris, din 1974, în conformitate cu care recursul la votul majoritar în cadrul Consiliului trebuie să devină practică curentă în domeniul comunitar.

Raportul avea în vedere și Comisia Comunității Europene, printr-o nouă procedură de desemnare a președintelui său și prin puterea de inițiativă a Parlamentului European, ales prin sufragiu direct. Leo Tindemans propunea păstrarea achizițiilor comunitare, inspirându-se din principiul echilibrului instituțional dintre instituții însărcinate să exprime interesele naționale în mod colectiv – *Consiliul european, Consiliul de Miniștri* și instituții care exprimau interesul comunitar – *Comisia, Parlamentul European, Curtea de Justiție*. Pentru a asigura buna funcționare a Comunității, prim-ministrul belgian propunea ca Parlamentului european, pe lângă puterile pe care le deținea, mai ales în domeniul bugetar, să i se recunoască o facultate de inițiativă, ceea ce i-ar fi permis aducerea unei contribuții pozitive la definirea politicilor comune. Se făceau de asemenea propuneri cu caracter uman: un pașaport european, dreptul la vot al străinilor, echivalența diplomelor sau studiilor.

Necesitatea unei coerențe „a acțiunii” internaționale a viitoarei Uniuni Europene a fost afirmată de Raportul Tindemans, „diferitele fațete ale problemelor, adesea complexe, trebuie să fie tratate împreună, de către aceleași persoane, cel puțin la nivel de ministrii”.

VIII.4. De la „Cei Nouă” la „Cei Doisprezece”. Proiectul Spinelli și Raportul Dooge

După 1975 se discută posibilitatea lărgirii Comunității europene. Mai multe state din sudul Europei erau interesate să devină membrii cu drepturi depline. *Grecia*, asociată Comunității din 1961, *Turcia* cu un statut similar din 1963, *Spania* și *Portugalia*. Aderarea lor la C.E.E. apărea ca un aspect pozitiv întrucât realiza un echilibru spre sud a ansamblului economic pe care precedenta extindere o deplasase către nord. Două motive majore pledau împotriva extinderii către aceste state. Relativa stare de înapoiere a economiei acestora în comparație cu cea a statelor comunitare. Cel mai important era faptul că cele trei state erau supuse unor regimuri dictatoriale puțin compatibile cu spiritul și instituțiile Comunității. Aceste din urmă piedici aveau să fie înlăturate începând din 1974 – în Portugalia prin „Revoluția garoafelor”, în același an în Grecia cădea „Regimul coloneilor”, iar în noiembrie 1975 moartea lui Franco deschidea noi perspective politice Spaniei. Din acest moment Cei Nouă au putut examina cererile de aderare a statelor în discuție.

La cererea Franței, *Consiliul C.E.E.* a decis, în decembrie 1978, să se încredințeze la trei personalități independente, sarcina să studieze problema aderării. La 28 mai 1979 s-a semnat la Atena *Tratatul de aderare* la C.E.E. *Grecia* devine cel de-al zecelea membru din 1 ianuarie 1981.

Raporturile dintre Piața Comună și cele două state iberice au fost pline de dificultăți în timpul negocierilor, dar deosebit de fructuoase după aderare. Tratatul de negociere cu Portugalia a început în octombrie 1978, iar cu Spania în februarie 1979. Portugalia a încheiat un *Acord de liber schimb* cu C.E.E. în 1972. Instaurarea democrației în această țară s-a făcut în 1974. La 28 martie 1977 guvernul a solicitat aderarea la C.E.E. *Comisia* a apreciat că „nu poate lăsa Portugalia în afara procesului de integrare europeană”. *Tratatul de aderare* s-a semnat la Lisabona la 12 iunie 1985, Portugalia intrând în Comunitate la 1 ianuarie 1986.

După moartea lui Franco, *Juan Carlos* a preluat tronul, în 1975 îmbunătățind raporturile cu statele vecine. Spania a înaintat cererea de aderare la C.E.E. la 12 iunie 1977. Negocierile au fost de lungă durată. Spania a primit un răspuns favorabil la începutul anului 1985. *Tratatul de aderare* s-a semnat la 2 iunie, Spania devenind membră a C.E.E. tot la 1 ianuarie 1986.

A doua extindere a Pieței Comune a adâncit diferențele între nivelurile de dezvoltare din cadrul Comunității și a făcut necesară necesitatea de a armoniza politicile economice de natură diferită, de a reduce inegalitățile dintre regiuni, de a pune de acord politicile de emigrare. Dar au existat, de la bun început, și aspecte pozitive. Pe plan economic s-a creat o imensă piață de 320 milioane de locuitori prin *Convenția de la Lomé III* semnată în decembrie 1984 de 66 de state ACP (Africa- Caraibe –

Pacific), în cadrul căruia capitalurile circulau liber. Pe plan politic, se făcea din Comunitate un ansamblu reechilibrat între Mediterana și America Latină cu greutate internațională crescută.

Lărgirea C.E.E s-a făcut în condițiile ameliorării situației monetare a statelor comunitare. *Consiliul European* decidea la 8 aprilie 1978 să realizeze un *Sistem Monetar European* (SME). Din 1972 fusese creat un instrument de stabilizare a monedelor naționale *șarpele monetar*, care plafona la 2,25 % limita maximă a fluctuației de schimb pentru monedele europene care cunoșteau variații în raport cu dolarul. Deși practica schimburilor fluctuante în cadrul FMI a fost aprobată prin acordurile de la Jamaica, asupra sistemului monetar internațional domnea incertitudinea. Era evident că Cei Nouă erau obligați să se bazeze doar pe forțele proprii pentru a reveni la o stabilitate monetară, atât de necesară schimburilor interne comunitare. Această situație a stat la baza propunerii englezului *Roy Jenkins* de a relansa proiectul uniunii economice și monetare.

Pe 13 martie 1979, *Sistemul Monetar European* intra în vigoare. Comunitatea era dotată nu cu o monedă propriu zisă ci cu o unitate de calcul ECU (*European Currency Unit*) a cărei valoare era calculată zilnic pe baza unui „coș” de monede europene a cărui conținut reflecta partea fiecărei țări în producție și în schimburi intracomunitare. Cu toate că Marea Britanie s-a abținut de la participarea la acest sistem, urmată mai târziu de Portugalia și Grecia, SME a funcționat bine și a asigurat țărilor CEE o mai mare stabilitate monetară. Rolul ECU s-a afirmat pe plan european, mai ales de la hotărârea luată în aprilie 1985 la Palermo de către *Consiliul de Miniștri ai Finanțelor* de a autoriza băncile centrale europene să schimbe ECU pe dolari prin intermediul *Fondului European de Cooperare Monetară*.

*

Două inițiative marchează în anii '80 revenirea la înfăptuirea unei Uniunii politice: una vine de la Parlamentul European ales prin sufragiu universal direct, cealaltă de la șefii de stat și de guvern în cadrul Consiliului European.

O comisie instituțională a Parlamentului European creată pe 9 iulie 1981, condusă de *Altiero Spinelli* a început redactarea unui proiect de tratat privind Uniunea Europeană. Proiectul adoptat la 14 ianuarie 1984 cu 237 de voturi, contra 31 și 43 abțineri cuprindea 87 de articole, încorporând tratatele în vigoare în măsura în care nu contravin acestuia, precum și textele privind cooperarea politică și sistemul monetar. Substituie diversității de instrumente juridice un cadru unic. Parlamentului i se recunoaște o putere de codecizie în domeniul legislativ și bugetar, alături de Consiliu de Miniștri; Comisia era investită de către Adunare, așa cum erau guvernele naționale în regimul parlamentar. Textul tratatului a fost remis parlamentelor naționale, invitate să ia cunoștință de el și să convingă guvernele să înceapă procedurile de ratificare.

În paralel, șefii de guvern vor proceda la elaborarea propriului lor proiect. *Consiliul European de la Stuttgart*, din 17-19 iulie 1983 a adoptat o *Declarație solemnă privind Uniunea Europeană* care reafirma adeziunea statelor membre la *marele proiect* al întâlnirilor de la vârf de la Haga și Paris din anii 1969-1972. În anul următor, *Consiliul European de la Fontainebleau* (25-26 iulie 1984) a luat o serie de măsuri cu caracter simbolic privind *Europa cetățenilor* (pașaport european, suprimarea controalelor la frontiere) înființând un Comitet de studii pentru problemele instituționale, sub președinția irlandezului *Dooge*. Comitetul era compus din reprezentanți personali ai șefilor de stat și de guvern și din președintele Comisiei Comunităților. Membrii trebuiau să reflecteze la propunerile susceptibile să facă obiectul unui consens.

Raportul Dooge insista asupra necesității de a stopa tendința către „banalizarea” Consiliului European. Instanța șefilor de stat și de guvern părea adesea, în concepția raportorului, redusă la gestionarea afacerilor curente ale Comunității : Consiliul trebuia să joace doar un rol strategic, să dea Comunității o direcție și un elan politic. Raportul cerea „întărirea” Comisiei, singura care servea interesul general al Comunității, căreia trebuia să i se recunoască „statutul de organ autonom dotat cu o deplină putere de inițiativă, execuție și gestiune”. *Parlamentului European* trebuia să-i fie sporite

atribuțiile în procesul legislativ. Și *Curtea de Justiție* trebuia să joace un rol esențial în evoluția către Uniunea Europeană.

Raportul Dooge și *Proiectul Spinelli* converg în obiective : ambele apreciau ca ineficiente instituțiile comunitare și insuficiente acțiunile comune; susțineau dezvoltarea cooperării politice în domeniul diplomatic și al apărării; se pronunțau pentru consolidarea acțiunii comunitare în sectoare ca tehnologia și politica socială. *Cele două documente vor sta la originea Actului Unic European.*

IX. DE LA ACTUL UNIC LA TRATATUL DE LA MAASTRICHT

IX.1. *Originea Actului Unic European*

Construcția europeană, aparent, stagnează de la mijlocul anilor '70. În acești ani se înregistrează mai multe eforturi de modificare și dezvoltare a tratatelor comunitare. Pentru a face față problemelor cu care se confrunta CEE, se impunea o revizuire a tratatelor care au stat la originea Comunităților. Procesul era departe de a fi ușor, având în vedere că Europa era un complex de state suverane cu tradiții și orientări istorice diferite. De aici discuții de lungă durată, obstrucțiile pe care le înregistrează acest proces. Cunoscutul om politic american, *Zbigniew Brezinski* observa că : „Europa nu se va exprima printr-o singură voce politică și nici nu-și va folosi forța militară în mod coerent prea curând. Dar, tendința seculară spre o cooperare politică sporită, atât în profunzime, cât și în anvergură, îmbinată cu cooperarea politică și militară în creștere este clară”.

S-a putut observa că după crearea CEE, mai multe inițiative și-au stabilit drept obiectiv înfăptuirea unei uniuni politice și economice. Încă din octombrie 1972, în cadrul primei reuniuni largite de la Paris, s-a decis ca relațiile dintre statele membre să se desfășoare, până la începutul deceniului nouă, într-o uniune europeană. Acestei cerințe a încercat să răspundă *Raportul Tindemans* care a venit cu precizări importante în legătură cu conceptul uniunii europene. Dar o nouă *Declarație a Consiliului CEE* de la Haga, din noiembrie 1976 stabilea realizarea unei uniuni europene într-un mod progresiv.

O nouă inițiativă, aparținând guvernelor vest – german și italian contribuie la elaborarea, în noiembrie 1981, a proiectului de *Act Unic European*, planul Genscher- Colombo. Inițiativa Genscher – Colombo a fost transpusă în *Declarația solemnă asupra Uniunii Europene*. În esență planul prevedea întărirea cooperării politice fără noi tratate și fără angajamente constrângătoare. Noul act va fi urmat de o inițiativă aparținând Franței, care remite partenerilor săi un *Memorandum* preconizând un *spațiu social european*, o politică comercială mai energică și acțiuni în vederea relansării activității economice.

Raportul Spinelli și Dooge continuă aceste eforturi. Dar *Raportul Dooge* a determinat reacții negative din partea Greciei, Danemarcei și Marii Britanii. Un nou impuls a fost dat și de propunerea lui *Jacques Delors*, Președinte al Comisiei din ianuarie 1985. El propunea celor douăsprezece state ale Comunității realizarea aspirației colective care să promoveze valorile în ceea ce are mai bun „civilizația europeană”. Era vorba de a relua un obiectiv fundamental al lui *Jean Monnet*, al realizării unei „piețe unice” și de a fixa date pentru a-l pune în practică până la sfârșitul anului 1992. Comitetul CEE a propus convocarea unei conferințe interguvernamentale, însărcinată să negocieze un proiect de uniune europeană. Acest proiect va fi analizat în cursul reuniunii Consiliului european de la Milano din 28-29 iunie 1985.

Reunit la Milano *Consiliul European* aprobă o *Carte Albă* redactat de Comisie. *Cartea Albă* a stabilit programul și agenda pentru atingerea obiectivului de organizare a *pieței interne* unificate până în 1992. Textul menționa că pentru a realiza piața internă, erau necesare trei tipuri de bariere de înlăturat. Prima categorie inclusă în capitolul bariere fizice (timbre vamale și controalele la frontierele între statele membre); *Carta Albă* menționează că barierele fizice sunt mijloace și nu rezultate. Ele există datorită faptului că sunt și alte două tipuri de bariere, și anume tehnice și fiscale (regimurile diferite de TVA). Înlăturarea acestora ar permite găsirea de modalități de a trata probleme importante cum ar fi siguranța publică, imigrația și controlul împotriva drogurilor, s-ar elimina motivele pentru

existența barierelor fizice. *Carta Albă* a sugerat și mecanismele necesare aplicării în practică. La bariere fizice se propunea înlăturarea controalelor la frontierele interne, un program de măsuri și reforme în abordarea tranzitului de bunuri și persoane peste frontiere. La bariere tehnice Comisia propunea că dacă un produs este fabricat și comercializat în mod legal într-un stat membru, nu ar trebui să existe nici un impediment pentru ca acesta să fie vândut în cadrul comunității. Problema se punea și pentru activitatea companiilor care puteau să-și desfășoare activitățile în diverse părți ale Comunității. Principiu numit al recunoașterii tehnice încuraja forțele pieței, permitea existența continuă a diferenței și variațiilor naționale.

În tot cuprinsul său *Carta Albă* are în vedere realizarea nemijlocită a *pieței unice*.

La întrunirea la vârf din 2-3 decembrie 1985, nu s-a reușit să se ajungă la o concluzie asupra Actului Unic European. O întrunire a miniștrilor de externe din 16-17 decembrie a fost pe punctul de semnare a acordului, dar reținerile danezilor și italienilor (în timp ce primii erau nemulțumiți pentru că s-a mers prea departe cu prevederile Actului Unic, italienii considerau că nu s-a rezolvat destul) au întârziat această operațiune. Ultima întâlnire ministerială a *Conferinței interguvernamentale* s-a desfășurat la Luxemburg, pe 27 ianuarie 1986 în vederea aprobării deliberărilor din cadrul diferitelor grupuri. La 17 februarie 1986, la Luxemburg, nouă membri ai *Comunității* au semnat *Actul Unic European*, dată impusă de *Conferința interguvernamentală comunitară*. În ciuda aprecierilor englezilor și danezilor populația din statele comunitare nu s-a arătat îngrijorată de diminuarea suveranității și de puterea *Comisiei*.

*Actul Unic European*³⁴ va intra în vigoare la 1 iulie 1987, după ratificări parlamentare în zece state și prin referendum în Danemarca și Islanda.

Actul Unic European este important pentru că el permitea coexistența dispozițiilor referitoare la comunitatea economică și la cooperarea politică. El lărgea competența comunitară, prin deschiderea de noi sectoare de intervenție mai ales prin instaurarea votului cu majoritate calificată. Consacra juridic *Consiliul European*, devenit din 1973 adevăratul organ de conducere al Comunității, și cooperarea europeană în materie de politică externă.

Obiectivul esențial al *Actului Unic* era realizarea unui spațiu fără frontiere – care să permită libera circulație a mărfurilor, a capitalurilor și a persoanelor. Piața Comună era în acest fel desăvârșită prin suprimarea controalelor la frontierele interne ale Comunității. În *Carta Albă* a *Comisiei* erau enumerate trei sute de măsuri necesare, convertite în tot atâtea recomandări și directive. Era propus ca termen data de 31 decembrie 1992.

IX.2. Conținutul Actului Unic European

Actul Unic îmbunătățește capacitatea de decizie a *Consiliului European* prin lărgirea domeniilor de decizie majoritară, mai ales în materie de armonizare a legislațiilor naționale.

Ca o realizare a *Actului Unic* trebuie înțeleasă explicarea competențelor Comunității în domeniile cooperării monetare, al solidarității regionale în vederea realizării unei coerențe economico-sociale, în domeniul cercetării și dezvoltării tehnologice și a mediului înconjurător. A fost întărită influența Parlamentului asupra legislației printr-o procedură de cooperare. Consiliul nu putea să treacă peste voința Parlamentului decât prin decizie unanimă.

Cooperarea în materie de politică externă trecea din domeniul cutumiar în domeniul dreptului scris. Părțile semnate ale Actului Unic se obligau să formuleze și să pună în practică o politică externă europeană. Ele se străduiau să evite orice acțiune sau luare de poziție care ar afecta eficacitatea Comunității atât ca forță coerentă în relațiile internaționale, cât și în cadrul organizațiilor

³⁴ Actul s-a numit "Unic", nu prin raportare la piața unică, ci pentru că aduna în același text pe de o parte, amendamentele la tratatele fondatoare ale Comunităților și pe de altă, parte procedurile de cooperare între cei Doisprezece.

internaționale. Sistemul președinției semestriale și Comitetul compus din directorii afacerilor politice din ministerele de externe ale statelor membre erau confirmate. Lua ființă și un Secretariat la Bruxelles.

Una dintre dispozițiile cele mai importante ale Actului Unic era, așa cum era normal, constituirea, până la 31 decembrie 1992, a *pieței unice*, interne a statelor membre. Această piață unică însemna un spațiu fără frontiere interioare, în care se asigura libera circulație a mărfurilor, persoanelor, serviciilor și capitalurilor. Acest spațiu urma să se realizeze prin: tarife vamale unice; libera circulație a profesiunilor nesalarizate; prestația liberă a serviciilor din statele din afara CEE; mișcarea capitalurilor; libertatea transporturilor; fiscalitatea indirectă. Au fost aduse câteva amendamente la definirea pieței unice. De exemplu, în numeroase cazuri, dispozițiile luate până atunci în unanimitate, trebuiau luate cu majoritate, cu excepția cazurilor fiscale. Data de 31 decembrie 1992, programată ca dată limită pentru crearea unui spațiu economic unic nu crea și efecte juridice automat.

Actul Unic stabilea politicile comunitare în domeniul monetar, social, al cercetării și dezvoltării tehnologice, domeniul cultural, al mediului înconjurător, în domeniul cooperării în justiție și al afacerilor interne, politica rețelelor transeuropene, protecția consumatorilor.

Sistemul Monetar European (SME) și dezvoltarea decontărilor în ECU erau elementele fundamentale ale progresului monetar al CEE. Pentru punerea în practică a conținutului acestei politici se aplica principiul unanimității.

Statele CEE își propuneau să definească prescripții minimale în *domeniul social*. Erau vizate măsuri de armonizare a legislațiilor și politicilor sociale, în domeniul securității sociale, condițiilor de muncă și salariale, al igienei și al securității muncii, asigurarea de locuințe. Au fost stabilite norme minime în domeniul amenajării timpului de muncă, care se referă la durata zilei de muncă, a săptămânii, respectarea repausului zilnic și duminical, respectarea a patru săptămâni de concediu anual. Au fost stabilite și norme minimale pentru mediul de lucru, pentru salarizare corespunzătoare și egală între sexe. În scopul ameliorării folosirii forței de muncă și a contribuției pentru creșterea speranței de viață s-a instituit un *Fond Social European*, care își propunea promovarea în interiorul comunității a facilităților de folosire a forței de muncă și a mobilității geografice și profesionale a lucrătorilor.

Un alt obiectiv al politicii sociale era integrarea socială. Aceasta presupunea : facilitarea adaptării și mutațiile industriale, în special prin formarea și reconversia profesională; stimularea cooperării în materie de formare între instituțiile de învățământ sau de formare profesională și întreprinderi; dezvoltarea schimburilor de informații și de experiență privind chestiunile comune ale sistemelor de formare ale statelor membre.

Consiliul Comunității își propunea să întărească eforturile pentru reducerea distanțelor de dezvoltare dintre regiunile Comunității. Pentru îndeplinirea acestui obiectiv trebuiau întărite *bazele științifice și tehnologice ale industriei europene*, dezvoltarea competitivității pe plan internațional. Aceasta presupunea încurajarea întreprinderilor, centrelor de cercetare și universităților. După cum era necesară susținerea eforturilor de cooperare prin deschiderea de piețe publice naționale și definirea unor norme comune.

Comunitatea susținea *dezvoltarea culturilor* statelor componente cu respectarea diversităților naționale și regionale, evidențiindu-se moștenirea culturală comună. Acțiunea comunitară urma să acorde atenție domeniilor: cunoașterea și propagarea culturii și istoriei popoarelor europene; conservarea patrimoniului cultural de importanță europeană; susținerea creației artistice și literare, implicit în domeniul audio-vizualului.

Mediul înconjurător în noul tratat era recunoscut ca domeniu de competență comunitară. Comunității îi revenea obligația să protejeze, să îmbunătățească calitatea mediului, să contribuie la protecția sănătății persoanelor și să asigure utilizarea rațională și prudentă a resurselor naturale. Pentru desfășurarea politicii de mediu a fost organizat *Forumul General Consultativ*. Membrii erau numiți de

către *Comisie*, care urma să țină cont de recomandările făcute. Mandatul lor se exercita pe parcursul a trei ani. Forumul avea libertatea de a constitui grupe de lucru.

Comunitatea și statele membre, în cadrul competențelor, cooperau cu terțe state și cu organizațiile internaționale. Comunitatea a încheiat acorduri sau a participat la încheierea unor convenții internaționale în materie de mediu cum ar fi : Convenția pentru protecția Rinului, Convenția de la Basel din 1989 privind controlul circulației peste frontiere a deșeurilor periculoase și eliminarea lor, programe și convenții privind protecția Dunării.

Actul Unic ridică la nivel de politică comunitară *protecția consumatorilor* concepând programe cu această destinație. Erau stabilite cinci drepturi fundamentale pentru protecția consumatorilor : dreptul la protecția intereselor economice; dreptul la protecția sănătății și securității; dreptul la repararea daunelor; dreptul la reprezentare și participare la luarea deciziilor și dreptul la informare și educație.

În competența comunitară intra și *strategia înființării de rețele transeuropene în domeniul transporturilor rutiere, feroviare și aeriene, al comunicațiilor și energiei*. Politica comunitară în aceste domenii trebuia să răspundă nevoilor agenților economici și ale colectivităților locale facilitându-le deplasarea într-un spațiu fără frontiere.

Politica în domeniul cooperării în justiție și al afacerilor interne. Luând în considerare problema liberei circulații a persoanelor, statele membre ale Uniunii au convenit că erau de interes comun domeniile : regulile ce asigurau trecerea frontierelor exterioare a statelor membre; politica de imigrare; politica de azil; lupta contra traficului de droguri, a fraudei bancare la nivel internațional; cooperarea juridică în materie civilă în materie penală; cooperarea vamală; cooperarea în lupta contra terorismului și a criminalității internaționale (TREVI – radicalism, extremism și violență internațională).

Dispozițiile comunitare priveau în special puterile *Parlamentului European*, extinderea votului majoritar, puterile de execuție și de gestiune ale Comisiei. Procedurile de cooperare între Parlament și Consiliu au următoarele caracteristici : 1) acționau într-un cadru limitat de domenii, aflate sub competența majorității; 2) un act adoptat trebuia să primească avizul Parlamentului; în caz de respingere a acestui act de către Parlament, Consiliul putea să adopte acest act într-un interval de trei luni, dar numai în unanimitate; 3) în cazul în care erau aduse amendamente de către Parlament, Comisia prezenta într-un interval de o lună o nouă propunere. Aceasta era reexaminată și adoptată într-un interval de trei luni de Consiliu. Procedura de cooperare instaura un sistem greoi și a stârnit ample critici.

Actul Unic fixa drept obiectiv fundamental *formularea unei politici externe europene* și o cooperare mai strânsă în probleme de securitate. Printr-o *Declarație* de principiu statele membre se angajau să se informeze reciproc și să se consulte în probleme de politică externă de interes general. Actul conținea precizări în legătură cu procedurile aplicabile și instanțele periodice ale directorilor afacerilor politice și ale miniștrilor de externe. Pentru a putea răspunde unor atari cerințe președinția Uniunii era asistată de un *Secretariat* permanent al cooperării politice, compus din funcționari naționali. Această prevedere subliniază caracterul puternic interguvernamental al acestei activități comunitare.

Un articol al Actului Unic era consacrat *securității europene*, redactat în termeni prudenți din cauza diversității pozițiilor statelor membre și a rolului UEO și NATO. Actul Unic nu conține nici un transfer de competență în probleme de apărare în avantajul CEE. Statele semnatare se angajau să-și convoace regulat miniștrii Afacerilor de Externe, să găsească un consens în ceea ce privește politica externă, să evite orice acțiune sau luare de poziție care ar dăuna Comunității ca forță coerentă în relațiile internaționale sau în cadrul organizațiilor internaționale.

Actul Unic reprezintă hotărârea cea mai importantă după *Tratatul de la Roma* până la *Tratatul de la Maastricht*.

Actul Unic prevedea ca dată limită a intrării în activitate a Pieței Unice anul 1992. Cum nu s-a adoptat legislația comunitară necesară termenul de 31 decembrie 1992 nu a fost respectat. Din programul legislativ au fost adoptate doar 282 de propuneri din care 219 trebuiau transpuse în legislațiile naționale.

IX.3. *Căderea Cortinei de Fier*

Actul Unic a fost adoptat de statele din Occident într-un moment în care lucrurile intrau pe un nou făgaș în statele aflate dincolo de Cortina de Fier.

Caracterul totalitarist, presupus monolitic al blocului sovietic a fost permanent supus unor provocări serioase în timpul fiecărui deceniu : din partea Poloniei și Ungariei în anii 1950, a României, Cehoslovaciei și Albaniei în anii 1960, a Poloniei, în anii 1970 și 1980, a Iugoslaviei permanent.

Fiecare conducător sovietic de după Stalin a căutat să găsească o formulă prin care să fie realizată stabilitatea în Europa Central – Estică și coeziunea între Uniunea Sovietică și regiune. Politica destalinizării declanșată de Hrușciiov a provocat tensiunile care au dus la criza poloneză și la Revoluția Ungară din 1956. Posibilitatea „pierderii” României dintre sateliți în anii 1960-1962 a obligat Moscova să revitalizeze C.A.E.R. Încercarea de „împăcare” a lui Hrușciiov cu Iugoslavia lui Tito și conflictul cu China au încurajat desprinderea Albaniei. Politica noului lider, Brejnev, în favoarea destinderii, transferul de tehnologie dinspre Vest către Est și comerțul internațional finanțat pe credit au dus la „Primăvara de la Praga”(1968) și instabilitatea cronicizată a Poloniei din anii 1970, ce aveau să culmineze cu acțiunile Solidarității din anii 1980-1981. Dar în tot „spațiul sovietic” reformele structurale, profunde au fost împiedecate. Jumătățile de măsură, rigiditatea, sistematică a conducerilor partidelor comuniste – partide conducătoare – au transformat Uniunea Sovietică și Europa Centrală și de Est într-o „sferă mai mare de co-stagnare est-europeană”.

În martie 1985, la conducerea Uniunii Sovietice a venit *Mihail Gorbaciov*. Lider, relativ tânăr, interesat în reformarea administrației sovietice și-a găsit „aliații” din estul și centrul continentului într-o situație politică și economică mai proastă decât a Uniunii Sovietice. Mai mult, însăși realitatea hegemoniei sovietice asupra zonei, într-o perioadă în care imperiile decăzuseră, devenise penibilă pentru Uniunea Sovietică în raporturile cu Occidentul și cu Lumea a Treia, cu mișcarea comunistă internațională.

În asemenea condiții prioritatea sovietică în Europa Centrală și de Est era stabilitatea politică. Dar aceasta depindea de eficacitatea economică îmbunătățită. Gorbaciov și-a făcut cunoscută preocuparea pentru salvarea economiei. A scos în evidență tradiții de muncă necorespunzătoare bazată pe o administrație defectuoasă determinată de sistemul economiei comandate, de tip stalinist. A propus, în primul rând, o schimbare revoluționară, menită să pună capăt centralizării excesive a puterii economice. Lansează, în primăvara anului 1985, cele două sloganuri : *glasnost* (transparență politică), și *perestroika* (restructurare economică) care promiteau o reformă în profunzime a mijloacelor de expresie și a sistemelor economic și politic.

În privința relațiilor internaționale, de la primele vizite în străinătate își manifestă voința de a pune capăt desfășurării de forță angajate de foștii conducători sovietici, în Europa, în Afganistan, Orientul Mijlociu.

Aceste prime acțiuni nu lăsau să se întrevadă, totuși, profunde schimbări care au urmat.

Din 1987 se poate observa o schimbare clară în strategia conducătorului sovietic. Conștientizând necesitatea unei reforme de amploare, el va recunoaște : „...de la început am văzut în perestroika doar o reformă economică. Dar după destule decepții ne-am convins repede că fără a schimba sistemul politic și *a fortiori* fără schimbarea regimului, transformările economice erau de-a dreptul imposibile în țara noastră”. Cercetători ai problemei apreciază că dinamizarea atitudinii lui Gorbaciov a fost determinată și de factori externi. Anunțarea în 1986 a performanțelor rivalilor asiatici ai Uniunii Sovietice : China, care atinsese apogeul redresării economice deng-xiaopng-iste; și Japonia care se

impusese în statistici ca fiind a doua putere economică a lumii. Dezastrul de la uzina nucleară de la Cernobâl, din 25 aprilie 1986 dezvăluia starea precară a infrastructurii nucleare sovietice, incapacitatea tehnologică a Uniunii Sovietice, de a stăpâni o defecțiune de asemenea proporții.

Direcțiile de acțiune ale conducătorului sovietic s-au manifestat în reînnoirea și întinerirea instanțelor conducătoare. La începutul anului 1988, Gorbaciov a lansat o campanie susținută de implicare în activitatea curentă a statului, a populației de rând, în administrația locală și la locul de muncă. A prezentat un proiect al unui nou parlament, care să dea maselor posibilitatea să se exprime în problemele de interes național. Cetățenii și-au exercitat dreptul de vot liber în 1989, când a fost ales primul Congres al Deputaților Poporului. Reforma parlamentară a redus, într-o oarecare măsură rolul conducător al Partidului Comunist, deținut aproape fără întrerupere din 1917.

În plan extern liderul „reformist” a urmărit recâștigarea încrederii internaționale prin „recunoașterea greșelilor trecute”. În *Nouvelles de Moscou*, apar titluri stupefiante : „Trădarea : în urmă cu cincizeci de ani, Stalin pactiza cu Hitler”; „Măcelul din pădurea Katyn : inventarul groazei”. O asemenea politică a dat roade. O.N.U este aleasă ca loc de recâștigarea stimei internaționale. De la tribuna organizației Gorbaciov expune principiile sale de politică externă : „dezideologizarea relațiilor dintre state constituie un imperativ al noii etape”. Încercând să convingă de sinceritatea noilor precepte, a reușit să stabilească relații cu statele recunoscute ca ostile regimului sovietic : Japonia, Israel, Arabia Saudită. Efortul principal va fi îndreptat înspre S.U.A. Adepții perestroikăi, considerau că apropierea de acest stat era „cheia tuturor problemelor”. Datorită politicii abile, Gorbaciov reușește să se apropie de administrația *Reagan* și *Bush*.

Perestroika a avut un puternic impact în țările satelit ale U.R.S.S. Slăbite de multiplele probleme interne, partidele comuniste din aceste țări se aflau într-o situație cu mult mai dificilă decât se vedea în exterior. Ele vor adopta două tactici opuse, care puse în practică au avut efecte catastrofale : unele au respins perestroika accentuând caracterul ultra-conservator al regimului, iar altele devin mai perestroikiste decât Gorbaciov, eșuând în acțiunile lor.

Două partide s-au dovedit mai sensibile la politica gorbaciovistă : Partidul Comunist Ungar și Partidul Comunist Polonez. Ungaria adoptă mai multe reforme, devenind primul stat comunist dotat cu un sistem de impozitare comparabil cu al statelor Occidentale. În presa din 1988 sunt publicate proiecte politice îndrăznețe: necesitatea de a transfera statului toate responsabilitățile de gestiune atribuite până atunci Partidului, reevaluarea rolului Parlamentului și Consiliului Președenției. Acest curent de liberalizare a societății a fost încurajat de Occident.

Partidul Comunist Polonez (P.M.U.P.) era și el zdruncinat de problemele economice acumulate pe parcursul anilor 1975-1980. De confruntarea dintre tendințele extreme a beneficiat curentul reformist moderat în frunte cu Jaruzelski, care a reușit să se impună. În 1986, Jaruzelski, înțelegând că o rezolvare a situației tensionate din interior poate fi realizată doar prin dialogul cu Solidaritatea (puternicul sindicat polonez). Pentru angajarea dialogului a fost acordată o *amnistie* care a făcut din Polonia prima și singura țară comunistă fără prizonieri politici și a fost înființat un *consiliu consultativ* pe lângă președintele Consiliului de Stat, deschis societății civile. În domeniul economic măsurile adoptate aveau în vedere sporirea autonomiei întreprinderilor, consolidarea sectorului privat etc.

Restul partidelor est-europene au combătut perestroika, considerând-o periculoasă pentru supraviețuirea comunismului. Partidele comuniste din Bulgaria și Cehoslovacia au dat de înțeles că merg pe această cale, căutând doar să câștige timp pentru a evita ciocnirea directă cu conducătorul partidului conducător de la Moscova. Trei partide au respins categoric reforma gorbaciovistă, din Germania de Est, România și Albania. În Germania orice aluzie la noul curs al evenimentelor din Uniunea Sovietică a fost interzisă în mass-media. În România, Ceaușescu aflat la putere din 1965 și-a impus controlul prin instaurarea fricii, promovarea nepotismului, printr-o rotire a cadrelor, acordarea de privilegii *aparaticilor*. Situația internă a României se agravase ca urmare a hotărârii lui Ceaușescu de a rambursa Occidentului întreaga datorie externă până în 1990. Lipsurile domneau în țară.

Despotismul și megalomania „Conducătorului” au accentuat nemulțumirile în rândul populației. Albania era și rămâne ostilă oricăror raporturi cu Moscova.

Evenimentele din Centrul și Estul continentului au atras atenția Occidentului care își dă seama că un curent nou bate dincolo de Cortina de Fier, curent care ar putea antrena schimbări substanțiale. Crearea puternicului sindicat Solidaritatea și Perestroika sugereau acest lucru. Din punct de vedere diplomatic statele occidentale se bazau pe Acordurile de la Helsinki (1975)³⁵. Încălcarea, confirmată, a acestor acorduri atrăgea dezaprobară opiniei publice internaționale. „Factorul Helsinki” a jucat un rol important pentru evitarea unor intervenții, după 1980, a statelor „frățești” (de ex. în Polonia) sau chiar în cursul anilor 1988-1989. Occidentalii s-au folosit și de „arma economică”. Ca urmare a situației din Polonia S.U.A. impun un embargo asupra materialului de transport destinat Uniunii Sovietice, iar Marea Britanie și Germania au trecut la sancțiuni financiare.

Odată ce perestroika a impulsionat schimbările, prăbușirea regimurilor din Est a fost un proces care s-a derulat cu repeziciune. Prăbușirea Zidului Berlinului, noiembrie 1989, și prăbușirea regimurilor comuniste din est a provocat „implozia” U.R.S.S. Ultimele regimuri comuniste care s-au prăbușit sub presiunea stărzii au fost cele din Bulgaria și România. În timp ce la Sofia Partidul propune, sub presiunea manifestațiilor din 10 decembrie, renunțarea la rolul conducător și aprofundarea reformelor, în țara noastră familia Ceaușescu s-a cramponat de putere, ajungându-se la confruntări deschise între manifestații și forțe armate.

La 26 decembrie 1991 Congresul Deputaților Poporului a dizolvat Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice.

Socialismul căruia „părinții” și teoreticienii săi i-au prezis victoria și rolul de *gropar* al capitalismului s-a prăbușit ca un castel de nisip sub loviturile copiilor.

³⁵ Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa (C.S.C.E) și-a încheiat lucrările, în capitala Finlandei în august 1975 prin semnarea unui document cu denumirea, neoficială Acordurile de la Helsinki. El obliga cele treizeci și cinci de țări participante să recunoască granițele naționale existente în Europa. Acordul asupra frontierelor a prezentat o deosebită importanță întrucât reprezenta un nou tratat de pace după al doilea război mondial. Acordurile cuprindeau angajamente conform cărora nu aveau voie să intervină în problemele interne ale altor țări. O secțiune conținea prevederi privitoare la drepturile omului. Disidenții din statele comuniste au folosit clauzele referitoare la drepturile omului drept criterii de apreciere a atitudinii guvernelor respective. Atunci când guvernele statelor comuniste au refuzat respectarea libertăților individuale, disidenții din aceste state au făcut cunoscute lumii aceste încercări.

X. UNIUNEA EUROPEANĂ

X.1. *Originile Tratatului de Uniune Europeană*

În Construcția europeană *Tratatul asupra Uniunii Europene* semnat la 7 februarie 1992 la *Maastricht*, intrat în vigoare la 1 noiembrie 1993 reprezintă o nouă și foarte importantă etapă. Cu toate că Actul Unic european a adus modificări substanțiale față de tratatele de la originea construcției europene, noul tratat aduce inovații cu mult mai importante, ce deschid o etapă completamente nouă. Tratatul are ambiția să organizeze, în numeroase domenii, o viață comunitară și să facă funcțională o comunitate la nivel supranațional, în sectoare cheie cum sunt moneda și politica externă.

În aprilie 1990, cancelarul Germaniei Federale, *Helmuth Kohl* și președintele Franței, *François Mitterand* și-au propus să relanseze construcția Europei comunitare de manieră a transforma ansamblul relațiilor dintre statele membre într-o veritabilă Uniune Europeană.

La originea propunerii se află *căderea Berlinului*, în noiembrie 1989, și disoluția accelerată a prezenței sovietice în Europa de Est. Apărea o nouă problemă, a atitudinii Europei Occidentale față de țările est-europene, care exprimau voința de apropiere de statele comunitare. Apare o dilemă: dacă era necesară lărgirea Comunității cu noi membrii sau dacă se impunea înghețarea procesului. Acestei probleme trebuia să răspundă, în primul rând inițiatorii procesului construcției europene: Franța și Germania prin *François Mitterand* și *Helmuth Kohl*. Ambii se vor pronunța pentru continuarea procesului construcției europene prin extinderea către Est. Decizia va fi completată cu ideea integrării acestor țări în uniunea economică și monetară, ca o perspectivă complementară de adâncire a construcției europene.

Proiectul Uniunii Economice și monetare era o temă mai veche care a făcut obiectul mai multor dezbateri între membrii CEE. La întâlnirea de la Haga, din decembrie 1969, prilej cu care s-au întâlnit pentru prima dată șefii de stat și de guvern ai statelor membre, s-a abordat cea mai bună metodă de a se obține progrese în domeniul unificării politice. În decembrie 1973, la Copenhaga era adoptată *Declarația asupra identității europene*, urmată de o alta privitor la edificarea progresivă a Uniunii Europene a fost elaborată de Consiliul European de la Haga în 1976. Apoi, la Stuttgart, la 19 iunie 1983, Consiliul European adoptă o nouă Declarație Solemnă asupra UE. Se avea în vedere ca UE să se realizeze prin aprofundarea și extinderea razei de acțiune european pentru a acoperi o parte crescândă a raporturilor dintre statele membre și relațiile lor externe. Această, din urmă declarație conține referințe explicite atât în privința rolului instituțiilor dar și al politicii externe, a cooperării culturale, a apropierii legislative, inclusiv în domeniul judiciar și penal. Acestea vor fi problemele pe care președintele Republicii franceze și șeful statului german le vor aborda la *Dublin*, în aprilie 1990, când vor fi formulate propuneri de lărgire a CEE.

Declarația franco-germană din aprilie 1990 a fost urmată de două conferințe interguvernamentale ale căror lucrări se vor desfășura la Roma din 15 decembrie 1990. Una avea ca obiectiv uniunea politică în timp ce a doua aborda uniunea economică și monetară. Dacă uniunea economică și monetară beneficia de o adevărată „istorie” datorită experienței SME și de lucrările *Comitetului Delors*, nu aceeași era situația în cazul uniunii politice. Două concepții se înfruntau în acest domeniu. În primul rând era punctul de vedere al Comisiei, sprijinit de către Belgia și Olanda, în parte și de Italia și Germania, după care uniunea urma să se realizeze prin extinderea competențelor comunitare la domenii noi (afacerile externe, securitatea externă și internă), și prin modalități noi de decizie sau execuție în aceste domenii. Un al doilea punct de vedere aparținea Franței, susținută de

Marea Britanie, Danemarca, Spania, Portugalia și Grecia. Acest al doilea grup considera că noile domenii de competență comunitară trebuiau să constituie coloane distincte ale trunchiului comunitar chiar dacă ele funcționau sub egida Uniunii Europene. Separarea avea avantajul de a menține aceste domenii în câmpul cooperării inter-statale și de a acționa în afara competenței instituțiilor comunitare.

Dezbaterea în jurul acestor probleme s-a desfășurat în afara cercurilor mai obișnuite cu afacerile europene, a opiniei publice. Și Parlamentul european, într-o anumită măsură parlamentele naționale au fost ținute la distanță de conținutul dezbaterilor. În cadrul negocierilor, obiectivul politicii externe și de securitate comună este afirmat, dar angajamentele luate în numele uniunii politice nu trec de ceea ce s-a stabilit prin Actul Unic. Se aveau în vedere angajamentele de consultări mutuale și cooperarea sistematică; definirea pozițiilor comune putând să ducă la punerea în practică a acțiunilor comune. Însă Uniunea dispunea de o slabă capacitate de decizie. Regula unanimității era generală în afara cazului în care nu era cerută prin procedură.

Cele două Conferințe și-au terminat lucrările în decembrie 1991. Activitatea lor a fost grupată într-un document cunoscut sub numele de *Proiect al Tratatului de Uniune Europeană* sau *Acordul de la Maastricht*

Tratatul de Uniune Europeană prin prevederile sale contribuie la accelerarea procesului de integrare politică, care privește pe de o parte, extinderea competențelor existente ale CEE, iar, pe de altă parte, stabilirea noului câmp de investigație.

X.2. Prevederile Tratatului de la Maastricht

Tratatul este structurat pe trei probleme. Una dintre ele se referă la realizarea ***uniunii economice și monetare***; a doua are în vedere ***politica externă și securitatea comună***; iar cea de-treia urmărește ***politica de cooperare în afacerile interne și de justiție***. Prima problemă are în vedere integrarea comunitară, în timp ce celelalte două vizează mecanismele integrării, care sunt în special de natură guvernamentală.

Uniunea economică și monetară își propunea să creeze o piață unică care să asigure aprovizionarea a peste trei sute de milioane de oameni. Obiectivul UEM era acela de a determina cele douăsprezece state membre să introducă moneda unică, emisă de o bancă centrală europeană. Crearea unui spațiu comun monetar care să își extindă efectele benefice asupra creșterii economice, a locurilor de muncă și a prețurilor, presupune armonizarea economiilor țărilor membre. ECU, moneda unei uniuni economice numărând aproape 400 milioane persoane, trebuie să joace un rol important în sistemul monetar internațional tripolar ECU – YEN – Dolar, să contribuie la disciplinarea piețelor de schimb. Pentru atingerea acestui obiectiv Tratatul de la Maastricht a prevăzut câteva etape pentru transferul suveranității în materie monetară.

Tratatul de la Maastricht introduce o distincție clară între politica economică și cea monetară. S-a stabilit, însă, o anumită convergență a lor, legată de obiectivele urmărite, avându-se în vedere că uniunea monetară trebuie să se bazeze pe coerență în dezvoltarea economică și pe un anumit grad de coordonare a politicilor economice ale statelor membre.

Politica economică presupune următoarele direcții: coordonarea politicilor economice de către Consiliu; Consiliul adoptă recomandări care fixează orientările politicilor economice ale statelor membre; Consiliul supraveghea, pe baza rapoartelor prezentate, evoluția economică din fiecare dintre statele membre și Comunitare, procedând la evaluarea de ansamblu a acestor politici. Alte dispoziții ale tratatului reglementează aspectele financiare și bugetare ale politicii economice a CEE. Statelor membre li se recomanda să evite deficitele publice excesive, în acest scop era instituit un sistem de supraveghere de către Comisia de evoluției bugetare și a datoriei publice în statele comunitare pentru a elimina erorile apărute. Politica economică comunitară dispunea și de pârghii de constrângere, cum ar fi: statului membru aflat într-o asemenea situație i se putea solicita publicarea de informații suplimentare înainte de emiterea de titluri și obligațiuni; să invite *Banca Europeană de Investiții* să-și

revadă politica de împrumuturi în cazul statului în cauză; să impună amenzi până la o mărime acceptabilă.

Politica monetară. În vederea realizării acestui obiectiv a luat ființă *Sistemul European al Băncilor Centrale* (SEBC). Acesta conduce operațiunile de schimb ale statelor membre și promovează buna funcționare a sistemelor de plăți. SEBC este format din *Banca Centrală Europeană*, (BCE) care dispune de personalitate juridică și din băncile centrale naționale. BCE trebuie să fie consultată în legătură cu orice act comunitar în domeniul său de competență. Este singura abilitată să autorizeze emiterea de bilete de bancă în cadrul Comunității. Ea are putere decizională. SEBC la recomandarea Consiliului poate decide poziția pe care o ocupă Comunitatea în raport cu alte organisme internaționale, în probleme monetare și reprezentarea sa, sub rezerva apărării intereselor comunitare și a statelor membre.

Pentru buna funcționare a pieței interne s-a constituit *Comitetul monetar* cu caracter consultativ. Printre atribuțiile lui se numără: urmărirea situației financiare și monetare a statelor membre și a Comunității, a regimului de plăți din statele membre, formularea de avize, examinarea cel puțin odată pe an a circulației capitalurilor și libertății plăților etc.

Realizarea UEM s-a efectuat în trei etape în perioada 1 iulie 1990– 1 ianuarie 1999. În prima etapă s-a realizat liberalizarea mișcării capitalurilor și suspendarea controlului schimburilor. A început la 1 iulie 1990 și s-a încheiat la 31 decembrie 1993. În materie economică, ea prevedea creșterea puternică a fondurilor structurale și asigurarea unui program de convergență economică și monetară care să permită apropierea statelor membre între ele. A doua etapă, a început după 1 iulie 1994, când a fost înființat *Institutul Monetar European*, compus din băncile centrale ale statelor membre ale Uniunii Europene. Institutul era însărcinat să armonizeze politicile economice ale statelor membre să supravegheze SME. El avea misiunea de a pregăti cea de-a treia fază UEM, prin elaborarea procedurilor și pregătirea instrumentelor necesare aplicării politicii monetare unice. IME trebuia să pregătească, din punct de vedere logistic și organizațional, cea de-a treia fază a UEM. În această fază trebuia realizată convergența economiilor statelor comunitare. Începutul celei de-a treia etape era strâns legat de reușita acestei convergențe. A treia fază trebuia să aducă *integrarea economică* caracterizată prin afirmarea lui ECU ca o monedă unică europeană, emisă de către o bancă centrală europeană, independentă de guvernele statelor membre. Etapa a treia trebuia să înceapă în anul 1997, dar s-a stabilit un termen nou – 1 ianuarie 1999. La 2 mai 1998 în cadrul unei reuniuni la nivel înalt a 11 state din țările care au convenit sau au îndeplinit condițiile economice de performanță, s-a hotărât lansarea oficială a lui EURO, moneda unică europeană. După cum se cunoaște acesta a fost pusă în circulație la începutul acestui an.

Uniunea politică presupune extinderea competențelor în șase sectoare de activitate: politica economică și socială care urmărește reducerea decalajului dintre nivelul dezvoltării diverselor regiuni; politica de cercetare și de dezvoltare tehnologică – are în vedere participarea Europei la competiția economică mondială; politica comună a mediului înconjurător; politica externă comună, mai ales în domeniul comercial; crearea cetățeniei europene, prin elaborarea unui nou statut cetățenilor din Uniune, privitor la dreptul de vot și de eligibilitate pentru instituțiile europene; crearea unui spațiu monetar unic. Comitetul monetar a funcționat până la sfârșitul celei de a doua fază a uniunii economice și monetare când a fost dizolvat și înlocuit cu un *Comitet economic și financiar*. Acest nou comitet supraveghează situația economică și financiară, regimul general de plăți între state raportând Consiliului și Comisiei.

Politica externă și de securitate comună. (PESC). Destinată să armonizeze politicile externe ale țărilor europene și să promoveze relații de cooperare între guverne. Această politică are drept obiectiv să se ocupe de problemele de securitate și de apărare, reprezentarea externă a Uniunii, misiunile diplomatice și consulare ale statelor membre în alte țări și consultarea Parlamentului European. Rațiunile creării PESC trebuie privite din perspectivă internă și externă. Din perspectivă internă, trebuie evidențiat că punerea în aplicare a monedei unice nu poate fi disociată de o perspectivă

credibilă a Uniunii politice. Aceasta presupune o reală politică externă și de securitate comună, care înlocuiește politicile naționale în domenii de interes comun ale statelor membre. Din perspectivă externă, necesitatea afirmării PESC este determinată de cadrul geopolitic pe care statele comunitare trebuie să-l ia în considerare. Căderea Zidului Berlinului, reunificarea Germaniei a dus la scăderea presiunii U.R.S.S dar a dus la creșterea presiunii S.U.A. Prin urmare, CEE trebuie să-și asume responsabilități noi, astfel încât să se reconstruiască Europa Centrală și Orientală, să realizeze un parteneriat egal cu S.U.A., Japonia și cu Rusia, să întărească securitatea în Europa și Mediterana, să poată răspunde necesităților de lărgire cu noi membri, să poată reacționa la situații de criză, la cele de instabilitate pe continent.

Tratatul de la Maastricht a fixat obiectivele Uniunii Europene în domeniul relațiilor externe. Acestea sunt de două categorii : fundamentale și generale. Din prima categorie fac parte : salvarea valorilor și intereselor comune și a independenței Uniunii; întărirea securității Uniunii Europene și a statelor membre sub toate aspectele, inclusiv militare; menținerea păcii și întărirea securității internaționale conform dreptului internațional reieșit din Carta ONU; promovarea cooperării internaționale; întărirea democrației și a drepturilor omului.

În a doua categorie se înscriu: menținerea și dezvoltarea cuceririlor comunitare; identitatea Uniunii Europene pe scena internațională; asigurarea unității și coerenței Uniunii în acțiunile externe.

Pentru transpunerea în practică a acestor obiective, este pus în mișcare un întreg mecanism. Factorul decizional este unificat. Această structură atribuie un rol central și o responsabilitate majoră *Consiliului „Afacerilor generale”* și *Consiliului European*. Consiliul European indică marile orientări politice în toate domeniile de activitate ale Uniunii. Consiliul miniștrilor Afacerilor Externe ai Uniunii, este motorul PESC. El pregătește lucrările Consiliului european. El este organul de decizie, rolul său fiind întărit în cadrul PESC. De drept, statele membre dispun de inițiativă. Președinția Consiliului are responsabilități proprii : reprezentarea externă, gestiunea cotidiană și punerea în aplicare a PESC. Organele de luare a deciziilor sunt *Comitetul reprezentanților permanenți (COREPER)* și *Comitetul Politic (COPO)*. COREPER urmărește situația internațională și contribuie la definirea PESC, emițând avize direct la cererea Consiliului. Supraveghează punerea în aplicare a politicii adoptate de către Consiliu.

Activitățile de apărare fac parte din PESC și din finalitatea politică a Uniunii. PESC dispune de un instrument militar, și anume de *Uniunea Europeană Occidentală*³⁶. Tratatul de la Maastricht stabilește că Uniunea poate cere UEO să elaboreze și să pună în practică deciziile și acțiunile care au implicații în domeniul apărării. Pe baza unor astfel de decizii, UEO a contribuit la acțiunea comună a Uniunii Europene privind administrarea orașului Mostar din Croația printr-o acțiune de poliție. În principiu UEO este o organizație independentă, nu depinde de Uniunea Europeană pentru deliberările și acțiunile sale. Dar nici nu va acționa fără să țină cont de Uniunea Europeană și de PESC.

O politică de apărare comună trebuie să fie definită progresiv. Lucrările Uniunii Europene au contribuit la aceasta. Punerea în aplicare a apărării comune este supusă negocierii.

Tratatul a stabilit și modalitatea de desfășurare a relațiilor dintre statele membre. Astfel s-a stabilit că: deciziile Uniunii angajează statele membre; principiul de bază al cooperării politice este

³⁶ Ea grupează 10 țări: Belgia, Franța, Germania, Grecia, Italia, Luxemburg, Marea Britanie, Olanda, Portugalia și Spania și își are începuturile în Tratatul semnat la Bruxelles în 1948 de țările din Benelux și Franța și Marea Britanie. După semnarea *Tratatului Atlanticului de Nord* executarea răspunderilor militare ale Organizației de la Bruxelles a fost transferată Alianței. În 1954, RFG și Italia au aderat la Tratatul de la Bruxelles. Organizația nu s-a manifestat mult timp pe scena europeană. A fost revigorată în 1984 preluând misiunea de -a elabora *Identitatea europeană de apărare* pe baza cooperării membrilor săi în domeniul securității. Spania și Portugalia au devenit membre ale UEO în 1988. *Consiliul UEO* a avut prima întâlnire cu *Consiliul Atlanticului de Nord* în mai 1992. Reuniunea și-a propus să acorde relațiile dintre cele două organizații.

obligăția informării și concertării sistematice în domeniile de interes general; obligația statelor membre de a se angaja ca să sprijine activ și fără rezerve politica Uniunii; cooperarea în instanțele internaționale. În această privință prevederile tratatului reprezintă o noutate. Tratatul a fixat PESC-ului un cadru instituțional unic, un câmp de acțiune extins la domeniul securității și la noțiunea de acțiune comună inclusă în acțiunea globală a Uniunii.

Tratatul de la Maastricht pare să exprime, din punct de vedere al afirmării PESC o importanță dinamică pentru crearea unei identități europene. Această voință se manifestă prin intermediul unei structuri mixte, PESC, care provine, pe de o parte din spiritul comunitar și, pe de altă parte, din cooperarea dintre state. Prevederile tratatului sunt doar un prim pas către o politică foarte dinamică.

Cooperarea în domeniul justiției și al afacerilor interne. În vederea realizării obiectivelor Uniunii, mai ales libera circulație a persoanelor, și sub rezerva competențelor Comunității europene, statele membre au stabilit ca fiind de interes comun următoarele domenii : regulile de trecere a frontierelor externe; politica de imigrare și politica privind pe resortisanții statelor terțe; lupta contra fraudei de dimensiuni internaționale; lupta contra toxicomaniei; cooperarea juridică în materie civilă și penală; cooperarea vamală; politica de azil; cooperarea polițienească în lupta contra terorismului, traficului de droguri și a altor forme grave de criminalitate internațională.

Toate problemele care depind de aceste domenii sunt luate în considerație cu respectarea Convenției europene de salvagardare a drepturilor omului și libertăților fundamentale, din 4 noiembrie 1950 și a Convenției privind statutul refugiaților din 28 iunie 1951.

În domeniile enunțate, statele membre aveau obligația de a se informa și consulta reciproc în cadrul Consiliului, în vederea coordonării acțiunii lor, instituind în acest scop o colaborare între serviciile competente ale administrației.

Un Comitet de înalți funcționari pregătește lucrările Consiliului. Consiliul va putea decide, în unanimitate, să intre în competențele comunitare chestiunile de azil politic, regulile de trecere a frontierelor, politica de imigrare, lupta contra imigrației clandestine, toxicomania, fraudă internațională, ca și cooperarea în materie civilă.

La inițiativa oricărui stat membru, Consiliul poate să hotărască poziții comune și să promoveze, sub forma cooperării, obiectivele urmărite de către uniune; să adopte acțiuni comune; să decidă măsuri de aplicare a unor acțiuni comune; să elaboreze convenții ce pot fi recomandate statelor membre.

X.3. Instituțiile Europene

Tratatul Uniunii Europene realizează importante reforme instituționale care urmăreau, pe de o parte întărirea rolului Parlamentului european, încredințându-i-se o putere de decizie în mai multe domenii, iar, pe de altă parte, realizează reformarea procedurilor de decizie în cadrul Consiliului, încât să se asigure o mai mare eficacitate de funcționare pentru Comunitate. Reforma pe care o realizează Tratatul contribuie la *întărirea integrării cât și a cooperării interguvernamentale*. Noile domenii de competență , deschise prin tratatul Uniunii Europene au incidență pe plan instituțional. Specialiștii în instituții europene realizează diferite variante de categorisire a organismelor comunitare. Pe baza lor pot fi stabilite următoarele categorii de organe comunitare: 1) **Organe de decizie:** *Consiliul European; Consiliul miniștrilor; Comisia Uniunii Europene.* 2) **Organe de control:** *Parlamentul European; Curtea de Justiție; Curtea de conturi.* 3). **Organe specializate :** *Banca Europeană de Investiții; Organisme tehnice;* 4) **Organe Consultative:** *Comitetul Consultativ CECO; Comitetul economico-social; Comitetul regiunilor.*

Organe de decizie. Consiliul. În termenii tratatului de la Roma, Consiliul asigură coordonarea politicilor economice generale ale statelor membre și exercită o putere de decizie. *Consiliul* este format din câte un reprezentant al fiecărui stat membru, acest reprezentant având rang ministerial, abilitat să angajeze guvernul statului pe care-l reprezintă. Noua formulare permite statelor federale să delege un ministru dintr-o entitate federală, așa cum este cazul landurilor germane. Consiliul se

reunește de două ori pe an la nivel de șefi de state și de guverne, în *Consiliul European*. Această practică a fost stabilită începând din 1974 fiind consacrată prin **Actul Unic**. *Consiliul European*, la reuniunile la care participă președintele Comisiei, are, funcția de a impulsiona politic și nu de a lua decizii juridice. Tratatul UE acordă problemei *Consiliului European* mai multe pagini, precizând că el dă impulsurile necesare dezvoltării sale și îi definește orientările generale. La reuniuni, șefii de state și de guverne sunt asistați de miniștrii lor de externe, de miniștrii economiei și finanțelor, pentru a examina chestiunile referitoare la UEM. Rolul său este foarte precis în materie de politică externă.

Președinția este asigurată de câte un stat membru, prin rotație la șase luni, după o procedură prestabilită. Președinția este însărcinată să convoace Consiliul. Ea joacă un rol important în punerea în practică a politicii externe comune.

Consiliul miniștrilor. Compus din 15 miniștri ai Afacerilor de Externe reprezintă organul principal al cooperării politice. Conferința lor este trimestrială. De asemenea, semestrial se desfășoară întruniri ale miniștrilor Afacerilor de Externe cu omologii lor din statele cu statut asociat. S-a instituit și funcția de președinte în exercițiu al Consiliului miniștrilor, cu rolul de a coordona, între reuniuni activitatea acestui organism. Operativitatea consiliului miniștrilor este asigurată de directorii afacerilor politice ai celor 15, care se întâlnesc o dată pe lună, în reuniuni ale Comitetului politic.

Comisia Europeană. A luat ființă din fuziunea executivelor celor trei Comunități, act realizat în 1967, pe baza Tratatului de la Bruxelles, din 1965. Are rol triplu: are putere de inițiativă exclusiv în materie de legislație comunitară; este păstrătoarea Tratatului; negociază și girează acordurile externe.

Ea este compusă din 17 membrii, număr care crește cu fiecare adeziune de noi state. Statutul său a fost modificat odată cu tratatul UE. Desemnarea membrilor Comisiei este supusă unui vot de aprobare a Parlamentului, înainte de numirea oficială de către guverne.

Membrii Comisiei au un mandat pe cinci ani, care îl înlocuiește pe cel vechi, de patru ani, și care corespunde duratei legislaturii Parlamentului. Acesta are capacitatea de a controla Comisia printr-un vot al majorității de două treimi. Membrii Comisiei au obligația de a exercita funcțiile în totală independență și în interesul general al Comunității. Exercițiul acestor funcțiuni este incompatibil cu oricare activitate profesională. Curtea de Justiție, sesizată de către Consiliu sau de către o Comisie, poate să pronunțe demisia în caz de violare a acestor obligații. Comisia este asistată de o administrație de 12 mii de funcționari, printre care numeroși traducători-juriști. La rândul ei, această administrație este sub-divizată în 24 de direcții generale și un secretariat general, atașate fiecare unui membru al Comisiei.

Organe de control. *Parlamentul European*, exercită puteri de deliberare și de control pe care Tratatul Uniunii Europene le întărește. La origine, Tratatul de la Roma, prevedea formarea unei Adunări, dar uzanța a stabilit ca această instituție să se numească Parlament, formulă pe care Actul Unic a consacrat - o.

Compoziția Parlamentului European a evoluat, începând de la origini. Înainte de 1979 era compus din delegați desemnați de către parlamentele statelor membre. În 1979, odată cu alegerea Parlamentului european prin sufragiu universal, membrii săi au devenit reprezentanții popoarelor. Ei sunt aleși pe o perioadă de cinci, potrivit unui model de scrutin propriu fiecărui stat. Numărul reprezentanților a evoluat, în funcție de lărgirile succesive. Parlamentul european număra 626 de deputați, la sfârșitul anului 1996. Unificarea Germaniei și problema integrării țărilor foste comuniste au adus în discuție principiul parității în atribuirea locurilor din Parlament. Au fost stabilite pentru Germania, 99 de locuri, 87 pentru Franța, Marea Britanie și Italia; 64 pentru Spania; 31 pentru Olanda; Belgia; Grecia și Portugalia câte 25 fiecare, Suedia are 22, Austria are 21, Danemarca și Finlanda au 16, Irlanda – 15; și Luxemburgul are 6.

Deputații europeni se grupează pe afinități politice. Dezbaterile asupra formațiunilor politice pe plan european a început încă de la înființarea CECO. Tratatul de la Paris asupra CECO nu prevăzuse existența grupurilor politice în cadrul adunării comune, alcătuită din șase delegații naționale. Dar parlamentarii s-au grupat după afinitățile ideologice, iar adunarea luase act de dorințele lor în sesiunea

mai-iunie 1953. Astfel s-au constituit cele trei mari grupuri europene : *socialist, democrat-creștin, liberal*. Lărgirea Comunităților a dus la constituirea unui grup *conservator*. Deputații europeni se bucură de un statut protector care conține privilegiile și imunitățile, ce țin, îndeosebi, de rațiunea opiniilor lor și a voturilor exprimate.

Tratatul de la Maastricht a realizat, prin prevederile sale, o lărgire considerabilă a prerogativelor Parlamentului. Prin urmare, adeziunile, asocierile sau acordurile internaționale de un anumit nivel ale Uniunii Europene trebuie să aibă avizul Parlamentului. La fel, el trebuie să aprobe compoziția politică a Comisiei. Cea mai mare parte a problemelor de competență comunitară intră în atribuția Consiliului, dar Parlamentul are posibilitatea să se opună textului adoptat de acesta. El are și posibilitatea de a cenzura Comisia, printr-un vot cu o majoritate de două treimi din voturile exprimate.

Curtea de Justiție a Comunităților Europene. Misiunea ei este de a asigura respectul tratatelor de către statele membre, și de a controla legalitatea actelor instituțiilor. Curtea de Justiție este competentă, în materie de drept, numai pentru cazurile prevăzute de tratate. Ei i se pot adresa statele membre, instituțiile europene și persoanelor private.

Este formată din șaisprezece judecători, asistați de nouă avocați generali, numiți de comun acord de statele membre, dintre personalitățile competente, oferind toate garanțiile de independență pentru o perioadă de șase ani. În practică s-a urmărit ca, la nivelul Curții, să existe cel puțin un judecător al fiecărui stat membru, care să fie familiarizat cu sistemul judecătoresc din fiecare stat. O noutate sunt avocații generali, care prezintă public, imparțial și independent, concluzii motivate asupra chestiunilor supuse Curții de Justiție, pentru a o sprijini în îndeplinirea misiunii sale. Judecători și avocații sunt reînnoiți din trei în trei ani. Nu este stabilită limită de vârstă. Independența judecătorilor Curții este garantată și de caracterul strict secret al deliberărilor din Camera de Consiliu.

Curtea de Justiție funcționează, fie în sesiuni plenare, fie în camere compuse din trei la șapte judecători.

Comisia nu avea până la intrarea în vigoare a Tratatului de la Maastricht mijloacele de a face să se execute deciziile sale de către un stat reclamat. Tratatul stabilește o nouă procedură. Atunci când un stat nu a luat măsurile hotărâte de Curtea de Justiție, Comisia dă un aviz motivat, indicând expres perioada în care statul respectiv trebuie să execute hotărârea. După epuizarea termenului, Comisia poate să sesizeze Curtea care trebuie să pronunțe măsuri coercitive contra statului în cauză.

Actul Unic a prevăzut constituirea unui tribunal compus din 15 judecători, organizați în camere de trei sau cinci membri. Instanța a apărut în 1988, având rol de accelerarea cursului actului de justiție. Inițial a fost investit cu competențe pentru anumite cauze în care erau implicate persoane private și instituții. Aceste competențe ale tribunalului au fost extinse, prin tratatul de la Maastricht la problemele puse în discuție de către statele membre și de către instituțiile europene.

Curtea de Conturi. A luat ființă prin Tratatul din 1975, modificând anumite dispoziții financiare. Prin Tratatul Uniunii Europene a dobândit un statut echivalent celui instituit pentru celelalte instituții comunitare principale. Unii specialiști în domeniu includ Curtea de Conturi în categoria instituțiilor *deghizate*, alături de Banca Europeană de Investiții și Banca Centrală Europeană. Este compusă din cincisprezece membri, numiți pe șase ani de către Consiliul Europei.

Curtea are ca sarcină examinarea veniturilor și cheltuielilor instituțiilor europene.

Dintre **Organisme specializate** face parte în primul rând *Banca Europeană de investiții* (BEI). Este compusă din statele membre ale Comunității. Are în frunte un Consiliu al guvernatorilor, compus din miniștrii delegați de către statele membre. BEI are sarcina de a contribui, prin apel, la piața de capital și la resursele proprii, la dezvoltarea unei piețe comune financiare în cadrul Comunității. Pentru îndeplinirea acestor obligații ea facilitează finanțarea unor proiecte în cadrul economiilor statelor membre. Programele au în vedere : punerea în valoare a regiunilor mai puțin dezvoltate, proiecte care au scop modernizarea sau conversia întreprinderilor sau crearea de activități noi, prin amploarea și natura lor, nu pot fi acoperite prin mijloacele existente la îndemâna statelor membre; proiecte de

interes comun pentru mai multe state membre, care de asemenea, nu pot fi acoperite prin mijloace existente ale statelor membre.

Funcționează și alte *organisme tehnice*, dintre care amintim: Sistemul european al băncilor centrale; Comitetul monetar; Comitetul științific și tehnic; Institutul monetar european.

Organe consultative: *Comitetul consultativ al CECO, Comitetul economic și social, Comitetul regiunilor.*

Comitetul consultativ al CECO funcționează pe lângă Comisia CEE, cu rol consultativ. Este format din 84 – 108 membri, reprezentând toate categoriile de producători : muncitori și comercianți. Ei sunt numiți de către Consiliu, pe o perioadă de doi ani, pe baza listelor propuse de organizațiile reprezentative ale producătorilor, muncitorilor și negociatorilor din statele membre. Nu poartă nici un mandat, nici o obligație din partea organizațiilor pe care le reprezintă. Membrii săi acționează ca persoane independente, alegându-și un președinte și un birou pentru un an.

Comitetul economic și social, creat prin cele două tratate de la Roma la CEE și EURATOM. Se compune din 222 de reprezentanți din toate categoriile vieții economice și sociale : producători, fermieri, muncitori, comercianți, transportatori, liber profesioniști, reprezentanți ai marelui public, numiți pe 4 ani de către Consiliul Europei, după o consultare cu Comisia CEE. Are în structura sa un președinte, secții specializate cu caracter permanent și numeroase subcomitete ce studiază problemele cerute de Comitet. Tratatul Uniunii Europene i-a sporit atribuțiile.

Comitetul regiunilor, constituit prin Tratatul de la Maastricht se compune din 222 de reprezentanți ai colectivităților locale, a căror componență este propusă de către statele membre la Consiliul Europei, în funcție de ponderea populațiilor acestora. Membrii sunt numiți, la propunerea statelor membre pe o perioadă de patru ani. Comitetul desemnează din rândul său un președinte și un birou pentru un mandat de patru ani. Are rol consultativ în toate cazurile prevăzute de tratat, dar este obligatorie consultarea când se discută probleme de cultură, de educație, sănătate și rețele transeuropene. Poate să dea și hotărâri din proprie inițiativă.

Constituirea acestui Comitet răspunde unei cerințe fundamentale formulate în tratat, și anume, interesul pentru : „aprofundarea solidarității între statele membre cu respectarea istoriei, culturii și tradițiilor, și de întărire a caracterului democratic și a eficacității funcționării instituțiilor...într-un cadru instituțional unic”.

XI. INTEGRAREA STATELOR DIN EUROPA CENTRALĂ ȘI DE EST ȘI PERSPECTIVELE UNIUNII EUROPENE

XI.1. Extinderea Uniunii Europene

Evenimentele din 1989 – 1990 au schimbat fața Europei.

După 1990, s-a pus întrebarea : Ce Europă trebuie construită? Până unde merg frontierele sale? Ce state aparțin Europei, cine sunt vecinii?. Pentru unii, nu trebuiau prinse țările din AELS (Finlanda, Suedia, Norvegia, Islanda, Austria, Elveția, Lichtenstein). Pentru alții, Ungaria, Cehia și Polonia. Pentru anumiți europeniști, Europa include și România, fostele republici iugoslave și Bulgaria, Rusia, Belarus și Ucraina. CEE, prin UEO, se mulțumește să includă într-un sistem de securitate statele europene de la Marea Britanie până la țările baltice și România.

Înainte de 1989 Uniunea Sovietică și statele din C.A.E.R., cu excepția României nu au recunoscut formal CE. Chiar dacă întrețineau relații comerciale. Situația s-a schimbat într-o măsură după ce Mihail Gorbaciov a preluat conducerea U.R.S.S. La 28 iunie 1988 *Piața Comună și Consiliul Economic Reciproc* s-au recunoscut reciproc formal. În același an la 26 septembrie Ungaria a semnat *Acordul de comerț și cooperare economică* cu CE.

Prăbușirea comunismului, a provocat dispariția structurilor bipolare ale „războiului rece”. În ianuarie 1989, Jacques Delors, vorbea în *Parlamentul European*, pornind de la declanșarea procesului revoluționar în estul comunist, de posibilitatea înfăptuirii unui *sat european* „iar dacă cineva mi-ar cere să descriu acel sat astăzi, aș vedea în el o casă numită „Comunitate Europeană”. Noi suntem constructorii ei sufletești, noi suntem activizatorii cheilor ei, noi suntem pregătiți să deschidem ușile, să vorbim cu vecinii noștri”³⁷.

Din ianuarie 1989 Piața Comună a negociat *Acordurile Spațiului Economic European* cu țările din AELS și *Acordurile Europene*, mai întâi cu Polonia, Cehoslovacia și Ungaria. Au urmat Bulgaria și România. După destrămarea sistemului socialist *Pactul de la Varșovia* și *Consiliul Economic de Ajutor Reciproc* au încetat să mai existe.

Întrunirea de la Paris a *Grupului celor 7* din iunie 1989 a decis coordonarea asistenței acordate de OECD pentru reformarea Europei de Est. S-a oferit asistență economică Poloniei și Ungariei prin intermediul *Programului PHARE*. În luna septembrie a anului următor printr-un *Regulament* al *Consiliului* programul de asistență economică *PHARE* a fost extins la Cehoslovacia, Bulgaria, Iugoslavia și România. Acest ajutor economic era acordat statelor foste comuniste în condițiile constituirii de regimuri politice pluraliste, de organizarea de alegeri libere, respectarea drepturilor omului, realizarea unei economii de piață. *Acordurile comerciale și de cooperare* au fost transformate, la propunerea *Comisiei* – august 1990 – în *Acorduri europene* pentru Ungaria, Polonia și Cehoslovacia.

Acordurile europene cuprind capitole referitor la dialogul politic, comerțul liber, cooperarea financiară, instituții de asociere. Au fost anulate tarifele pentru produsele industriale, s-au semnat protocoale speciale pentru agricultură, cărbune, oțel, textile. Acordurile au inclus și legislație anti-dumping și asupra certificatelor de origine a produselor, legislație pentru organizații, servicii, capital și politici competitive.

³⁷ Pe larg Nicolae Păun, Adrian Ciprian Păun, *Istoria Construcției Europene. De la Tratatul de la Roma la Tratatul de la Nisa*, Ediția a II-a vol I, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 2000

Acordurile europene au fost ratificate de Parlamentele Ungariei și Cehoslovaciei în decembrie 1993. Cu Cehoslovacia nu a mai fost ratificat ca urmare a separării țării, 1 ianuarie 1993, în două state *Cehia și Slovacia*. În luna februarie 1993 România semna și ea Acordul de asociere cu Piața Comună fiind urmată de Bulgaria.

Problema lărgirii *Comunității* a făcut obiectul discuțiilor Consiliului european întrunit la Lisabona în iunie 1992. Un important document a fost elaborat cu acest prilej. În problema atitudinii față de statele foste comuniste se preciza că procesul cooperării „va fi sistematic focalizat pe asistarea eforturilor acestora în pregătirea procesului de aderare la *Uniunea Europeană*”. *Summit-ul* de la Lisabona sublinia un lucru deosebit de important și anume : *adâncirea și lărgirea Uniunii Europene* se vor realiza *simultan*. *Comisia* a întocmit un *Raport* pentru următorul *Consiliu European* care avea să-și desfășoare lucrările la Edinburgh în decembrie 1992. Lucrările acestuia se vor desfășura sub o titlatură sugestivă : *Către o nouă aderare a țărilor din Centrul și Estul Europei*. În legătură cu extinderea spre centrul și estul continentului Serviciul de finanțe al Comunității va face o serie de observații precum: „*Consiliul European* ar trebui să confirme că este de acord cu necesitatea unui parteneriat eventual în interiorul *Uniunii Europene* cu țările centrale și est-europene, doar în măsura în care ele vor fi capabile să îndeplinească condițiile cerute”.

Accelerarea procesului *extinderii către est* va fi favorizată de președinția daneză a *Consiliului*. Ea a preluat o parte din elementele documentului de la Edinburgh în elaborarea unei propuneri de decizie către Consiliu punând, însă, accentul pe concesiuni comerciale concrete. Documentul *Către o aderare mai rapidă a țărilor Central și Est –Europene*, textul conține patru capitole de măsuri: înspre o arie politică europeană, îmbunătățirea accesului pe piața comunitară, crearea asistenței comunitare efective și integrarea economică rapidă. Primul capitol conține cea mai importantă propunere: „*Consiliul European* să confirme într-un mesaj politic clar angajamentul de susținere a parteneriatului încheiat cu semnatarii *Acordului European* doar în momentul în care aceștia sunt în măsură să satisfacă condițiile cerute”.

Consiliul a adoptat o decizie importantă prin care se dădea posibilitatea utilizării resurselor din fondurile PHARE în scopul dezvoltării infrastructurii.

Summit-ul de la Copenhaga s-a dovedit a fi un pas important în cadrul relațiilor dintre *Uniunea Europeană* și *țările asociate* din Centrul și Estul Europei. Curând a ieșit la iveală că existau forțe potrivnice aderării acestor țări, că erau necesari noi pași în procesul de integrare. Sub *Președinția germană* se vor face pași importanți la sfârșitul anului 1994. *Summit-ul* de la Essen a abordat următoarele probleme : cum se poate realiza parteneriatul structurat stabilit la Copenhaga; cum este suportată accelerarea ratelor de creștere economică din Centrul și Estul Europei; cum să se modifice politicile comunitare existente pentru a face posibilă aderarea. Politica comercială a fost luată în discuție în cadrul *Seminarului* desfășurat în martie 1994, cu guvernul german și cu un număr impresionant de experți din domeniu. Cu acest prilej ideea ajutorării țărilor asociate în vederea aducerii în Piața internă a Comunității a întâmpinat o rezistență considerabilă. De același „tratament” s-a bucurat și ideea transformării *Programului de asistență PHARE* într-un *Fond structural*.

Strategia de la Essen a clarificat etapele detaliate ale funcționării parteneriatului structurat. S-a stabilit ca agenda anuală a *Consiliilor de Asociere* să fie adoptată de Președinția consiliului la începutul fiecărui an. S-a ajuns la un acord ca șefii guvernelor asociate să fie invitați la reuniunile *Consiliilor europene* o dată pe an, și de două ori pe an la reuniunile *Consiliilor de Afaceri Externe*. Deschiderea către o cooperarea mai largă a țărilor asociate cu Uniunea Europeană conform *Politicii Externe și de Securitate Comună* (PESC) s-a putut realiza după *Raportul Consiliului* din 7 martie 1994, și după liniile directe stabilite în octombrie 1994. Raportul a stabilit principiul conform căruia țările asociate să fie aliniate la anumite declarații, demersuri și acțiuni comune în contextul PESC. În domeniul economic, al schimburilor comerciale Essen a fost un eșec. S-a oferit doar un studiu de strategii alternative pentru dezvoltarea relațiilor din domeniul agriculturii dintre Uniunea Europeană și țările asociate cu privire la viitoarea aderare.

Summit-ul a ajutat statele asociate în pregătirea lor pentru aderare precizând etapele de intrare pe *Piața Internă a Uniunii Europene*. El a făcut precizarea în legătură cu condițiile pe care trebuiau să le îndeplinească țările asociate în vederea aderării. Una dintre acestea avea în vedere ca țările asociate să nu introducă în *Uniune* probleme nerezolvate referitoare la minorități și la frontiere. Problema a fost legată de cooperarea interregională căreia i s-a acordat o importanță majoră în *Strategie*. La propunerea guvernului francez a fost elaborat *Pactul de Stabilitate* care implica statele asociate și a condus la semnarea de noi acorduri referitoare la chestiunile legate de tratamentul minorităților. Un asemenea acord a fost semnat în cadrul *Conferinței de la Paris* între Ungaria și Slovacia în martie 1995. În urma semnării acestui acord s-a decis ca responsabilitatea *Pactului de Stabilitate* să revină *Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa*(OSCE).

Perspectiva lărgirii a condus la o analiză amplă asupra calității procesului de aderare dat fiind numărul mare de state asociate (o construcție europeană cu 27 sau 28 de membri) și asupra rolului Rusiei în zonă. Prima problemă a generat numeroase puncte de opinie dat fiind complexitatea situațiilor concrete, a conjuncturilor. Este dificil, în actuala fază de realizat observații certe. În problema Rusiei, formulată în vremea negocierii *Acordurilor de Asociere* cu statele baltice a fost ridicată concomitent la Bonn, Bruxelles și Washington. Statele Baltice³⁸ ocupate pe baza *Tratatului ruso-german din august 1939* și-au recâștigat independența în 1991. Proces extrem de dificil, marcat de vărsare de sânge în Lituania, discuții îndelungate cu Rusia în jurul tratamentului populației rusofone din Letonia și Estonia. Discuțiile asupra *Acordurilor de Asociere* între Statele Baltice și UE au fost finalizate și semnate la mijlocul anului 1995.

Asupra poziției Rusiei, a rolului ei în extinderea Uniunii Europene și N.A.T.O se manifestă o mare prudență din partea UE. Democratizarea Rusiei este o problemă care preocupă Uniunea Europeană. *Acordurile bilaterale între statele UE și Rusia și Acordul de Parteneriat și Cooperare* la nivel comunitar, împreună cu programele de asistență, încercările de a o aduce mai aproape de obiectivele comunitare sunt importante pentru realizarea cadrului în care *Uniunea Europeană* se poate extinde către Est.

Politica de lărgire a UE a condus la elaborarea de strategii prinse în *Opinii – iulie 1997 – propuneri de reformă a politicilor Uniunii Europene și Pachetul de măsuri Agenda 2000*. Deciziile de începere a negocierilor de aderare, au fost luate la întrunirea *Consiliului European* de la Luxemburg din decembrie 1997.

Pregătirea aderării, având la bază o legislație comunitară adecvată, a devenit un obiectiv esențial pentru țările asociate. *Programul de extindere* a fost lansat la 30 martie 1998. Cehia, Estonia, Polonia, Slovenia, Ungaria și Cipru au fost nominalizate pentru începerea negocierilor propriu-zise. Pentru România, Bulgaria, Letonia, Lituania și Slovacia s-au stabilit reuniuni pregătitoare a negocierilor – 1998-1999. La *Summit-ul* de la *Helsinki* din decembrie 1999 și aceste state au fost incluse în programul de aderare.

XI. 2. România și Uniunea Europeană

Relațiile dintre România și Uniunea Europeană au la bază *Acordul European de Asociere*. Negocierile dintre țara noastră și Comunități au început în primăvara anului 1992. Documentul semnat la 1 februarie 1993 a fost promulgat de Președintele României la 5 aprilie 1993. În urma ratificării de către *Parlamentul European* în ședința din 27 octombrie 1993 acordul de asociere a intrat în vigoare la 1 februarie 1995. *Acordul European* stabilește asocierea țării noastre la *Uniunea Europeană* și stabilește formele dialogului politic. Principiile generale și obiectivele procesului de asociere sunt: realizarea cadrului instituțional pentru desfășurarea unui intens dialog politic; susținerea României în realizarea economiei de piață și consolidarea procesului democratic; liberalizarea circulației

³⁸ Letonia, Estonia, Lituania.

mărfurilor, serviciilor, capitalului și persoanelor; crearea cadrului pentru dezvoltarea cooperării economice, financiare, culturale și sociale.

Reprezentanții partidelor parlamentare au semnat la 21 iunie 1995 *Declarația de la Snagov*, documentul politic de susținere a *Strategiei Naționale de Pregătire a Aderării României la Uniunea Europeană*.

Preocupat de problema aderării la UE, pe baza Acordului, Guvernul României a dat publicității prima versiune a *Programului Național de Aderare* (PNAR) în cursul anului 1998. Programul, în funcție de evoluția procesului de reformă internă, este permanent îmbunătățit, reactualizat. O primă actualizare a fost realizată în 1999. El cuprinde *Programul de îndeplinire a criteriilor politice de aderare* – Democrația și statul de drept și Drepturile omului și protecția minorităților; *Programul de îndeplinire a criteriilor economice de aderare*, cu o sinteză a politicilor economice, care atestă că în România sunt premise favorabile pentru a se ajunge la economia de piață și activități care susțin capacitatea economiei de a face față presiunilor competitive și forțelor de piață din UE; referiri la *pieța internă*, inovație, politici economice și fiscale, politici sectoriale, coeziune economică și socială, calitatea vieții și a mediului, justiția și afacerile interne. Un loc important îl ocupă *Programul de reformă administrativă și Necesități financiare*.

PNAR este un instrument național de programare și evaluare a procesului de aderare la UE, un document evolutiv, actualizat continuu în funcție de înfăptuiri și de noile priorități. El cuantifică experiența achiziționată de România în preluarea modelelor comunitare, și pe baza dialogului desfășurat în cadrul subcomitetelor Acordului European, al contactelor permanente între instituțiile românești și cele ale *Comisiei*. *Programul* este prezentat anual la Bruxelles.

România a creat cadrul instituțional necesar procesului de pregătire pentru aderare – *Departamentul pentru Integrare Europeană*, (funcționează în aparatul de lucru al Primului Ministru în perioada 1994-2000). Din februarie 2000, după reorganizarea Ministerului Afacerilor Externe, funcționează ca *Departament pentru Afaceri Externe; Comitetul Inter-ministerial pentru Integrarea Europeană; Unități de integrare europeană din ministere și instituții publice. Institutul European din România, Fondul Național*, din cadrul Ministerului de Finanțe, *Oficiul de Plăți și Contractare PHARE* sub autoritatea aceluiași minister.

Acordul de Asociere a României la UE a stabilit cadrul și obiectivele asocierii.

Trebuie subliniat faptul că pentru toate statele candidate domeniul administrației este considerat prioritar, esențial. *Consiliul European* de la Madrid din decembrie 1995 a stabilit acest lucru, fiind preluat ca obiectiv major în cadrul *Parteneriatului pentru Aderare*. Gradul, se are în vedere aplicarea și în țările asociate principiile fundamentale în UE în domeniul administrativ. Între aceste principii se numără: principiul separării funcțiilor politice de cele administrative; principiul creării unui serviciu public de carieră, profesional și neutru politic; principiul definirii clare a valorilor, responsabilităților și relațiilor dintre instituții; principiul subsidiarității; principiul autonomiei locale decizionale, principiul transparenței actului de guvernare și administrativ; al simplificării procedurilor și actelor normative, principiul respectului față de cetățean.

Guvernul României în cadrul reformei administrației publice a stabilit câteva priorități. Între acestea perfecționarea sistemului de organizări și conducere a pachetului informațional la nivelul aparatului de lucru al Guvernului; întărirea decizională la nivel guvernamental; instituirea unui serviciu public profesionist și neutru cu legături eficiente între nivelurile politic și administrativ; redefinirea atribuțiilor ce revin ministerelor și agențiilor guvernamentale ca organisme menite să fundamenteze politici sectoriale; continuarea procesului de descentralizare și întărirea autonomiei locale; creșterea gradului de transparență față de de mass-media și crearea unei rețele de parteneriat cu societatea civilă, etc.

De la 1 august 1996 România beneficiază de asistență financiară prin intermediul programelor comunitare. Începând cu această dată a intrat în vigoare *Protocolul Adițional la Acordul de Asociere a României la Uniunea Europeană* prin care sunt stabilite modalitățile de participare a țării noastre la

acest tip de resurse. Programele inițiate în 1997 sunt transpuse în peste 260 de proiecte derulate în *Programul Socrates* (în domeniul educației), peste 200 de proiecte derulate în cadrul *Programului Leonardo da Vinci* (dedicat formării profesionale); aproximativ 450 de proiecte în *Programul Youth for Europe*. Din anul 1999 au fost inițiate 12 programe în domeniul protecției mediului, sănătății, egalității șanselor, culturii, energiei, IMM-urilor și cercetării-dezvoltării.

Din anul 1990 Guvernul României este beneficiar al *Programului PHARE*. Peste 1 miliard de EURO a fost alocat țării noastre în perioada 1990-1998. Principalele domenii care au beneficiat de asistența PHARE au fost privatizarea, restructurarea, întreprinderile mici și mijlocii, educația, transporturile, agricultura, sănătatea. *Comisia*, în perspectiva noilor orientări ale *Programului PHARE* va aloca statelor candidate un buget total de 10,5 miliarde EURO. Țara noastră ar putea beneficia decirca 16% din sumă.

Consiliul European de la Berlin din 24-25 martie 1999 a stabilit pentru țara noastră suma de 22.000 EURO, pentru susținerea reformelor. De la 1 ianuarie 2000, trei fonduri de pre-aderare au intrat în funcție : SAPARD pentru agricultură și PHARE, și ISPA pentru transport și mediu.

În octombrie 1999 *Comisia* aprecia, în urma analizelor domeniilor: politic, economic, administrativ, legislativ și instituțional că România se află pe calea construcției democrației de tip occidental, că au fost înregistrate progrese considerabile în crearea economiei de piață.

Summit-ul de la Helsinki, din 10-11 decembrie 1999 a decis extinderea procesului de lărgire EU și inițierea negocierilor cu toate *Cele 10 + Istate* candidate. După deschiderea oficială a *Programului de aderare*, la 15 februarie 2000 la Bruxelles, România și Uniunea Europeană au încheiat la 26 mai 2000 negocierile pentru cinci capitole ale dosarului de aderare – întreprinderi mici și mijlocii, știință și cercetare, educație, formare profesională și tineret, relații externe și politica externă și securitatea comună.

Intrarea României în Uniunea Europeană este programată pentru anul 2007. Până atunci trebuie rezolvate câteva probleme stringente care afectează imaginea țării noastre. În primul rând problema corupției în ansamblul său, al corupției cu care se confruntă sistemul juridic din România. Invitarea României pentru a adera la N.A.T.O. este un element încurajator asupra perspectivelor noastre.

XI.3. Europa – o mare putere?

În fața Europei stau, în perspectivă câteva probleme majore de rezolvarea cărora depinde dacă ea se va ridica la ceea ce a fost până în 1914 sau va deveni un teren experimental pentru rivalii săi. Opțiunea între statutul de piață al unei vaste zone de schimb și cel de putere politică integrată nu a fost definitiv rezolvată. Tratatul de la Maastricht oferă statelor semnatare posibilitatea să devină împreună o mare putere.

Prin crearea UEM s-a deschis posibilitatea consolidării unei reale puteri economice europene. Adoptarea monedei unice la începutul acestui an contribuie la această consolidare, dă noi dimensiuni Unității Europene.

Accesul la statutul de mare putere presupune defnirea în spațiu. Este vorba de problema frontierelor sale. Există un consens general în privința consultării Rusiei atât în problema stabilirii frontierelor Uniunii Europene până la granițele fostei Uniuni Sovietice, fie în includerea în aceste frontiere a țărilor baltice.

Din analiza politologilor, istoricilor, sociologilor reiese că în momentul actual pot fi elaborate trei modele ale devenirii Europei ca mare putere. Un prim model are în vedere o Europă *à la charte*. Pe baza unui acord minim de liber schimb se oferă statelor membre facultatea de a alege liber și de o manieră reversibilă politicile comune la care doresc să adere. *Acordurile de la Schengen* reprezintă un pas important în această direcție. Avantajul acestui model ar fi înlăturarea tuturor obstacole din fața tradiției neutraliste existente la anumite state, cum ar fi Elveția.

Un al doilea model este reprezentat de Europa *cu mai multe viteze*. Acest model este cunoscut și folosit de mai mult timp pentru că a permis adeziunea progresivă a statelor membre care nu erau încă gata, fiind necesară consumarea etapelor de intrare în UE. Așa s-a întâmplat în situația Marii Britanii, al Danemarcei și al Irlandei care au beneficiat din plin de măsuri tranzitorii. Aceeași diferență de ritm a fost folosită și în cazul Greciei, Spaniei, Portugaliei.

Europa „cu mai multe viteze” se distinge de Europa „à la charte”, în ceea ce privește încheierea unui acord pentru a atinge obiectivul. De aceea el nu a putut fi aplicat imediat la toate statele candidate. De aceea s-a convenit la instituirea unui Spațiu Economic European, în profitul membrilor AELS. Experiența obținută a stat la baza unei strategii de pre-adeziune, pe care Consiliul european de la Essen și-a propus să o exploreze față de candidatura țărilor din Europa Centrală și de Est. Europa „cu mai multe viteze” implică, pe termen lung, o structură și politici comune.

Al treilea model Europa *cu geometrie variabilă* recunoaște diferențierea statelor membre în funcție de câmpul de acțiune vizat. La sfârșitul anului 1991, președintele francez *François Mitterand* a sugerat crearea unei Europe cu două etaje, în care primul să fie reprezentat de către Comunitatea Europeană, dublată de UEM și de Uniunea politică și un al doilea, reprezentat de o vastă confederație din care să facă parte succesiv CSCE și mai apoi Consiliul Europei. Acest proiect a fost respins cu hotărâre de președintele ceh *Vaclav Havel*.

O altă versiune a Europei cu geometrie variabil rezultă din memorandumul elaborat, în septembrie 1994, în Bundestag. Ca și propunerea franceză admite diferența de extindere a angajamentelor statelor membre, în funcție de câmpul de acțiune vizat. Propunerea germană caută să ordone spațiul public în jurul unui centru de gravitație unic, calificat ca „nod european”, format din state având maximum de angajamente comune, legate între ele printr-o structură federală, inspirat din principiul subsidiarității.

A treia formulă se bazează pe teorie *celor trei cercuri*. Un cerc ar părea format din statele aderente la Piața Comună și la acțiunile comunitare; un cerc exterior ar fi constituit de statele semnatare ale acordurilor de asociere cu Uniunea Europeană, legate prin Pactul de stabilitate și prin parteneriatul pentru pace; există apoi o pluralitate de cercuri reunind diferite state membre ale Uniunii, dornice să se angajeze mai profund în diferite direcții, cum ar fi : UEM, PESC și alte domenii. Pluralitatea de cercuri diferă sensibil de *nucleul solid* CDU/CSU, problema fiind cum s-ar putea coordona între ele aceste cercuri pentru a forma un ansamblu coerent.

Se impun câteva observații. Europa cu *geometrie variabilă* poate îmbrăca trei imagini. Mai întâi, continentul politic ar trebui să reunească mai multe organizații sau agenții interguvernamentale, potrivit obiectivelor vizate. Corelarea politicilor comune ar putea să vină de la organizații diferite – UEO, UEM, Consiliul Europei - , potrivit obiectivului propriu de activitate și de apartenență a tuturor membrilor la aceeași zonă de schimb. Următoarea imagine impune adoptarea unui cadru comun : Uniunea Europeană. În acest cadru o pluralitate de instanțe ar permite adeziunea diferențială a anumitor state la politicile mai exigente, cum sunt Sietemul European al Băncilor Centrale pentru UEM, UEO renovat pentru apărarea comună. În acest cadru comun, Uniunea Europeană ar fi însărcinată cu misiunea de coordonare. În timp Uniunea ar putea să fie întărită într-o asemenea manieră, încât în politica externă să-permită Europei să vorbească pe o singură voce. Structura sa interguvernamentală nu îi oferă, încă, ocazia să se constituie în sediul unei puteri politice.

Viitorul instituțiilor comunitare este una dintre problemele cele mai importante.

Încă de la declanșarea construcției europene au existat două modele: modelul federalist sau supranațional și modelul confederal sau interguvernamental. Problema este departe de a fi rezolvată deși s-a încercat o rezolvare prin Tratatul de la Maastricht. S-a acceptat că Maastrichtul este doar o etapă și că Uniunea este un proces și nu o etapă finală. Din această perspectivă, o serie de dezbateri au loc în problema viitorului instituțiilor. Este de la sine înțeles că dezvoltarea comunitară impune o reformă a instituțiilor.

În reforma instituțiilor se pot distinge două etape: una pe termen scurt, cealaltă pe termen lung. Etapa pe termen scurt a început în 1996 și a vizat adaptarea instituțiilor la noile largiri ale Uniunii Europene. În privința Parlamentului, modul de alegere nu mai poate fi cel stabilit prin Tratatul de la Roma care prevedea adoptarea scrutinului uniform. Pentru alegerile din 1999 s-a stabilit un mod de scrutin în care să se facă loc pentru cel puțin 5% dintre deputații aleși la nivel de Uniune, la cei desemnați pe liste plurinaționale. Astfel partidele au fost obligate să elaboreze și să pună la dispoziția electoratului programa practice transfrontaliere și să le facă aplicabile prin intermediul unor personalități de prim plan cu popularitate chiar peste frontierele naționale. În procesul de reformare a Parlamentului european trebuie să fie asociate la viața comunitară și parlamentele naționale.

Modul de funcționare al Consiliului European, ca și al Consiliului de Miniștri, va trebui să se adapteze la mărirea numărului de membri. Modalitățile de decizie ale Consiliului vor trebui revăzute, dacă ele nu au fost abordate în momentul adeziunii. Regula unanimității menținută integral ar condamna Uniunea la un total imobilism. Îndepărtarea oricărei discriminări de principiu între state, a oricărei formule directoriale perfect contrară spiritului construcției comunitare, va trebui introdus sistemul dublei majorități. Prin urmare s-ar putea înlocui exigența unanimității prin cea a celor două treimi sau de trei-pătrimi dintre statele reunind jumătate sau două treimi din populația Uniunii.

De asemenea în privința Comisiei, compoziția și structura sa internă vor trebui adaptate. Una dintre soluțiile propuse are în vedere existența unei comisii cu două etaje, din care un etaj politic compus dintr-un președinte flancat de trei sau patru vicepreședinți; un etaj tehnic compus din douăzeci de membri.

Etapa pe termen lung presupune fuziunea completă a Comunității și a Uniunii. Noua Uniune ar avea personalitate juridică și capacitatea de a încheia tratate, fapt care nu este astăzi decât în competența Comunității. Instituțiile Uniunii vor comporta cele trei puteri. Puterea legislativă va fi asigurată de două Adunări cu puteri identice, una reprezentând statele, alta popoarele. Camera Statelor va moșteni o parte din atribuțiile actualului Consiliu. Compusă din delegații guvernamentale, la care se vor putea adăuga parlamentari și reprezentanți ai regiunilor. Camera popoarelor ar fi proporțională cu populația țărilor. În domeniul puterii executive s-ar introduce, de asemenea, două etaje. La nivelul superior va funcționa actualul Consiliu European, care va reuni șefii de stat din Uniune. La nivel guvernamental, desemnarea membrilor va fi făcută în mod democratic, prin intermediul sufragiului direct pe bază de liste. Un alt tip de scrutin este alegerea pe un al doilea nivel de către Parlament la propunerea instanței supreme. În cazul puterii judecătorești, Curtea de Justiție ar trebui să se transforme într-o Curte Supremă constituțională, însărcinată să arbitreze conflictele de putere și să garanteze drepturile statelor, regiunilor și cetățenilor în virtutea principiului subsidiarității. În situația în care s-ar exista cazuri de drept penal s-ar impune o Curte supremă sau o Cameră specializată a Curții supreme.

Viitorul instituțiilor europene nu poate însemna o transpunere la nivel european a modelului parlamentar clasic și nici un federalism prezidențial de tip american. Istoria Europei, vechimea națiunilor sale impune căutarea unui model original, care să țină cont de diferențele de situație și de voința statelor de a se uni. Europa trebuie să găsească capacitatea de a elabora o politică proprie. Instituțiile europene trebuie să fie legitimate nu numai de către state, ci de către popoare prin sufragiul acestora.

ANEXE

1. **Document 1** – Discursul de la Harvard al generalului Marshall referitor la ajutorarea Europei, 5 iunie 1947
2. **Document 2** – Declarația lui Robert Schuman pentru Înalta Autoritatea Europeană a.Cărbunelui și Oțelului, 9 mai 1950
3. **Document 3** - .Construcția Europei, Jean Monnet
4. **Document 4** – Tratatul de la Roma din 25 martie 1957 insituind Comunitatea economică Europeană, Preambul și Principii
5. **Document 5** – Nașterea Pieței Comune și a Euratom-ului prezentată de Radio Moscova, 17 martie 1957
6. **Document 6** – Franța iese din Organizația militară Atlantică Integrată. Mesajul generalului de Gaulle către președintele Johnson
7. **Document 7** – Actul Unic European, Luxemburg, 28 februarie 1986.
8. **Document 8** – Tratatul de la Maastricht asupra Uniunii Europene, 7 februarie 1992
9. **Document 9** – Acquis-ul Comunitar
10. **Document 10** – Știință și Cercetare
11. **Statele membre în Cosiliul Europei și anul primirii în Uniunea Europeană**

Documentele de la 1 la 4 și de la 6 la 10 au fost reproduse după Nicolae Păun, Adrian Ciprian Păun, Istoria Construcției Europene, Ed. Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, vol.II, 2000
Documentul 5 a fost reprodus după Charles Zorgbibe, Construcția Europeană. Trecut, prezent, viitor, Ed.Trei, București,1998
Document 11 a fost reprodus după Council of Europe, Documents and Publications Production Department, mai, 2002

1

“...Domnilor, nu este nevoie sa va zic, că situatia mondială este foarte gravă. Acest fapt este evident pentru toti oamenii inteligenți. Consider că una dintre dificultățile cele mai serioase constă în faptul, că problema este de o complexitate atât de mare, încât ansamblul faptelor, prezentate publicului de către presa și radio, abia dacă reușește să redea o evaluare clară a situației. Pe lângă acestea, populația acestei țări se află foarte departe de regiunile cu o situație confuză, de aceea reușește foarte greu să-și dea seama de mizeria și de reacțiile ce le provoacă aceasta la popoarele care au suferit un timp îndelungat, și de efectul ce-l au aceste reacții asupra guvernelor lor, în timp ce noi încercam să stabilim pacea pe pământ.

Când au fost cercetate mijloacele necesare reconstruirii Europei, au fost estimate, destul de precis, pierderile în vieți umane, distrugerile de localități, de uzine, de mine și de căi ferate; însă, pe parcursul lunilor ce-au trecut, a devenit evident faptul, că aceste distrugeri vizibile sunt, probabil, mai puțin grave decât dizlocarea întregii structuri economice europene. De zece ani situația este foarte anormală. Pregătirile febrile pentru război și activitatea și mai febrilă pentru susținerea efortului de război, au atins toate ramurile economiilor naționale. Nu s-a întreținut utilajul industrial, care s-a deteriorat sau pur și simplu s-a demodat. Sub dominația arbitrară și distructivă a nazistilor, toate acțiunile au fost întreprinse în corelație cu mașina de război a Germaniei. Vechile relații comerciale, instituțiile private, băncile, companiile de asigurări și companiile de navigație au dispărut din lipsa de capital, ca urmare a absorbției lor, când au fost naționalizate sau, pur și simplu distruse. In numeroase țări, încrederea în moneda națională a fost cu asprime zdruncinată. Năruirea structurii comerciale din Europa s-a produs in timpul războiului.

Refacerea economică a fost grav retardată din cauza, că doi ani după încetarea ostilităților, încă nu s-a realizat un acord referitor la tratatele de pace cu Germania și Austria. Însă, chiar dacă s-ar fi obținut mai rapid o soluție de rezolvare a acestor probleme dificile, reconstituirea structurii economice din Europa va cere, în mod evident, mai mult timp și eforturi mai mari, decât am prevăzut.

Unul dintre aspectele acestei probleme este totodată interesant și grav: întotdeauna fermierul producea alimente pe care le putea schimba cu cetățenii contra altor lucruri necesare vieții. Acest mod de împărțire a muncii stă la baza civilizației moderne. La ora actuală ea este amenințată de ruinare. Industriile orașelor nu produc destule mărfuri pentru schimbul cu fermierii producători de produse alimentare. Materiile prime și combustibilul lipsesc. Utilajul industrial lipsește sau este prea uzat. Fermierul și țăranul nu pot găsi pe piață marfurile ce-ar dori să le cumpere. Vânzarea produselor pe niște bani ce nu-i pot folosi, li se pare o tranzacție nerentabilă. În consecință, ei au încetat să cultive câmpuri, transformându-le în iamașuri, cu toate că duc lipsa de îmbracaminte și de alte produse elementare ale civilizației. În același timp, locuitorii orașelor duc lipsa de produse alimentare și de combustibil. Prin urmare, guvernele sunt nevoite să se folosească de resursele lor în devizie străine și de creditele lor, pentru a cumpara aceste produse indispensabile din străinătate, astfel epuizând fondurile de care ar avea nevoie urgent pentru reconstituirea europeană. Asadar, se crează rapid o situație foarte gravă, care este extrem de nefavorabilă lumii întregi. Sistemul modern, care se întemeiază pe împărțirea muncii, este în pericol de a se năruși. Cert este faptul că necesitățile Europei în produse alimentare și în alte produse esențiale, importate din străinătate – în special din America – sunt mai mari decât actuala sa capacitate de plată, astfel încât Europa va trebui să primească un ajutor suplimentar foarte important, sau să se expună unei grave dizlocări economice, sociale și politice.

Remediul constă în depășirea acestui cerc vicios și în a reconstrui încrederea tuturor locuitorilor europeni. Este necesar ca muncitorul și fermierul să poată și să dorească să-și vândă produsele pe bani, de a căror valoare să nu se îndoiască.

Pe lângă efectul demoralizant asupra lumii întregi, provocat de disperarea popoarelor în cauză și pe lângă tulburările provocate de acest efect, consecințele acestei situații pentru economia SUA ar trebui să fie evidente pentru toți. Logic este faptul ca SUA trebuie să facă tot ce-i stă în putință pentru ajutorarea restabilirii sănătății economice mondiale, fără de care ar fi imposibilă stabilitatea politică și asigurarea păcii. Politica noastră nu este dirijată contra vreunei țări sau vreunei doctrine, ci împotriva foamei, săraciei, a disperării și a haosului. Scopul acestei politici trebuie să fie renașterea unei economii mondiale active, pentru a crea condiții politice și sociale în care să poată exista instituții libere. Sunt convins că un astfel de ajutor trebuie acordat de fiecare dată când survin crize. Orice ajutor, pe care acest guvern ar putea să-l dea pe viitor, ar trebui să fie, mai curând, un remediu, decât un simplu paliativ. Sunt sigur, că orice guvern, care va dori să-și aducă aportul în refacerea economică, se va bucura din plin de cooperarea integră din partea guvernului american. Orice guvern care încearcă să împiedice refacerea economică a altor țări, nu poate spera la vreună susținere din partea noastră. Mai mult, guvernele, partidele și grupările politice, care caută să perpetueze mizeria umană, pentru a profita pe plan politic sau pe alte planuri, se vor confrunța cu opunerea SUA.

Deja este evident faptul că, înainte ca guvernul american să-și poată urma eforturile pentru remedierea situației și să-i ofere Europei un ajutor pentru refacerea sa, va trebui realizat un acord între țările europene cu privire la necesitățile lor actuale și la ceea ce vor efectua aceste țări pentru a face eficace toate măsurile, pe care guvernul american poate să le ia. Nu ar fi bine și nici folositor, ca întemeierea unui program destinat refacerii economiei europene să vină din partea guvernului american. Este problema europeanilor. După părerea mea, inițiativa trebuie să vină din partea Europei.

Rolul acestei țări constă în acordarea unui ajutor amical în stabilirea unui program european și în a ajuta în a-l pune imediat în aplicare, în măsura în care va fi posibil de realizat acest lucru. Ar trebui

să fie un program general și stabilit în comun de un mare număr de națiuni europene, chiar dacă nu de toate...”

2

„Pacea mondială nu ar putea fi apărută fără eforturi creatoare pe măsura pericolelor ce o amenință.

Contribuția, pe care o Europă bine organizată și activă o poate aduce civilizației, este indispensabilă menținerii relațiilor pacifice. Pe parcursul a mai mult de douăzeci de ani, Franța a devenit campionul unei Europe unite, având ca obiectiv esențial servirea pacii. Războiul a constituit o piedică reală în urmărirea acestui obiectiv.

Construirea Europei nu se va face ușor, nici în linii generale: acest lucru se va întâmpla prin realizări concrete – mai întâi de toate, prin crearea unei stări de solidaritate a faptelor. Reuniunea națiunilor europene cere ca opoziția seculară dintre Franța și Germania să fie eliminată: acțiunile întreprinse se vor referi în primul rând la Franța și Germania.

În acest scop, Guvernul francez propune să acționeze imediat pe un punct limitat, dar decisiv:

Guvernul francez propune plasarea ansamblului producției franco-germane de cărbune și de oțel, sub egida Înaltei Autorități Comune, într-o organizație deschisă participării altor țări europene.

Asamblarea comună a producțiilor de cărbune și oțel va asigura stabilirea imediată a bazelor comune de dezvoltare economică, ceea ce va constitui o primă etapă a Federației europene și va schimba destinul acestor regiuni, mai mult timp consacrate fabricării armelor pentru război, ale cărui victime dintre cele mai constante au fost.

Solidaritatea producției astfel legate, va face ca orice război dintre Franța și Germania să devină nu numai de neconceput, dar și imposibil din punct de vedere material. Stabilirea acestei unități puternice de producție – deschisă tuturor țărilor care vor dori să participe la această acțiune și cărora li se va furniza în aceleași condiții elementele fundamentale ale producției industriale – va pune baze reale pentru unificarea economică a țărilor participante.

Această producție va fi oferită lumii în general, fără nici o deosebire, pentru a contribui la creșterea nivelului de trai și la sporirea actelor de pace. Europa va putea continua, prin cât mai multe mijloace, realizarea uneia dintre sarcinile sale esențiale: dezvoltarea continentului european.

Astfel va fi realizată într-un mod simplu și rapid îmbinarea de interese, indispensabilă stabilirii unei comunități economice și se va pune pentru o comunitate mai largă a țărilor mult timp opuse prin conflicte sângeroase.

Prin unificarea producțiilor de bază și prin instituirea unei Înalte Autorități, ale cărei decizii vor unifica Franța, Germania și țările care vor adera la acestea, prezenta propunere va pune bază concretă unei Federații europene indispensabilă pentru apărarea păcii.

Pentru urmărirea realizării obiectivelor astfel definite, Guvernul francez este gata să înceapă negocierile pe următoarele baze:

Misiunea atribuită Înaltei Autorități Comune va fi de a asigura, în timpul cel mai scurt posibil: modernizarea producției și ameliorarea calității sale; furnizarea cărbunelui și a oțelului pe piața franceză și pe cea germană, ca și pe piețele țărilor aderente în condiții identice; dezvoltarea exportului comun în celelalte țări; nivelarea în progresarea condițiilor de trai a mâinii de lucru din cadrul acestei industrii.

Pentru a atinge aceste obiective pornind de la condiții foarte disparate în care se află la ora actuală producțiile țărilor aderente cu caracter tranzitoriu, vor trebui puse în aplicare anumite dispoziții care să conțină aplicarea unui plan de producție și de investiții, instituirea mecanismelor de nivelarea prețurilor, crearea unui fond de adaptare care să faciliteze raționalizarea producției. Circulația cărbunelui și a oțelului printre țările aderente va fi scutită de orice drept de vamă și nu va putea fi afectată de tarifele diferențiate de transporturi. În mod progresiv, se vor degaja condiții care

să asigure în mod spontan repartizarea pe cât posibil de rațională a producției la nivelul productivității celei mai ridicate.

Spre deosebire de un cartel internațional ce tinde spre repartizarea și exploatarea piețelor naționale prin intermediul unor practici restrictive și prin menținerea profiturilor ridicate, organizarea proiectată va asigura fuziunea piețelor și expansiunea producției.

Principiile și angajamentele mai sus definite vor face obiectul unui tratat semnat între state și supus ratificării Parlamentelor. Negocierile indispensabile precizării măsurilor de aplicare vor fi continuate în asistarea unui arbitru desemnat de comun acord; acesta va avea drept sarcină să supravegheze ca acordurile să fie în conformitate cu principiile și, în caz de opunere ireductibilă, va fixa soluția ce va trebui adoptată. Înalta Autoritate Comună, având drept sarcină funcționarea întregului regim, se va compune din personalități independente, desemnate de către guverne pe bază de paritate; guvernale vor alege de comun acord un președinte; deciziile sale vor fi executorii în Franța, în Germania și în celelalte țări aderente. Dispozițiile apropiate vor asigura căi necesare de recurs contra deciziilor Înaltei Autorități. Un reprezentant al Națiunilor Unite pe lângă această Autoritate va avea drept sarcină să facă de două ori pe an un raport față de ONU, cu privire la funcționarea noului organism și mai ales, la apărarea scopurilor sale pacifice.

Instituția Înaltei Autorități nu prevede nimic referitor la regimul de proprietate a acțiunilor. În exercitarea misiunilor sale, Înalta Autoritate va ține cont de puterile conferite Autorității internaționale de la Rurh și de obligațiile de orice natură impuse Germaniei, atâta timp cât acestea vor subzista”.

3

„Pentru prima dată relațiile tradiționale dintre state s-au modificat. Potrivit metodelor din trecut, chiar dacă statele europene sunt convinse de necesitatea unei acțiuni comune, chiar dacă pun baza unei organizații internaționale, ele își rezervă din plin suveranitatea. De asemenea, organizația internațională nu poate nici să decidă, nici să execute, ci doar să adreseze recomandări statelor. Aceste recomandări sunt incapabile să elimine antagonismele noastre naționale, care se accentuează în mod inevitabil, atât timp cât nu sunt depășite suveranitățile.

Astăzi din potrivă, șase Parlamente au decis, după o matură chibzuință și într-o mare majoritate, să creeze prima Comunitate europeană care să unească o parte a suveranităților naționale și să le supună interesului comun.

În limitele competenței ce-i este conferită prin Tratat, Înalta Autoritate a primit de la șase state mandatul de a lua în deplină independență decizii care să devină imediat executorii în ansamblul teritoriului lor. Ea este în relații directe cu toate acțiunile ce vor fi întreprinse. Ea obține resurse financiare nu din contribuțiile statelor, ci din prelevările directe stabilite asupra producțiilor, pe care le administrează.

Ea este responsabilă, nu față de state, ci în fața Adunării europene. Adunarea a fost aleasă de către Parlamentele naționale; s-a prevăzut, deja, ca ea să poată fi aleasă de către popoare direct. Membrii Adunării nu sunt legați prin nici un mandat național; ei votează liber și individual, și nu prin națiune. Fiecare dintre ei nu reprezintă țara lui, ci Comunitatea întreagă. Adunarea controlează acțiunile noastre. Ea are puterea să-și retragă încrederea în noi. Ea este prima Adunare europeană dotată cu puteri suverane.

Actele Înaltei Autorități sunt susceptibile de recurs în justiție. Aceste recursuri nu se vor face în fața tribunalelor naționale, ci în fața tribunalului european – Curtea de Justiție.

Toate aceste instituții vor putea fi modificate și ameliorate odată cu experiența. Ceea ce nu se va pune în discuție va fi faptul, că ele sunt instituții supranaționale și, să zicem – federale. Acestea sunt niște instituții care în limita competenței lor sunt suverane, adică sunt dotate cu dreptul de decizie și executiv.

Totodată, cărbunele și oțelul nu sunt decât o parte a vieții economice. De aceea, trebuie să fie asigurată o legătură constantă între Înalta Autoritate și Guvernele care rămân responsabile de politica economică a statelor în ansamblu. Consiliul de Miniștri a fost creat, nu pentru a exercita un control sau o tutelă, ci pentru a stabili această legătură și a asigura armonia dintre politica Înaltei Autorități și a statelor membre.

Această vastă piață, originea și scopul acțiunii noastre, reprezintă unificarea piețelor naționale care erau mai înainte separate. Experiența noastră cotidiană confirmă, că pentru a întemeia această piață, pentru a reuși ca ea să-și producă efectele, sunt necesare niște adaptări treptate în stabilirea sa și niște instituții care să supravegheze aceste reguli și tranziții.

De fapt, n-ar servi la nimic suprimarea contingentelor, dacă acestea pot fi înlocuite cu o restabilire sau cu o relevare a drepturilor vamale.

Totodată, nu serveste la nimic eliminarea contingentelor și a drepturilor vamale, dacă se mențin discriminările din cadrul tarifelor pe transporturi, ceea ce ar echivala cu același efect.

Nu servește la nimic eliminarea acestor bariere și discriminări, dacă lăsăm mână liberă împărțirii piețelor convenită între blocurile de producători.

Aceste măsuri sunt inseparabile unele de altele; ele fac distincție între crearea unei piețe comune și luarea unei măsuri fragmentare de liberalizare a schimburilor, întotdeauna revocabile și aproape întotdeauna compensate cu alte mijloace de producție.

Piața comună nu provoacă transformările de structuri și modificările de atitudine necesare progresului numai dacă fiecare producător și consumator este conștient de faptul că este definitiv.

Însă nu putem cere statelor să renunțe la vreo protecție, dacă nu au vreo garanție că nici unul dintre ele nu va abuza de această deschidere a pieței prin acte de agresiune economică.

Nu se poate cere producătorilor să se supună acestei concurențe lărgite, atât timp cât ei nu au garanții contra practicării unor mijloace necinstite și discriminatorii.

Nu putem cere muncitorilor să se alinieze la transformările necesare, numai dacă vor avea asigurarea, că vor fi puse în aplicare toate mijloacele pentru a-i pune în siguranță sarcinile readaptării și că vor beneficia personal de progresul general prevăzut de aceste transformări. Numai dacă concurența dintre utilizatori nu este denaturată prin discriminările exercitate de către producători sau de către state – unificarea piețelor va asigura repartizarea cea mai rațională a activităților și progresul pe cât posibil de mare al productivității.

Aceste transformări nu se pot realiza și menține numai, dacă, în caz de necesitate, sunt efectuate treptat, pe etape. Sunt necesare niște măsuri de tranziție și niște clauze de ocrotire; însă aplicarea lor nu se negociază. Astfel, pentru a întemeia piața comună trebuie stabilite obligatoriu niște reguli comune, care să se substituie regulilor proprii piețelor compartimentate.

Ce va însemna în viața cotidiană a celor șase țări această piață comună a cărbunelui și oțelului pentru 160 de milioane de consumatori? Fără îndoială, se va zice, că puțini dintre ei vor cumpăra cărbune și oțel în cantități importante. Însă, cărbunele și oțelul intervin în fabricarea a tot ceea ce este necesar omului modern: gazul, electricitatea, utilajele, mașinile, automobilele. Plugul și tractorul, echipamentul textil sau masina de cusut, armătura de beton, eșafodajul sau scheletul metalic – toate acestea au partea lor esențială în casele noastre, în îmbrăcămintea și în hrana noastră. Cărbunele și oțelul în cantități cât mai mari, de o mai bună calitate, la un preț mai mic reprezintă posibilitatea fiecăruia de a cumpăra mai mult, iar pentru fiecare familie – de a obține un nivel de trai mai ridicat. Amploarea și libertatea pieței comune vor permite dezvoltarea unei producții în masă – unicul mijloc de a obține diminuarea prețurilor, dezvoltarea deșeurilor și expansiunea producției.

Însă această piață comună, care înglobează teritoriile celor șase țări, are și o alta semnificație. Cum să nu fim frapați, luând în considerare activitățile atribuite Comunității, de aceasaa extraordinară concentrare de fier și cărbune, de densitatea acestor resurse miniere și a acestor

instalații industriale care, într-un spațiu atât de limitat constituie fără îndoială un ansamblu unic în lume.

Priviți cum bazinul de nord al Franței se prelungește până în Belgia, cum minele de cărbune belgiene se unifică cu unele din Aix și din Ruhr, priviți regiunea Campine împărțită între Belgia și Țările de Jos, și chiar cărbunele împărțit între Sarre și Lorraine, chiar și aceste zăcămintele de minereu de fier dintre Lorraine și Luxemburg! Aceste resurse, a căror natură formează activul industrial esențial al Europei, reprezintă miza luptelor dintre state și a demersurilor de dominare. Stergând diviziunile pe care oamenii le-au introdus arbitrar, astăzi, se pune problema a re-crea acest bazin natural, a cărui unitate ei au divizat-o și a cărui dezvoltare ei au limitat-o”.

4

Preambul

Majestatea Sa Regele Belgiei, Președintele Republicii Federale Germania, Președintele Republicii Franceze, Președintele Republicii Italiene, Alteța Sa Regală Marea Ducesă de Luxemburg, Majestatea Sa Regina Olandei,

Hotărâți să pună bazele unei uniuni neconținut mai strânse între popoarele europene,

Deciși să asigure printr-o acțiune comună progresul economic și social al țărilor lor, eliminând barierele care divizează Europa,

Propunându-și ca scop esențial al eforturilor lor ameliorarea constantă a condițiilor de viață și de muncă ale popoarelor lor,

Recunoscând că eliminarea obstacolelor existente necesită o acțiune concertată în vederea garantării stabilității extinderii, echilibrării schimburilor și a loialității concurenței,

Preocupați să consolideze unitatea economiilor lor și să le asigure dezvoltarea armonioasă reducând distanța dintre diferitele regiuni și rămânerea în urmă a celor mai puțin favorizate,

Dornici să contribuie, grație unei politici comerciale comune, la suprimarea treptată a restricțiilor în schimburile internaționale,

Înțelegând să confirme solidaritatea care leagă Europa de țările de dincolo de mare, și dornice să asigure prosperitatea acestora, conform principiului Cartei Națiunilor Unite,

Decise să consolideze, prin constituirea acestui ansamblu de resurse, protecția păcii și libertății, și chemând celelalte țări ale Europei care împărtășesc idealul lor, să se asocieze eforturilor lor,

Au hotărât să creeze o Comunitate Economică europeană și au desemnat în acest scop următorii plenipotențiar:

.....

Care, după ce s-au asigurat de deplinele lor puteri, potrivit legii, au convenit dispozițiile ce urmează.

Partea întâi Principiile

ART.1. – Prin prezentul tratat, Înaltele Părți contractante instituie între ele o COMUNITATE ECONOMICĂ EUROPEANĂ.

ART. 2. – Comunitatea are drept misiune, prin instituirea unei piețe comune și prin apropierea progresivă a politicilor economice ale statelor membre, să promoveze o dezvoltare armonioasă a activităților economice în întreaga Comunitate, o extindere continuă și echilibrată, o stabilitate crescută, o ridicare accelerată a nivelului de viață și relații și mai strânse între statele pe care le reunește.

ART. 3. – În scopurile enunțate în articolul precedent, acțiunea Comunității comportă, în condițiile și potrivit ritmurilor prevăzute de prezentul tratat:

- a) eliminarea între statele membre, a taxelor vamale și a restricțiilor cantitative la intrarea și la ieșirea mărfurilor, precum și toate celelalte măsuri de efect echivalent,*
- b) stabilirea unui tarif vamal comun și a unei politici comerciale comune față de statele terțe,*
- c) abolirea, între statele membre, a obstacolelor în calea liberei circulații a persoanelor, serviciilor și capitalurilor,*
- d) instituirea unei politici comune în domeniul agriculturii,*
- e) instituirea unei politici comune în domeniul transporturilor,*
- f) stabilirea unui regim care să garanteze veritabila concurență pe piața comună,*
- g) aplicarea unor proceduri care să permită coordonarea politicilor economice ale statelor membre și prevenirea dezechilibrelor în balanțele de plăți,*
- h) apropierea legislațiilor naționale în măsura necesară funcționării pieței comune,*
- i) crearea unui Fond Social European, în vederea ameliorării oportunităților de muncă ale muncitorilor și a ridicării nivelului lor de viață,*
- j) instituirea unei Bănci Europene de Investiții, destinată să faciliteze expansiunea economică a Comunității prin crearea unor noi resurse,*
- k) asocierea țărilor și teritoriilor de dincolo de mare, în vederea creșterii schimburilor și a continuării în comun a eforturilor de dezvoltare economică și socială.*

ART. 4. – 1. Realizarea sarcinilor încredințate Comunității este asigurată de:

- un PARLAMENT EUROPEAN*
- un CONSILIU*
- o COMISIE*
- o CURTE DE JUSTIȚIE.*

Fiecare instituție acționează în limitele atribuțiilor care îi sunt conferite prin prezentul tratat.

2. Consiliu și Comisia sunt asistate de un Comitet Economic Social exercitând funcții consultative.

3. Controlul conturilor este asigurat de o Curte de Conturi care acționează în limitele atribuțiilor care îi sunt conferite de prezentul tratat.

ART. 5. – 1. Statele membre iau toate măsurile generale sau particulare proprii asigurării executării obligațiilor ce decurg din prezentul tratat sau din actele instituțiilor Comunității. Ele îi înlesnesc acesteia îndeplinirea misiunii sale.

Ele se abțin de la orice măsuri susceptibile să pună în pericol realizarea scopurilor prezentului tratat.

ART. 6. – 1. Statele membre, în strânsă colaborare cu instituțiile Comunității, își coordonează respectivele lor politici economice în măsură necesară pentru atingerea obiectivelor prezentului tratat.

2. Instituțiile Comunității veghează la necompromiterea stabilității financiare interne și externe a statelor membre.

ART. 7. – În domeniul aplicării prezentului tratat și sub rezerva dispozițiilor specifice pe care acesta le prevede, este interzisă orice discriminare exercitată din motive de naționalitate.

Consiliul, la propunerea Comisiei și în cooperare cu Parlamentul European, poate decide, cu majoritate calificată, orice reglementare în vederea interzicerii acestor discriminări.

ART. 8. – 1. Piața comună este instituită treptat pe parcursul unei perioade de tranziție de doisprezece ani.

Perioada de tranziție este divizată în trei etape, de patru ani fiecare, a căror durată poate fi modificată în condițiile prevăzute mai jos.

2. Fiecărei etape îi este repartizat un număr de acțiuni care trebuie să fie începute și continuate concomitent.

3. Trecerea de la prima etapă la cea de-a doua este condiționată de constatarea că esențialul obiectivelor fixate de prezentul tratat în mod special pentru prima etapă a fost efectiv atins și că, sub rezerva excepțiilor și procedurilor prevăzute în acest tratat, angajamentele au fost respectate.

Această constatare este efectuată în termenul celui de-al patrulea an, de către Consiliu, statuând cu unanimitate, la raportul Comisiei. Totuși, un stat membru nu poate împiedica unanimitatea, prevalându-se de neîndeplinirea propriilor sale obligații. În lipsa unanimității, prima etapă este prevăzută automat cu un an.

În termenul celui de-al cincilea an, constatarea este efectuată de către Consiliu, în același condiții. În lipsa unanimității prima etapă este prelungită automat cu un an suplimentar.

În termenul celui de-al șaselea an, constatarea este efectuată de către Consiliu statuând cu majoritate calificată, la raportul Comisiei.

4. Într-un răstimp de o lună de la acest ultim vot, fiecare stat membru rămas în minoritate sau, dacă majoritatea cerută nu este obținută, fiecare stat membru, are dreptul de a cere Consiliului desemnarea unei instanțe de arbitraj a cărei decizie obligă toate statele membre și instituțiile Comunității. Această instanță de arbitraj se compune din trei membri desemnați de Consiliu, statuând cu unanimitate, la propunerea Comisiei.

În lipsa desemnării de către Consiliu în termen de o lună de la cerere, membrii instanței de arbitraj sunt desemnați de Curtea de Justiție, într-un nou termen de o lună.

Instanța de arbitraj își desemnează ea însăși președintele.

Ea dă sentința într-un termen de șase luni de la data votului Consiliului vizat în ultimul alineat al paragrafului 3.

5. Cea de-a doua și cea de-a treia etapă nu pot fi prelungite sau abrogate decât în virtutea unei decizii adoptate de Consiliu, statuând cu unanimitate, la propunerea Comisiei.

6. Dispozițiile paragrafelor nu pot avea ca efect prelungirea perioadei de tranziție dincolo de durata totală de cincisprezece ani de la intrarea în vigoare a prezentului tratat.

7. Sub rezerva excepțiilor sau derogărilor prevăzute prin prezentul tratat, expirarea perioadei de tranziție constituie termenul extrem pentru intrarea în vigoare a ansamblului regulilor prevăzute și pentru punerea în practică a ansamblului realizărilor pe care le comportă instituirea pieței comune”.

5

„Promotorii acestor planuri declară că sunt animați de dorința de a obține o uniune armonioasă a specificului economic al țărilor Europei occidentale, de a ridica nivelul de existență al populației și de a asigura unitatea fundamentală a acestor state în chestiunile majore ale vremii. Este incontestabil că aceste interese răspund intereselor profunde ale popoarelor din întreaga Europă.

Cu toate acestea, proiectele de creare a Euratom-ului și Pieței Comune nu au nimic de-a face cu aspirațiile popoarelor. Statele Unite își propun să exploateze aceste planuri în interesul lor personal. Acestea vor să aibă rolul preponderent în cadrul Euratom-ului și Pieței Comune pentru a pregăti un război atomic total. În locul uniunii țărilor din Europa, aceste planuri intenționează o agravare a divizării bătrânului continent. Faptul că toți membri Euratom-ului și Pieței Comune fac parte din NATO este o dovadă. Concluzia naturală care decurge de aici este ca Euratom-ul și Piața Comună nu slujesc decât obiectivelor strategice ale conducătorilor NATO. Dacă promotorii Euratom-ului și Pieței Comune s-ar preocupa efectiv de unirea statelor europene, ar fi scris propunerii sovietice de a încheia un veritabil acord european de cooperare economică, acord la care ar putea să adere toate țările din Europa, oricare ar fi structura lor socială și economică. Sunteți de acord că uniunea tuturor statelor europene prezintă un avantaj incontestabil asupra proiectelor de creare a Euratom-ului și Pieței Comune. Cât privește declarațiile potrivit cărora Piața Comună ar avea ca efect ridicarea nivelului de viață în țările Europei occidentale, acestea sunt pentru naivi. Este cunoscut faptul că principalii asociați ai acestei Piețe sunt marile monopoluri care au tot interesul să-

și mărească beneficiile. Dornice să suprimă barierele vamale și să elimine frontierele de stat, aceste monopoluri se așteaptă să bage în buzunar super-beneficii din exploatarea muncitorilor. Dată fiind concurența crâncenă care va invada Piața Comună, situația materială a muncitorilor nu va face decât să se agraveze, întrucât numai pe cheltuiala lor vor scădea monopolurile prețurile de cost.

Dar caracteristica cea mai periculoasă a Euratom-ului și Pieței Comune este că acestea încearcă să pregătească un nou război. Faptul că monopolurile din Germania Federală vor juca un rol decisiv în realizarea acestor planuri dovedește caracterul agresiv al acestora. Cu siguranță, mediile revanșarde de la Bonn nu se vor abține să nu profite de Euratom pentru a stoca materiale și materii de fisiune spre a începe cât mai repede fabricarea propriilor lor arme atomice. Acest lucru va deschide, fără nici o îndoială, calea pregătirilor noilor aventuri militare în centrul Europei și va crea o amenințare cu moartea pentru securitatea tuturor statelor europene. În acest fel deci, planurile Euratom-ului și Pieței Comune sunt conforme cu interesele mediilor care caută să agraveze tensiunea internațională și să adâncească divizarea Europei în două blocuri ostile. Aceste planuri nu pot să ducă la nimic bun.

Uniunea Sovietică a demonstrat prin întreaga sa politică faptul că militează în favoarea dezvoltării maxime a cooperării economice internaționale...O asemenea cooperare ar permite depășirea divizării Europei în blocuri ostile și încurajarea păcii în Europa. Fără nici o îndoială că toate popoarele din Europa sunt interesate în consolidarea încrederii între state, pentru pacea lumii”.

6

„Dragă domnule Președinte,

„Alianța Atlantică va finaliza în trei ani prima sa etapă. Țin să vă spun că Franța cântărește măsura în care solidaritatea în apărare stabilită astfel între cincisprezece popoare libere ale Occidentului contribuie la securitatea lor și, mai ales, rolul esențial pe care îl joacă în această privință Statele Unite ale Americii. De asemenea, Franța intenționează, încă de pe acum, să rămână, la momentul oportun, parte a Tratatului semnat la Washington, pe 4 aprilie 1949. Aceasta înseamnă că, dacă evenimentele care, în cursul următoarelor trei ani, vor ajunge să schimbe datele fundamentale ale raporturilor dintre Est și Vest, în 1959 sau mai târziu, ea va fi hotărâtă, ca și acum, să lupte de partea aliaților săi, în cazul în care unul dintre ei ar face obiectul unei agresiuni care nu ar fi fost provocată.

Totuși, Franța consideră că schimbările realizate sau în curs de realizare din 1949 în Europa, în Asia sau altundeva, precum și evoluția propriei sale situații și a propriilor sale forțe nu mai justifică, în ceea ce o privește, dispozițiile de ordin militar luate după încheierea Alianței, fie în comun sub forma de convenții multilaterale, fie prin acorduri speciale între guvernul francez și guvernul american.

Iată de ce Franța își propune să restabilească pe teritoriul său întregul exercițiu al suveranității sale, actualmente știrbită prin prezența permanentă a elementelor militare aliate sau prin obișnuita utilizare a spațiului său aerian, să înceteze participarea sa la comandamentele „integrate” și să nu mai pună forțele sale la dispoziția NATO. Este de la sine înțeles că, pentru aplicarea acestor decizii, este pregătită să hotărască măsurile corespunzătoare, cu guvernele aliate și, în special cu cel al Statelor Unite. Pe de altă parte, este dispus să se înțeleagă cu aceștia în privința facilităților militare pe care și le acordă reciproc în cazul unui conflict în care s-ar angaja de partea lor și în privința cooperării dintre forțele sale și ale acestora, în ipoteza unei acțiuni comune, mai cu seamă în Germania.

În privința tuturor acestor probleme, guvernul meu îl va contacta deci pe al dvs. Dar, pentru a răspunde spiritului de franchețe amicală care trebuie să inspire raporturile dintre cele două țări ale noastre, și, permiteți-mi să adaug, dintre dumneavoastră și mine, am ținut înainte de toate, să vă indic

personal pentru care rațiuni, în ce scop și în ce limite Franța crede, în ceea ce o privește, că trebuie modificată forma Alianței noastre, fără a-i altera fondul.

Vă rog să binevoiți să acceptați, Dragă Doamnă Președinte, asigurările înaltei mele considerații și expresia sentimentelor mele foarte cordiale”. Ch. de Gaulle

7

*Majestatea Sa Regele Belgiei,
Majestatea Sa Regina Danemarcei,
Președintele Republicii Federale Germania,
Președintele Republicii Elene,
Majestatea Sa Regele Spaniei,
Președintele Republicii Franceze,
Președintele Irlandei,
Președintele Republicii Italiene,
Alteța Sa Regală Mare Duce de Luxemburg,
Majestatea Sa Regina Olandei,
Președintele Republicii Portugheze,*

Majestatea Sa Regina Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord.

Animați de voința de a continua opera întreprinsă începând cu tratatele instituind Comunitățile Europene și de a transforma ansamblul relațiilor dintre statele lor într-o Uniune europeană conform declarației solemne de la Stuttgart din 19 iunie 1983,

Hotărăște să realizeze această Uniune europeană pe baza, pe o parte, a Comunităților Europene funcționând după propriile lor reguli, pe de altă parte, ale cooperării europene dintre statele semnatare în materie de politică externă și să înzestreze această Uniune cu mijloace de acțiune necesare,

Deciși să promoveze împreună democrația care se bazează pe drepturile fundamentale recunoscute în constituțiile și legile statelor membre, în convenția de protecție a drepturilor omului și a libertății fundamentale și în cartă socială europeană, mai cu seamă libertatea, egalitatea și dreptatea socială,

Convinși că ideea europeană, rezultatele obținute în domeniile integrării economice și cooperării politice, precum și necesitatea unor noi dezvoltări răspund voinței popoarelor democratice europene pentru care Parlamentul European, ales prin sufragiu universal, este un mijloc de expresie indispensabil,

Conștienți de responsabilitatea care îi revine Europei de a se strădui să se exprime mereu de acum pe o singură voce și să acționeze cu coeziune și solidaritate pentru a apăra mai eficient interesele sale comune și independența sa, precum și să pună în valoare cu deosebire principiile democrației și mai ales respectului legii și drepturilor omului, față de care sunt angajați, spre a-și aduce împreună propria contribuție la menținerea păcii și securității internaționale conform angajamentelor pe care și l-au luat în cadrul cartei Națiunilor Unite,

Deciși să amelioreze situația economică și socială prin aprofundarea politicilor comune și prin urmărirea noilor obiective și să asigure o mai bună funcționare a Comunităților, permițând instituțiilor să-și exercite puterile în condițiile cele mai adecvate interesului comunitar,

Considerând că șefii de stat sau de guvern au aprobat, la conferința lor de la Paris din 19-21 octombrie 1972, obiectivul realizării progresive a Uniunii economice și monetare,

Considerând anexa concluziilor președinției Consiliului european de la Bremen din 6 și 7 iulie, precum și rezoluția consiliului european de la Bruxelles din 5 decembrie 1978 privind instituirea

*sistemului monetar european (SME) și chestiunile conexe și luând în considerare că, potrivit acestor rezoluții, Comunitatea și băncile centrale ale statelor membre au luat un anumit număr de măsuri destinate aplicării cooperării monetare,
Au decis stabilirea prezentului Act...*

Titlul I DISPOZIȚII COMUNE

ART. 1. – Comunitățile Europene și cooperarea politică au ca obiectiv să contribuie împreună la progresul efectiv al Uniunii Europene.

Comunitățile Europene sunt fondate pe baza tratatelor instituind Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului, Comunitatea Economică Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice, precum și pe tratatele și actele ulterioare care le-au modificat sau completat.

Cooperarea politică este reglementată prin Titlul III. Dispozițiile acestui titlu confirmă și completează procedurile convenite în rapoartele de la Luxemburg (1970), Copenhaga (1973) și Londra (1981), precum și în declarația solemnă asupra Uniunii Europene (1983) și de practicile stabilite progresiv între statele membre.

ART. 2. – Consiliul European reunește șefii de stat sau de guvern, precum și președintele Comisiei Comunităților Europene. Aceștia sunt asistați de miniștri Afacerilor Externe și de un membru al Comisiei.

Consiliul se reunește cel puțin de două ori pe an.

ART. 3. – Instituțiile Comunităților Europene, de acum denumite ca mai jos, își exercită puterile și competențele în condițiile și în scopurile prevăzute de tratatele instituind Comunitățile și de tratatele și actele ulterioare care le-au modificat sau completat, precum și de dispozițiile titlului II.

2. Instituțiile și organele competente în materie de cooperare politică europeană își exercită puterile și competențele în condițiile și în scopurile fixate de titlul III și în documentele menționate la articolul I, alineatul al treilea.

Titlul II DISPOZIȚII PRIVIND MODIFICAREA TRATATELOR INSTITUIND COMUNITĂȚILE EUROPENE

.....
ART. 8A. – Comunitatea hotărăște măsurile destinate stabilirii progresive a pieței interne, în cursul unei perioade care expiră la 31 decembrie 1992, conform dispozițiilor prezentului articol...și sub rezerva altor dispoziții ale prezentului tratat.

Piața internă comportă un spațiu fără frontiere interne în care libera circulație a mărfurilor, a persoanelor, a serviciilor și a capitalurilor este asigurată potrivit dispozițiilor prezentului tratat.

ART. 8B. – Comisia face un raport Consiliului, înainte de 31 decembrie 1988 și înainte de 31 decembrie 1990, privind progresele lucrărilor în vederea realizării pieței interne în termenul prevăzut la articolul 8A.

Consiliul, statuând cu majoritate calificată la propunerea Comisiei, definește orientările și condițiile necesare pentru asigurarea unui progres echilibrat în toate domeniile în cauză.

ART. 8C. – În formularea acestor propuneri în vederea realizării obiectivelor enunțate la articolul 8A, Comisia ține seama de amploarea efortului pe care anumite economii care prezintă diferențe de dezvoltare, vor trebui să le suporte în cursul perioadei de instituire a pieței interne și poate să propună dispoziții adecvate.

Dacă aceste dispoziții iau forma derogărilor, acestea trebuie să aibă un caracter temporar și să aducă cele mai puține perturbări funcționării Pieței Comune.

ART. 100A. – 1. Prin derogare de la articolul 100 și numai dacă prezentul tratat nu dispune altfel, se aplică următoarele dispoziții pentru realizarea obiectivelor enunțate de articolul 8A. Consiliul statuând cu majoritate calificată la propunerea Comisiei, în cooperarea cu Parlamentul European și după consultarea Consiliului Comitetului Economic și Social, hotărăște măsurile relative la apropierea dispozițiilor legislative, reglementare și administrative ale statelor membre care au ca obiect stabilirea și funcționarea pieței interne.

2. Paragraful 1 nu se aplică dispozițiilor relative la libera circulație a persoanelor și celor relative la drepturile și interesele muncitorilor salariați.

3. Comisia, în propunerile sale prevăzute la paragraful 1 în materie de sănătate, securitate, protecția mediului și protecția consumatorilor, pleacă de la un nivel de protecție ridicat.

.....
ART. 130C. – Fondul European de Dezvoltare Regională este destinat să contribuie la corectarea principalelor dezechilibre regionale din cadrul Comunității, printr-o participare la dezvoltarea și ajustarea structurală a regiunilor dezavantajate și la conversia regiunilor industriale în declin.

ART. 130D. – De la intrarea în vigoare a Actului Unic european, Comisia supune Consiliului o propunere de ansamblu vizând să aducă structurii și regulilor de funcționare a Fondurilor existente cu finalitate structurală (Fondul European de Orientare și de Garanție Agricolă, secțiunea „orientare”, Fondul Social European de Dezvoltare Regională) modificări care vor fi necesare pentru precizarea și raționalizarea misiunilor lor în scopul contribuției la realizarea obiectivelor enunțate în articolele 130A și 130C, a creșterii eficacității lor, a coordonării intervențiilor lor. Consiliul statuează asupra acestei propuneri, cu majoritate, în timp de un an, după consultarea cu Parlamentul European și Comitetul economic și social.

ART. 130E. – După adoptarea deciziei din articolul 130D, deciziile de aplicare referitoare la Fondul European de Dezvoltare Regională sunt luate de către Consiliu, ce votează cu majoritate calificată în urma propunerii Comisiei și în cooperare cu Parlamentul european.

.....
TITLUL III
DISPOZIȚII ASUPRA COOPERĂRII EUROPENE ÎN MATERIE E POLITICĂ
EXTERNĂ

ART. 30. – Cooperarea europeană în politica externă este guvernată de următoarele dispoziții:

1. Părțile contractante, membre ale Comunităților europene încearcă să formuleze și să pună în practică împreună o politică externă europeană.

2.a). Părțile contractante se angajează să se informeze reciproc și să se consulte asupra problemelor de politică externă de interes general pentru ca influența lor combinată să se exercite într-un mod cât mai eficient prin concentrarea, prin convergența poziției lor și realizarea acțiunilor în comun.

b). Consultările au loc înainte ca părțile contractante să fixeze poziția lor definitivă.

c). Fiecare parte contractantă, în luările sale de poziție și acțiunile sale naționale țin cont de poziția altor parteneri și iau în considerație interesul pe care îl prezintă adaptarea și punerea în practică a poziției europene comune.

Pentru a mări capacitatea lor de acțiune comună în domeniul politicii externe, Părțile contractante asigură dezvoltarea progresivă și definirea principiilor și obiectivelor comune.

Determinarea poziției comune constituie un punct de referință pentru politicile Părților contractante.

d). Părțile contractante încearcă să evite orice acțiune sau luare de poziție ce dăunează eficacității lor ca și forță coerentă în relațiile internaționale sau în cadrul organizațiilor internaționale.

3.a). Miniștrii Afacerilor Externe și un membru al Comisiei se reunesc cel puțin de patru ori pe an în cadrul cooperării politice europene. Ei pot trata probleme de politică externă în cadrul cooperării politice cu ocazia sesiunilor Consiliului Comunităților europene.

b). Comisia este asociată lucrărilor în domeniul cooperării politice.

c). Pentru a permite adoptarea rapidă de poziții comune și realizarea de acțiuni comune. Părțile contractante se abțin, în măsura posibilului, să împiedece crearea unui consens și acțiunii comune care ar putea rezulta.

.....

2. Părțile contractante asigură asocierea Parlamentului european la cooperarea politică europeană. În acest scop, președinția informează zilnic Parlamentul european asupra temelor de politică externă examinate în cadrul lucrărilor de cooperare politică și ea veghează la aceea ca părerea Parlamentului european să fie luată în considerare în lucrările sale.

3. Politicile externe ale Comunității europene și politicile convenite în cadrul cooperării politice europene trebuie să fie coerente.

Președinția Comisiei, fiecare conform competențelor proprii, are responsabilitatea de a veghea asupra găsirii și menținerii acestei coerențe.

4. a). Părțile contractante sunt de părere că o cooperare mai strânsă în problemele securității europene este de natură să contribuie într-un mod esențial la dezvoltarea unei identități europene în materie de politică externă. Ele sunt dispuse să coordoneze pozițiile lor cu privire la aspectele politice și economice ale securității.

b). Părțile contractante sunt decise să păstreze condițiile tehnologice și industriale necesare securității lor. Ele lucrează în acest scop atât pe plan național cât și atunci când va fi indicat în cadrul instituțiilor și organismelor competente.

c). Dispozițiile prezentului titlu nu sunt un obstacol în calea unei cooperări mai strânse în domeniul securității între unele Părți contractante în cadrul Uniunii Europene Occidentale și a Alianței atlantice.

5. a). În cadrul instituțiilor internaționale și a conferințelor internaționale la care participă Părțile contractante, acestea se străduiesc să adopte poziții comune cu privire la subiectele prezentului titlu.

b). În cadrul instituțiilor internaționale și a conferințelor internaționale la care nu participă toate Părțile contractante, cele care participă țin cont de pozițiile adoptate în cadrul cooperării politice europene.

6. Părțile contractante organizează, de fiecare dată când cred că este necesar, un dialog politic cu țările terțe și grupările regionale

7. Părțile contractante și Comisia, datorită unei asistări și informări mutuale, intensifică cooperarea între reprezentanțele acreditate în țările terțe pe lângă organizațiile internaționale.

.....

Titlul IV DISPOZIȚII GENERALE ȘI FINALE

ART.33.1. Prezentul Act va fi ratificat de către Părțile contractante în conformitate cu regulile constituționale respective.

2. Prezentul Act va intra în vigoare în prima zi a lunii ce urmează după depunerea instrumentului de ratificare al statului semnatar care va îndeplini ultimul această formalitate”.

*Majestatea Sa Regele Belgienilor,
 Majestatea Sa Regina Danemarcei,
 Președintele Republicii Federale Germania
 Președintele Republicii Elene,
 Majestatea Sa Regele Spaniei,
 Președintele Republicii Franceze,
 Președintele Irlandei,
 Președintele Republicii Italiene,
 Alteța Sa Regală Marele Duce al Luxemburgului,
 Majestatea Sa Regina Țărilor de Jos,
 Președintele Republicii Portugheze,
 Majestatea Sa Regina Regatului Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord.*

Hotărâți să străbată o nouă etapă în procesul de integrare europeană angajat prin crearea Comunităților Europene,

Reamintind importanța istorică a încheierii divizării continentului european și necesitatea stabilirii unor baze solide pentru arhitectura Europei viitoare,

Confirmând atașamentul lor la principiile libertății, democrației și respectului drepturilor omului, al libertăților fundamentale și al statului de drept,

Dorind să adâncească solidaritatea între popoarele lor respectând istoria, cultura și tradițiile acestora,

Dorind să întărească caracterul democratic și eficacitatea funcționării instituțiilor, cu scopul de a le permite să-și îndeplinească mai bine, conform dispozițiilor prezentului tratat, misiunile care le sunt încredințate,

Hotărâți să își întărească economiile astfel încât să asigure convergența acestora și să stabilească o uniune economică și monetară, implicând, conform dispozițiilor prezentului tratat, o monedă unică și stabilă,

Hotărâți să promoveze progresul economic și social al popoarelor lor, în cadrul desăvârșirii pieței comune interne și al întăririi coeziunii și a protecției mediului, și să pună în practică politici asigurând progrese paralele în integrarea economică și în alte domenii,

Hotărâți să stabilească o cetățenie comună pentru resortisanții țărilor lor,

Hotărâți să pună în practică o politică externă și de securitate comună, incluzând definirea în timp a unei politici de apărare comune care ar putea conduce, la momentul potrivit, la o apărare comună, întărind astfel identitatea Europei și independența sa în scopul promovării păcii și progresului în Europa și în lume,

Reafirmându-și obiectivul de a facilita libera circulație a persoanelor, asigurând totodată siguranța și securitatea popoarelor lor, prin înserarea dispozițiilor asupra justiției și afacerilor interne în prezentul tratat,

Hotărâți să continue procesul creând o uniune din ce în ce mai strânsă între popoarele Europei, în care deciziile sunt luate cât mai aproape de cetățean, conform principiului subsidiarității,

În perspectiva etapelor ulterioare care vor trebui străbătute pentru a se asigura progresul integrării europene,

*Au decis să instituie o Uniune Europeană și au desemnat în acest scop ca plenipotențari pe:
 [urmează lista Miniștrilor de Externe și de Finanțe care au reprezentat fiecare stat membru în 1992]*

Care după ce au făcut schimb de deplinele lor puteri recunoscute în bună și cuvenită formă, au convenit asupra dispozițiilor care urmează:

Titlul I DISPOZIȚII COMUNE

Articolul A

Prin prezentul tratat, Înaltele Părți Contractante instituie între ele o Uniune Europeană, denumită în continuare Uniunea.

Prezentul tratat marchează o etapă nouă în procesul de creare a unei uniuni din ce în ce mai strânse între popoarele Europei, în care deciziile luate cât mai aproape posibil de cetățean.

Uniunea se bazează pe Comunitățile Europene completate cu politicile și formele de cooperare instaurate de prezentul tratat. Ea are ca misiune organizarea într-un mod coerent și solidar a relațiilor dintre statele membre și dintre popoarele lor.

Articolul B

Uniunea își alege ca obiectiv: să promoveze un progres economic și social echilibrat și durabil, în special prin crearea unui spațiu fără frontiere interioare, prin întărirea coeziunii economice și sociale și prin stabilirea unei uniuni economice și monetare incluzând, în timp, o monedă unică, conform dispozițiilor prezentului tratat; să-și afirme identitatea pe scena internațională, în special prin punerea în practică a unei politici externe și de securitate comune, incluzând definirea în timp a unei politici de apărare comune care ar putea conduce, la momentul potrivit, la o aprare comună; să întărească protecția drepturilor și a intereselor resortisanților statelor membre prin instaurarea unei cetățenii a Uniunii; să dezvolte o cooperare strânsă în domeniul justiției și afacerilor interne; să mențină integral acquis-ul comunitar și să îl dezvolte în scopul de a examina, conform procedurii vizate în articolul N paragraful 2, în ce măsură politicile și formele de cooperare instaurate prin prezentul tratat ar trebui revizuite în vederea asigurării eficacității mecanismelor și instituțiilor comunitare.

Obiectivele Uniunii sunt atinse conform dispozițiilor prezentului tratat, în condițiile și conform ritmurilor prevăzute de el, cu respectarea principiului subsidiarității așa cum este el definit în articolul 3B al tratatului instituind Comunitatea Europeană.

Articolul C[3]

Uniunea dispune de un cadru instituțional unic care asigură coerența și continuitatea acțiunilor întreprinse în vederea atingerii obiectivelor sale, respectând și dezvoltând acquis-ul comunitar.

Uniunea veghează, în particular, la coerența de ansamblu a acțiunii sale exterioare în cadrul politicilor sale în materie de relații externe, securitate, economie și dezvoltare. Consiliul și Comisia au responsabilitatea asigurării acestei coerențe. Ele asigură, fiecare după competențele sale, punerea în practică a acestor politici.

Articolul D[4]

Consiliul European dă Uniunii impulsurile necesare dezvoltării sale și îi definește orientările politice generale.

Consiliul European reunește șefii de stat sau de guvern ai statelor membre și președintele Comisiei. Aceștia sunt asistați de miniștri însărcinați cu afacerile externe ale statelor membre și de un membru al Comisiei. Consiliul European se reunește de cel puțin două ori pe an, sub președinția șefului de stat sau de guvern al statului membru care exercită președinția Consiliului.

Consiliul European prezintă Parlamentului European un raport în urma fiecăruia dintre reuniunile sale, ca și un raport scris anual privind progresele realizate de Uniune.

Articolul E[5]

Parlamentul European, Consiliul, Comisia și Curtea de Justiție își exercită atribuțiile în condițiile și cu scopurile prevăzute, pe de o parte, în dispozițiile tratatelor instituind Comunitățile Europene și ale tratatelor și actelor ulterioare care le-au modificat sau completat și, pe de altă parte, în celelalte dispoziții ale prezentului tratat.

Articolul F[6]

1). Uniunea respectă identitatea națională a statelor, ale căror sisteme de guvernare sunt fondate pe principiile democratice.

2). Uniunea respectă drepturile fundamentale, așa cum sunt garantate de Convenția Europeană pentru Salvagardarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, semnat la Roma la 4 noiembrie 1950, și așa cum rezultă din tradițiile constituționale comune statelor membre, în calitate de principii generale ale dreptului comunitar.

.....

Titlul II

TRATATUL INSTITUIND COMUNITATEA EUROPEANĂ

*Majestatea Sa Regele Belgienilor,
Președintele Republicii Federale Germania,
Președintele Republicii Franceze,
Președintele Irlandei,
Președintele Republicii Italiene,
Alteța Sa Regală Marele Duce al Luxemburgului,
Majestatea Sa Regina Țărilor de Jos,*

Hotărâți să stabilească fundamentele unei uniuni din ce în ce mai strânse între popoarele europene,

Hotărâți să asigure printr-o acțiune comună progresul economic și social al țărilor eliminând barierele care divizează Europe,

Stabilind ca scop esențial al eforturilor lor îmbunătățirea constantă a condițiilor de viață și de angajare a popoarelor lor,

Recunoscând că eliminarea obstacolelor existente necesită o acțiune concertată în vederea garantării stabilității în expansiune, echilibrului în schimburi și loialității în concurență,

Preocupați să întărească unitatea economiilor lor și să asigure dezvoltarea armonioasă a acestora reducând decalajul dintre diferite regiuni și întârzierea celor mai puțin favorizate,

Dorind să contribuie, grație unei politici comerciale comune, la suprimarea progresivă a restricțiilor asupra schimburilor internaționale,

Înțelegând să confirme solidaritatea care leagă Europa și țările de peste mări și dornd să asigure dezvoltarea prosperității lor, conform principiilor Cartei Națiunilor Unite,

Hotărâți să întărească, prin constituirea acestui ansamblu de resurse, salvagardarea păcii și a libertății și chemând celelalte popoare ale Europei care împărtășesc acest ideal să se asocieze la efortul lor,

Au decis să creeze o Comunitate Europeană”

PARTEA ÎNTĂI PRINCIPIILE

Articolul 1. Prin prezentul tratat, Înaltele părți contractante instituite între ele o Comunitate Europeană.

Articolul 2. Comunitatea are ca misiune, prin stabilirea unei piețe comune, a unei uniuni economice și monetare și prin punerea în practică a politicilor sau a acțiunilor comune vizate la articolele 3 și 3A, să promoveze o dezvoltare armonioasă și echilibrată a activităților economice în ansamblul Comunității, o creștere durabilă și neinflaționistă respectând mediul înconjurător, un grad înalt de convergență a performanțelor economice, un nivel de ocupare a forței de muncă și de protecție socială ridicat, ridicarea nivelului și a calității vieții, coeziunea economică și socială și solidaritatea între statele membre.

Articolul 3. În scopurile enunțate la articolul 2, acțiunile Comunității comportă, în condițiile și conform ritmurilor prevăzute de prezentul tratat: a). eliminarea, între statele membre, a tarifelor vamale și a restricțiilor cantitative la intrarea și la ieșirea mărfurilor, ca și a tuturor celorlalte măsuri cu efecte echivalente; b). politică comercială comună; c). piață internă caracterizată prin abolirea între statele membre, a obstacolelor în calea liberei circulații a mărfurilor, persoanelor, serviciilor și capitalurilor; d). măsuri relative la intrarea și la circulația persoanelor în piața internă conform articolului 100C; e) o politică comună în domeniile agriculturii și pescuitului; f). O politică comună în domeniul transporturilor; g). un regim asigurând nedistorsionarea concurenței în cadrul pieței interne; h). Apropierea legislațiilor naționale în măsura necesară funcționării pieței comune; i). Politică în domeniul social cuprinzând un Fond Social European; j). Întărirea coeziunii economice și sociale; k). politică în domeniul mediului înconjurător; l). întărirea competitivității industriei Comunității; m). promovarea cercetării și dezvoltării tehnologice; n). Încurajarea stabilirii și dezvoltării rețelelor tehnologice; o). Contribuție la realizarea unui nivel înalt de protecție a sănătății; p). contribuție la o educație și o formație de calitate ca și la înflorirea culturilor statelor membre; q). O politică în domeniul cooperării pentru dezvoltare; r). Asocierea țărilor și teritoriilor de peste mări, în vederea creșterii schimburilor și a urmării în comun a efortului de dezvoltare economică și socială; s). contribuție la întărirea protecției consumatorilor; t). Măsuri în domeniile energiei, protecției civile și turismului.

Articolul 3B[5]. Comunitatea acționează în limitele competențelor care îi sunt conferite și a obiectivelor care îi sunt atribuite prin prezentul tratat.

În domeniile care nu țin de competența sa exclusivă, Comunitatea nu intervine, conform principiului subsidiarității, decât dacă și în măsura în care obiectivele acțiunii vizate nu pot fi realizate de o manieră suficientă de către statele membre și pot deci, ca urmare a dimensiunilor sau a efectelor acțiunii vizate, să fie realizate mai bine la nivel comunitar.

Acțiunea Comunității nu depășește ceea ce este necesar pentru atingerea obiectivelor prezentului tratat.

Articolul 4[7]. 1. Asigurarea sarcinilor încredințate Comunității este asigurată de : un Parlament European, un Consiliu, o Comisie, o Curte de Justiție, o Curte de Conturi.

Fiecare instituție acționează în limitele atribuțiilor care îi sunt conferite prin prezentul tratat.

2). Consiliul și Comisia sunt asistate de un Comitet Economic și Social și de un Comitet al Regiunilor exercitând funcțiuni consultative.

Articolul 4A[8]. Se instituie, după procedurile prevăzute în prezentul tratat, un Sistem European de Bănci Centrale, denumite în continuare S.E.B.C., și o Bancă Centrală Europeană, numită în continuare B.C.E., numite în continuare S.E.B.C., care îi sunt anexate.

Articolul 4B[9]. Se instituie o Bancă Europeană de Investiții care acționează în limitele atribuțiile ce îi sunt conferite de prezentul tratat și de statutele care îi sunt anexate.

Statele membre iau toate măsurile generale sau particulare corespunzătoare pentru a asigura executarea obligațiilor decurgând din prezentul tratat sau rezultând din actele instituțiilor Comunității. Îi facilitează acesteia îndeplinirea misiunii sale.

Statele membre se abțin de la orice măsură susceptibilă să pună în pericol realizarea scopurilor prezentului tratat.

.....
PARTEA A DOUA
CETĂȚENIA UNIUNII

Articolul 8[17]. 1. Se instituie o cetățenie a Uniunii.

Este cetățean al Uniunii orice persoană având naționalitatea unui stat membru. 2). Cetățenii Uniunii se bucură de drepturile și sunt supuși îndatoririlor prevăzute de prezentul tratat.

Articolul 8A[18]. 1 Orice cetățean al Uniunii are dreptul de a circula și de a locui liber pe teritoriul statelor membre, sub rezerva limitărilor și condițiilor prevăzute de prezentul tratat și de dispozițiile luate pentru aplicarea sa. 2). Consiliul poate da dispoziții vizând facilitarea exercitării drepturilor vizate în paragraful 1; afară de cazul în care prezentul tratat dispune altceva, el statuează în unanimitate pe baza propunerii Comisiei și după avizul conform al Parlamentului European.

Articolul 8B[19].1). Orice cetățean al Uniunii rezidând într-un stat membru fără să fie resortisant al statului respectiv are dreptul de a alege și de a fi ales în cadrul alegerilor municipale din statul membru în care rezidențiază, în aceleași condiții ca resortisanții acestui stat.2). Fără a aduce prejudicii dispozițiilor articolului 138 paragraf 3 și dispozițiilor adoptate pentru aplicarea sa, orice cetățean al Uniunii rezodând într-un stat membru fără să fie un resortisant al statului respectiv are dreptul de a alege și de a fi ales în cadul alegerilor pentru Parlamentul European ale statului membru în care rezidențiază, în aceleași condiții ca resortisanții acestui stat.

PARTEA A TREIA
POLITICA COMUNITĂȚII

TITLUL I
LIBERA CIRCULAȚIE A MĂRFURILOR

.....
Articolul 9[23]. 1. Comunitatea se bazează pe unitatea vamală care cuprinde ansamblul schimburilor de mărfuri și care implică interzicerea, între statele membre, a tarifelor vamale la import și la export și a tuturor taxelor cu un efect echivalent, ca și adoptarea unui tarif vamal comun în relațiile lor cu țările terțe. 2) Dispozițiile capitolului 1, secțiunea întâi, și ale capitolului 2 din prezentul titlu se aplică produselor care sunt originare din statele membre, ca și produselor provenind din terțe țări care se găsesc în liberă circulație în statele membre.

.....
CAPITOLUL 1
Uniunea vamală
Secțiunea întâi

Eliminarea tarifelor vamale între statele membre.

Articolul 12[25]. Statele membre se abțin să introducă între ele noi taxe vamale la import și la export sau taxe cu efect echivalent și să le mărească pe cele pe care le aplică în relațiile lor comerciale reciproce.

TITLUL II AGRICULTURA

.....
Articolul 39[33]. 1). Politica agricolă comună are ca scop: a) să mărească productivitatea agriculturii prin dezvoltarea procesului tehnic, prin asigurarea dezvoltării raționale a producției agricole ca și a utilizării optime a factorilor de producție, și în special a forței de lucru; b). să asigure astfel un nivel de viață echitabil pentru populația agricolă, în special prin mărirea veniturilor individuale ale celor ce lucrează în agricultură; c) să stabilizeze piețele; d). să garanteze siguranța aprovizionării; e). Să asigure prețuri rezonabile pentru livrările către consumatori.

2). În elaborarea politicii agricole comune și a metodelor speciale pe care ea le poate implica, se va ține cont : a). de caracterul particular al activității agricole, decurgând din structura socială a agriculturii și din disparitățile structurale dintre diferitele regiuni agricole; b). de necesitatea de a opera gradual ajustările oportune; c). de faptul că, în statele membre, agricultura constituie un sector legat în mod intim de ansamblul economiei.

TITLUL III LIBERA CIRCULAȚIE A PERSOANELOR, SERVICIILOR ȘI CAPITALURILOR

Capitolul I Forța de muncă

Articolul 48[39]. 1). Libera circulație a forței de muncă este asigurată în interiorul Comunității cel mai târziu la expirarea perioadei de tranziție. 2). Ea implică abolirea oricărei discriminări bazate pe naționalitate a forței de muncă din statele membre în privința angajării, remunerării și a celorlalte condiții de muncă. 3). Ea cuprinde dreptul, sub rezerva limitărilor justificate de rațiuni de ordin public, de securitate publică sau de sănătate publică: a). de a răspunde angajărilor oferite efectiv; b). de a se deplasa liber în acest scop pe teritoriul statelor membre; c). de a se stabili în unul din statele membre cu scopul de a ocupa un loc de muncă conform dispozițiilor legislative, regulamentare și administrative care se aplică angajării forței de muncă naționale; d). de a rămâne, în condițiile care vor face obiectul regulamentelor de aplicare stabilite de Comisie, pe teritoriul unui stat membru după ocuparea unui loc de muncă în acel stat. 4). Dispozițiile prezentului articol nu se aplică posturilor din administrație publică.

CAPITOLUL 2 Dreptul de stabilire

.....
Articolul 52[43]. În cadrul dispozițiilor de mai jos, restricțiile asupra libertății de stabilire a resortisanților unui stat membru pe teritoriul altui stat membru sunt progresiv suprimate în cursul perioadei de tranziție. Această suprimare progresivă se întinde de asemenea asupra restricțiilor de creare de agenții, sucursale sau filiale de către resortisanții unui stat membru stabiliți pe teritoriul unui alt stat membru.

Libertatea de stabilire cuprinde accesul la activitățile nonsalariale și exercitarea lor, ca și constituirea și gestionarea întreprinderilor și în special a societăților în sensul articolului 58, alineatul 2, în condițiile definite de legislația țării gazdă pentru propriii ei resortisanți, sub rezerva dispozițiilor capitolului relativ la capitaluri.

TITLUL VI [VII]
POLITICA ECONOMICĂ ȘI MONETARĂ

Capitolul 1
Politica economică

Articolul 102A [98]. Statele membre își conduc politicile economice urmărind să contribuie la realizarea obiectivelor Comunității, așa cum sunt ele definite în articolul 2, și în contextul marilor orientări vizate în articolul 103, paragraful 2. Statele membre și Comunitatea acționează respectând principiul unei economii de piață deschise în care concurența este liberă, favorizând o alocare eficientă a resurselor, conform principiilor fixate în articolul 3A.

Articolul 103 [99]. 1). Statele membre își consideră politicile economice ca fiind o chestiune de interes comun și le coordonează în interiorul Consiliului, conform articolului 102A. 2). Consiliul, statuând cu majoritate calificată pe baza recomandării Comisiei, elaborează un proiect pentru marile orientări ale politicilor economice ale Statelor membre și Comunității și înaintează Consiliului European un raport cu acest subiect.

Consiliul European, pe baza raportului Consiliului, dezbate în vederea ajungerii la o concluzie privind marile orientări ale politicilor economice ale statelor membre și Comunității.

Pe baza acestei concluzii, Consiliul statuând cu majoritate calificată, adoptă o recomandare stabilind aceste mari orientări. Consiliul informează Parlamentul în legătură cu recomandarea sa.

.....

Capitolul 2
Politica monetară

Articolul 105. 1) Obiectivul principal al SEBC este menținerea stabilității prețurilor. Fără a aduce prejudicii stabilității prețurilor, SEBC își aduce sprijinul la politicile economice generale din Comunitate, în vederea contribuției la realizarea obiectivelor Comunității așa cum sunt ele definite de articolul 2., SEBC acționează conform principiului economiei de piață deschise în care concurența este liberă, favorizând o alocare eficientă a resurselor și respectând principiile fixate în articolul 3A.....

Articolul 106[107]. 1).SEBC este compus din BCE și băncile centrale naționale. 2). BCE este dotată cu personalitate juridică. 3). SEBC este condus de organele de decizie ale BCE, care sunt Consiliul Guvernatorilor și Directoratul.

.....

TITLUL VIII [XI]
POLITICA SOCIALĂ, EDUCAȚIE, FORMARE PROFESIONALĂ ȘI TINERET

Capitolul 1
Dispoziții sociale

Articolul 117 [136]. Statele membre sunt de acord asupra necesității de a promova ameliorarea condițiilor de viață și de muncă ale mâinii de lucru permițând egalarea lor prin progres.

Capitolul 2
Fondul Social European

Articolul 123[146]. Cu scopul de a ameliora posibilitățile de angajare a forței de muncă pe piața internă și de a contribui astfel la ridicarea nivelului de viață, se instituie, în cadrul dispozițiilor de mai jos, un Fond Social European care vizează promovarea în cadrul Comunității a facilităților de angajare și a mobilității geografice și profesionale a forței de muncă, ca și facilitarea adaptării la mutațiile industriale și la evoluția sistemelor de producție, în special prin formare și recalificare profesională.

.....

Capitolul 3 Educație, formare profesională și tineret.

Articolul 126 [149].1). Comunitatea contribuie la dezvoltarea unei educații de calitate încurajând cooperarea dintre statele membre și, dacă este necesar, sprijinind și completând acțiunea lor cu respectarea deplină a responsabilității statelor membre pentru conținutul învățământului și organizarea sistemului educativ ca și a diversității lor culturale și lingvistice.

2). Acțiunea Comunității vizează: dezvoltarea dimensiunii europene în educație, în special prin învățarea și difuzarea limbilor statelor membre; favorizarea mobilității studenților și profesorilor, inclusiv prin încurajarea recunoașterii academice a diplomelor și a perioadelor de studii; promovarea cooperării dintre instituțiile de învățământ; dezvoltarea schimbului de informații și de experiență asupra chestiunilor comune sistemelor de educație ale Statelor Membre; favorizarea dezvoltării schimbului de tineri și de animatori socio-educativi; încurajarea dezvoltării educației la distanță.

3). Comunitatea și statele membre favorizează cooperarea cu țările terțe și organizațiile internaționale competente în materie de educație și în particular cu Consiliul Europei.

.....

TITLUL XVI [XIX] PARTEA A PATRA ASOCIEREA ȚĂRILOR ȘI TERITORIILOR DE PESTE MĂRI

Articolul 131 [182]. Statele membre convin să asocieze la Comunitate țările și teritoriile non-europene care întrețin cu Belgia, Danemarca, Franța, Italia, Țările de Jos și Regatul Unit relații particulare. Aceste țări și teritorii, numite în continuare țări și teritorii, sunt enumerate în lista care face obiectul Anexei 4 a prezentului tratat.

Scopul asocierii este promovarea dezvoltării economice și sociale a țărilor și teritoriilor și stabilirea de relații economice strânse între ele și Comunitatea în ansamblul ei.

Conform principiilor enunțate în preambulul prezentului tratat, asocieria trebuie în primul rând să permită favorizarea intereselor locuitorilor acestor țări și teritorii și prosperitatea lor, într-un mod care să conducă la dezvoltarea economică, socială și culturală pe care o așteaptă

9

O posibilă definiție, pe care o putem reține, dintre multe este că “ Acquis”-ul comunitar corespunde soclului comun de drepturi și obligații care leagă ansamblul statelor membre cu titlul de Uniunea Europeană. El este în evoluție constantă și cuprinde:

- *principiile și obiectivele politice ale tratatelor;*
- *legislația adoptată în aplicarea tratatelor și jurisprudența Curții de justiție*
- *declarațiile și rezoluțiile adoptate în cadrul Uniunii;*
- *actele care aparțin politicii externe și de securitate comune;*
- *actele convenite în cadrul justiției și afacerilor interne;*
- *acordurile internaționale încheiate de Comunitate și cele încheiate de statele membre între ele în domeniile de activitate ale Uniunii.*

.....
Negocierile de aderare cu România s-au deschis la începutul anului 2000 pe cinci capitole”

I.1 Poziția generală

Data de 1 ianuarie 2007 a fost fixată ca ipoteza de lucru penru intrarea României în Uniunea Europeană.

România acceptă "acquis"-ul comunitar privind știința și cercetarea în vigoare la 31 decembrie 1999 și nu solicită aranjamente tranzitorii sau derogări pentru aderarea la Uniunea Europeană.

România este asociată la al cinci-lea Program-Cadru (PC 5)și, la data aderării la UE, se apreciază că va avea în funcțiune toate componentele cadrului legislativ, administrativ și financiar necesare în vederea participării depline la programele-cadru ale Comunității. În plus, se speră, ca, la acea dată, România să câștige o experiență utilă în participarea la realizarea programelor-cadru, ceea ce va conduce la întărirea integrării ei în comunitatea științifică europeană.

I.2. Preluarea "acquis"-ului comunitar în domeniu

"Acquis"-ul comunitar privind știința și cercetarea nu necesită măsuri suplimentare de transpunere în legislația națională, fiind necesare doar acțiuni speciale de întărire și punere în aplicare în acest domeniu a legislației promovate începând din 1997, referitoare la sistemul descentralizat de finanțare.

România acceptă reciprocitatea participării cercetătorilor din UE în programele naționale de cercetare, conform Declarației comune România – UE.

În ceea ce privește acordurile internaționale, România ia nota de angajamentele în acest domeniu ale Comunității Europene și EURATOM și va fi capabilă să preia aceste angajamente la data integrării, inclusiv acordurile din domeniul cercetării nucleare.

Prin politicile sale în domeniul cercetării, dezvoltării tehnologice și inovații (CDTI) România urmărește constant ca prioritate:

- dezvoltarea suportului legislativ, financiar și organizațional pentru asigurarea participării la Programele Cadru ale Comunității;
- pregătirea generală a domeniului în vederea aderării, a integrării în spațiul de cercetare european, creșterea calității cercetătorilor și a facilităților disponibile în vederea asigurării capacității de a participa în parteneriate competitive „....."

11.

1. Albania	1995	15. Finlanda	1989
2. Andorra	1994	16. Franța	1949
3. Armenia	2001	17. Georgia	1999
4. Aserbaijan	2001	18. Germania	1950
5. Austria	1956	19. Grecia	1949
6. Belgia	1949	20. Irlanda	1949
7. Bosnia-Herțegovina	2002	21. Islanda	1950
8. Bulgaria	1992	22. Italia	1949
9. Cehia (Rep.)	1993	23. Letonia	1995
10. Cipru	1961	24. Lichhenstein	1978
11. Croația	1996	25. Lituania	1993
12. Danemarca	1949	26. Luxemburg	1949
13. Elveția	1963	27. Macedonia	1995
14. Estonia	1993	28. Malta	1965

29. Marea Britanie	1949	37. San Marino	1988
30. Moldova	1995	38. Slovacia	1993
31. Norvegia	1949	39. Slovenia	1993
32. Olanda	1949	40. Spania	1977
33. Polonia	1991	41. Suedia	1988
34. Portugalia	1976	42. Turcia	1949
35. România	1993	43. Ucraina	1995
36. Rusia(Federația)	1996	44. Ungaria	1990

ABREVIERI

AELS – Asociația Europeană a Liberului Schimb
 BCE – Banca Centrală Europeană
 BEI – Banca Europeană de Investiții
 BIRD – Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare
 CEA – Comunitatea Europeană de Apărare
 CEE – Comunitatea Economică Europeană
 CECO – Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului
 CSCE – Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa
 COPO – Comitetul politic al Uniunii Europene
 COREPER – Comitetul reprezentanților permanenți ai Uniunii Europene
 EURATOM – Comunitatea Europeană a Energiei Atomice
 EURO – moneda unică europeană
 NATO – Organizația Tratatului Atlanticului de Nord
 OCDE – Organizația de Cooperare și Dezvoltare Economică
 OECE – Organizația Europeană de Cooperare Economică
 ONU – Organizația Națiunilor Unite
 OPEC – Organizația Statelor Producătoare de Petrol
 OSCE – Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa
 PESC – Politica Externă și de Securitate Comună a Uniunii Europene
 PHARE – Polonia și Ungaria : Ajutor pentru Reconstrucția Economiei lor
 SEBC – Sistemul European al Băncilor Centrale
 SME – Sistemul Monetar European
 UE – Uniunea Europeană
 UEM – Uniunea Economică și Monetară

BIBLIOGRAFIE

1. Agrigoroaiei, Ion, *România interbelică*, vol.I, Editura Universității „Al.I.Cuza”, 2001
2. Bal Ana, *Economii în tranziții – Europa Centrală și de Est*, Editura Oscar Print, București, 1997
3. Barber, John R, *Istoria Europei Moderne*, Editura Lider, București, 1993
4. *Berstein, Serge, Milza, Pierre, *Istoria Europei*, vol. I-V, ed, a II-a, Institutul European, Iași, 1998
5. Bertrand, Cristoph, *Europa în balanță*, Editura Clavis, București, 1996
6. Bezbakh, Pierre, *L'Europe devant l'Europe*, Paris, 1992
7. Bloch, Marc, *Societatea feudală*, vol.I-II, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1996
8. *Bold, Emilian; Ciupercă Ion, *Europa în derivă*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2001
9. *Boniface, Pascal, *Relațiile Est-Vest 1945-1991*, Institutul European Iași, 1998
10. Brădescu, Faust, *Europa Unită*, Editura Majadahonda, București, 2000
11. Cartou, Louis, *L'Union Européenne*, Editions Dallez, 1994
12. Carpentier, J; Leburn, F, *Histoire de l'Europe*, Seuil, Paris, 1992
13. Ciachir, Nicolae, *Istoria politică a Europei de la Napoleon la Stalin*, Editura Oscar Print, 1997, București 1997
14. *Ciupercă, Ion, *Studiu Introductiv*, la Martin McCauley, *Rusia, America și Războiul Rece, 1949-1991*, Polirom, Iași, 1999
15. Ciupercă, Ion, *Totalitarismul: fenomen al secolului XX*, Editura Universității „Al.I.Cuza”, 1997
16. Ciupercă, Ion, Bold, Emilian, *Ascensiunea nazismului (1919-1936). Cum a fost posibil?*, Editura Junimea, Iași, 1995
17. ****Convergențe Europene: Istorie și societate în epoca modernă*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1993
18. Corm, Georges, *Europa și Orientul. De la balcanizare la liberalizare: istoria unei modernități neîmplinite*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1999
19. ****De la Essen la Cannes. Itinerarul strategiei românești de integrare europeană*, Editura Academiei Române, București, 1995
20. Drîmba, Ovidiu, *Istoria culturii și civilizației*, vol. I-IV, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987
21. Duroselle, Jean Baptiste, *L'Europe Histoire de ses peuples*, Perrin, 1990
22. *Ibidem*, *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*, Vie politique et relations, PUF, Paris, 1991
23. Dușu, Alexandru, *Ideea de Europa și evoluția conștiinței europene*, Editura All, 1999
24. *Duverger, Maurice, *Europa de la Atlantic la Delta Dunării*, Editura Omegapres, București, 1991
25. *Ibidem*, *L'Europe, dans tous ses Etats*, PUF, Paris, 1995
26. Grosser Alfred, *Occidentalii. Țările Europei și Statele Unite după război*, Editura Du Style, București, 1999
27. Gyémánt, Ladislau, *Preistoria construcției europene*, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 1999
28. Hamon, Dominique, Keller, Ivan Serge, *Fondements et étapes de la construction européenne*, Presses Universitaires de France, 1997
29. *Hazard, Paul, *Criza conștiinței europene (1685-1715)*, Editura Univers, București 1973
30. Heller, Agnes, Feher, Ferenc, *De la Yalta la Glasnost*, Editura De Vest, Timișoara, 1993
31. *Hermet, Guy, *Istoria națiunilor și a naționalismului în Europa*, Institutul European, Iași, 1997
32. Horga, Ioan, *Construcție Europeană. Tradiție, realitate perspectivă*, Editura Universității din Oradea, 1998
33. Hurmuziadis, George D., *Cultura Greciei. Antică, Bizantină, Modernă*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979

34. Iacobescu, Mihai, *România și Societatea Națiunilor: 1919-1929*, Editura Academiei R.S.R., București, 1988
35. Jinga, Ion, *Uniunea Europeană, Relități și perspective*, Luminatex, 1999
36. Leonard, Dick, *Ghidul Uniunii europene*, Teora, 1999
37. Liddell, Hart, *Istoria celui de-al doilea război mondial*, vol.I-II, Editura Orizonturi-Lider, București, 1997
38. Luțaș, Mihaela, *Integrarea economică europeană*, Editura Economică, 1999
39. Manolache, Octavian, *Drept comunitar*, Editura All, București, 1996
40. Manolescu Radu, *Urmările marii migrații a popoarelor pentru Europa Apuseană*, București, 1967
41. *Ibidem*, *Istoria Evului Mediu*, vol.I-II, Editura.Universității București
42. *** *Manualul Consiliului Europei*, Centrul de informare și documentare al Consiliului Europei la București, București, 1999
43. *Marga, Andrei, *Filosofia unificării europene*, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 2001
44. *Martens, Wilfried, *O Europă și cealaltă*, Editura Metropol, București, 1995
45. *Miron, Dumitru, *Integrarea europeană regională*, Editura Sylvi, București, 2000
46. Munteanu, Roxana, *Drept european. Evoluție, instituții, ordine juridică*, Editura Oscar Print, București, 1996
47. Mureșanu, Camil, *Europa modernă*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1997
48. Nechita, Vasile C., *Integrare Europeană*, Editura Deșteptarea, Bacău, 1996
49. Oppenheim, Walter, *Europa și despoții luminați*, Editura All, București, 1998
50. *Pascal, Fontaine, *Construcția europeană de la 1945 până în zilele noastre*, Institutul European, Iași, 1998
51. Păun, Nicolae, Păun, Adrian Ciprian, *Istoria construcției europene*, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, vol.I-II, 2000
52. Popoș, Corneliu (coordonator), *Dimensiuni ale integrării europene*, Editura Presa Universitară Română, Timișoara, 1997
53. Pordea, G., *Organisme de securitate internațională*, Editura Cartea Românească, București, 1946
54. Predescu, Bianca. *Drept instituțional comunitar*, Editura Cardinal, Craiova, 1995
55. Profiroiu, Alina, Profiroiu, Marius, *Introducere în realitățile europene*, Editura Economică, 1999
56. Romano, Sergiu, *Cincizeci de ani de istorie mondială. Pacea și războaiele de la Yalta până în zilele noastre*, Ed.Fundației Culturale Române, București, 1999
57. Rothschild, Joseph, *Întoarcerea la Diversitate. Istoria politică a Europei Centrale și de Est după Al doilea Război Mondial*, ediția a II-a, Editura Antet, 1997
58. Savu, Dana Victoria, *Integrare europeană*, Editura Oscar Print, 1996
59. Silași, Grigori, *Integrarea monetară europeană între teorie și politică*, Editura Orizonturi Universitare, Timișoara, 1998
60. Soulet, Jean-François, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Polirom, Iași, 1998
61. Taylor, Alan, *Originile celui de-al doilea război mondial*, Polirom, Iași, 1999
62. Tismăneanu, Vladimir, *Noaptea totalitară*, Editura.Athena Publishing and Printing, București, 1995
63. *** *Un concept românesc privind viitorul Uniunii Europene*, Polirom, Iași
64. Vuyenne, B, *Histoire de l'Idée européenne*, Paris, Payot, 1969
65. 65.*Wandycz, Piotr, *Prețul libertății: O istorie a Europei centrale până în prezent*, Editura All, București, 1998
66. Zorgbibe, Charles, *Construcția Europeană. Trecut, prezent, viitor*, Editura Trei, 1998